

Fakulteti i Drejtësisë / Правен факултет / Faculty of Law

Studime Postdiplomike/ Studime të ciklit të dytë

Drejtimi: E drejta Penale

Punim i Magjistraturës

TEZA: Rreziqet dhe radikalizimi, resocializimi dhe integrimi në shoqëri të të ardhurve nga luftërat në lindjen e mesme në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Kandidat

Hilhal Beqiri

Arifi

Mentor

Besa

Përmbajtja

HYRJE	4
Kapitulli parë	5
1. Vështrimi i përgjithshëm mbi Lindjen e Mesme.....	5
1.2 Lufta e ftohtë e Lindjes së Mesme	5
1.3 Ndikimi i Lindjes së Mesme dhe jeta fetare në Maqedoninë e Veriut	7
1.4 Kuptimi i ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çon në terrorizëm	10
1.5 Shenjat e para të radikalizmit dhe të rinjtë.....	12
1.6 Rekrutimi i fëmijëve në ISIS	14
1.7 Kushtet që favorizojnë terrorizmin	15
1.7.1 Faktorët shtytës dhe tërheqës	18
Kapitulli i dytë	22
2 Kërcënimi nga sulmet terroriste në Republikën e Maqedonisë së Veriut	22
2.1 Largimet dhe kthimet e luftëtarëve të huaj terroristë në vend	23
2.2 Profilet e ndryshme të luftëtarëve të huaj terroristë të kthyer	28
2.3 Të kthyerit në Republikën e Maqedonisë së Veriut.....	28
2.4 Motivet e ndryshme për kthimin	31
2.5 Pasqyra e iniciativave parandaluese në Republikën e Maqedonisë së Veriut	32
2.6 Bashkëveprimi për parandalimin e terrorizmit dhe luftën kundër VERLT	36
2.6.1 Bashkëveprimi me grupe specifike për parandalimin e terrorizmit.....	39
2.6.2 Bashkëveprimi me organizatat në bazë fetare dhe udhëheqësit fetar	41
2.7 Cilat janë konventat/marrëveshjet që ka ratifikuar vendi ynë?	46

Kapitulli i tretë	55
3. Ç'është terrorizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm sipas legjislacionit/standardeve ndërkombëtare?	56
3.1 Cili është legjislacioni në Europë?	58
3.2 Si paraqitet terrorizmi në raport me të drejtat e njeriut?	59
Kapitulli i katërt	61
4. Qasja e organeve operative në antiterrorizëm	61
4.1 Policia dhe operacionet antiterroriste	66
4.2 Operacionet Antiterroriste në Republikën e Maqedonisë së Veriut:	69
4.3 Resocializimi dhe integrimi në shoqëri të të ardhurve nga luftërat në lindjen e mesme në vend.....	72
4.3.1 Programet e parandalimit	77
4.3.2 Programet rehabilituese	78
4.4 Parimet drejtuese nga perspektiva e burgut.....	79
4.4.1 Personat e kthyer në sektorë të veçantë	81
4.5 Metodrat dhe modelet e ndërhyrjes në një mjedis shërbimi prove.....	84
4.6 Financimi i terrorizmit në Republikën e Maqedonisë së Veriut	84
4.6.1 Pastrimi i parave dhe parandalimi i kësaj dukurie	85
4.7 Rast Studimor “Qelia 1”	89
4.8 KONKLuzionet dhe Rekomandimet	98
Referencat	101

Hyrje

Shoqëritë e sotme duke përfshirë edhe Ballkanin Perëndimor përballen me radikalizmin drejt ekstremizmit të dhunshëm, që synojnë në veçanti rekrutimin e të rinjve. Ekstremizmi radikal i cili çon drejt dhunës dhe mund të rezultojë me terrorizëm në mënyrë ciklike dhe të drejtpërdrejtë i godet themelet e individit, familjes, komunitetit dhe shtetit. Radikalizmi që shpie në ekstremizmin e dhunshëm është sfidë e madhe për të gjitha shoqëritë, për shkak të mënyrës se si përhapet, si dhe pasojave të rrezikshme që ka për sigurinë e njerëzve. Lëndë shqyrtimi dhe hulumtimi në punim të masterit është pjesëmarrja dhe angazhimi i shqiptarëve nga Republika e Maqedonisë së Veriut në formacionet paraushtarake të ISIS-it dhe bashkimi i tyre në organizatat ndërkombëtarisht të njohura si terroriste në Siri dhe Irak si dhe në vendet tjera të lindjes së mesme. Po ashtu ky hulumtim ka për qëllim të studioj masat që duhet të ndërmerren për resocializimin dhe riintegrimin të të ardhurve nga luftërat e huaja në vend me qëllim që brezat e rinjë të mos bien pre e manipulimeve të ekstremizmit fetar dhe ka për qëllim të studioj masat për mbrojtjen e shoqërisë nga ekstremizmi i dhunshëm dhe ndëshkimin e pjesëmarrësve në luftërat e huaja sepse kthimi i qytetarëve në vendlindje mund të destabilizojë vendin dhe paraqet rrezik jo vetëm për Maqedoninë e Veriut, por edhe për rajonin më të gjërë. Ekspozimi i Republikës të Maqedonisë së Veriut dhe vendeve tjera të Ballkanit Perëndimor ndaj kërcënimeve dhe rreziqeve të cilat rezultojnë nga ekstremizmi i dhunshëm-terrorizmi, me fenomenin "Luftëtarëve të huaj terrorist", bëjnë që këto kërcënime trans nacionale dhe trans regjionale të jenë prioritetet kryesore të shteteve. Megjithatë vendi ynë për intervenim të hershëm dhe eliminim të ideve radikale ndërmer masa për parandalim, por edhe masa për ndjekje, për shkak të kontekstit shoqëror kompleks. Po ashtu Republika e Maqedonisë së Veriut ka përgjegjësi shoqërore dhe kolektive në kundërshtimin e ekstremizmit të dhunshëm nëpërmjet përfshirjes së aktorëve fetar, lokal, mediatik dhe arsimor. Sepse padyshim shteti ynë vazhdimisht është nën rrezikun e terrorizmit transnacional dhe transrajonal për çka duhet të qëndrojë e zgjuar dhe çdo herë e gatshme, duke i kapur në kohë të gjitha sfidat e reja. (Morina, 2019) (Борче Петревски, 2018)

Kapitulli I

Vështrimi i përgjithshëm mbi Lindjen e Mesme

Lufta e ftohtë e Lindjes së Mesme

Me nisjen e një lufte të re të drejtuar nga SHBA në Irak dhe Siri kundër Shtetit Islamik, Shtetet e Bashkuara janë angazhuar në veprime agresive ushtarake në së paku 13 vende në Lindjen e Madhe të Mesme që nga 1980. Në atë kohë, çdo president amerikan ka pushtuar, bombarduar ose shkuar në luftë në të paktën një vend në rajon. Numri i përgjithshëm i pushtimeve, profesioneve, operacioneve të bombardimeve, fushatave të vrasjes së avionëve dhe sulmeve raketore të lundrimit shkon lehtësisht në rritje. Në të vërtetë, që nga 1980, ushtria amerikane ka arritur gradualisht në Lindjen e Mesme të Madhe në një mënyrë që është rivalizuar vetëm nga garancitë e Luftës së Ftohtë në Evropën Perëndimore. Nga ana e tyre, ekzistenca e këtyre bazave ka ndihmuar në gjenerimin e radikalizmit dhe ndjenjës antiamerikane. Siç ishte i famshëm rasti me Osama bin Ladenin dhe trupat amerikane në Arabinë Saudite, bazat kanë nxitur militantizëm, si dhe sulme ndaj Shteteve të Bashkuara dhe qytetarëve të saj. Prania e vazhdueshme e SHBA në Arabinë Saudite, sado modeste, duhet të na kujtojë rreziqet e mbajtjes së bazave në rajon. Garnizoni i tokës së shenjtë myslimane ishte një mjet i madh rekrutimi për al-Kaidën dhe një pjesë e Osama bin Ladenit motivuar për sulmet 9 / 11. Me të vërtetë, bazat dhe trupat amerikane në Lindjen e Mesme kanë qenë një katalizator i madhë për anti-amerikanizëm dhe radikalizim. Një pjesë e zemërimit antiamerikan ka rrjedhur nga mbështetja që bazat amerikane ofrojnë ndaj regjimeve represive, jodemokratike. Pak prej vendeve në Lindjen e Mesme të Madhe janë plotësisht demokratike, dhe disa janë ndër abuzuesit më të këqij të të drejtave të njeriut në botë. Bazat në Lindjen e Mesme të Madhe ka mundur luftërat e zgjedhura dhe një politikë të jashtme intervenuese që ka rezultuar të përsëritet fatkeqësitë për rajonin, Shtetet e Bashkuara dhe botën. Që nga 2001 vetëm, luftërat e udhëhequra nga Shtetet e Bashkuara në Afganistan, Pakistan, Irak dhe Jemen kanë shkaktuar minimalisht qindra mijëra e vdekjeve dhe ndoshta më shumë se një milion vdekje vetëm në Irak. Azia

Perëndimore (Lindja e Mesme) ka një gjeografi multientnike me identitete të llojlojshme etnike, fetare dhe racore ndërsa ky rajon është edhe djep i feve qiellore. Kjo karakteristikë përkrah rëndësisë gjeopolitike dhe rezervave të mëdha të naftës dhe gazit, të cilat kanë dhënë rëndësi të jashtëzakonshme këtij rajoni. Tensionet mes Iranit dhe Arabisë Saudite kanë qenë të ashpra prej shumë dekadash, por mosmarrëveshjet u bënë veçanërisht akute pas Revolucionit Islamik të Iranit në vitin 1979. Për shkak se Irani e sheh rendin politik në botën arabe si shërbëtores të interesave të armiqve të vet, është përpjekur në vazhdimësi ta destabilizojë atë, duke promovuar grupime terroriste dhe duke mbështetur forca indirekte në mënyrë që të krijojë dhe zgjerojë ndikimin e vet në rajon. Pas pushtimit të Irakut në vitin 2003 i cili solli krijimin e një qeverie të dominuar nga shiat në Bagdat, sundimtarët e Arabisë Saudite kanë parë të alarmuar se si Irani zgjeroi ndikimin e vet nëpër të gjithë Lindjen e Mesme. Në vitin 2006, Hezbollahu luftoi Izraelin deri në ndalim në Liban. Pastaj, më 2014, rebelët shia Huthi, një grup tjetër indirekt i varur nga Irani – pushtoi kryeqytetin e Jemenit. Në pallatet mbretërore në Riad, perspektiva e një kryengritjeje të mbështetur nga iranianët në Bahrein apo në vetë Arabinë Saudite filloi të duket gjithnjë e më e mundshme, gjë që shkaktoi alarm. Gjërat mbërritën në pikën pa kthim më 2015, kur SHBA-të anëtarët e tjerë të Këshillit të Sigurimit të OKB-së (plus Gjermania) arritën një marrëveshje bërthamore me Iranin, duke rënë dakord të hiqnin sanksionet ekonomike ndërsa i lejuan këtij vendi të mbajë ndikimin e vet rajonal. Fushëbetejat kryesore të këtij rivaliteti janë Siria dhe Jemeni. Në Siri, Arabia Saudite është përkushtuar që të rrëzojë Presidentin Bashar al-Asad, një aleat kyç iranian dhe ka punuar për të bashkuar grupimet e opozitës tërësisht të paorganizuar. Irani, nga ana e vet, vijon ta mbështesë Asadin, me ndihmën e Rusisë. Një përpjekje e kohëve të fundit e udhëhequr nga SHBA për të ndërmjetësuar një marrëveshje paqeje në Liban, u krye me shpresën se ajo do të sjellë një arritje paqeje edhe në Siri, por përpjekja ra viktimë e mosbesimit mes dy vendeve. Marrëveshja e propozuar për ndarjen e pushtetit do ta kishte zëvendësuar Asadin me një nga aleatët e tij dhe do të vendoste si kryeministër një klient të vjetër të sauditëve. Ndërsa sauditët u shprehën të gatshëm ta pranonin marrëveshjen, Irani e refuzoi atë pasi Hezbollahu i bllokoi të dy kandidatët. Në Jemen, Arabia Saudite dhe aleatët e vet suni nisën një fushatë ushtarake në mars 2015 e cila përfundoi shpejt në një rrugë qorre. Bisedimet për ta zgjidhur konfliktin dështuan. Në mungesë të një sulmi tokësor dhe pushtimi gjë që ka pak gjasa të ndodhë për shkak të potencialit për viktima në shkallë të gjerë lufta ka gjasa që do të vijojë pa zgjidhje. Reagimi i

Iranit dhe mbështetësve të tij – me protesta të dhunshme anti-saudite, jo vetëm në Teheran, ku ambasada e mbretërisë u plaçkit, por edhe në Irak dhe Bahrein – thjesht zbuluan thellësinë e armiqësisë dypalëshe. Në terma afatshkurtra, përgjigjja e Iranit i ka dhënë përfitime sundimtarëve të Arabisë Saudite, duke bashkuar sunitë brenda dhe jashtë mbretërisë dhe duke shtyrë drejt heshtjes kundërshtarët e tyre xhihadistë. Por pa ndonjë ndërhyrje të jashtme për t'i ulur palët në një tryezë pazari, rivaliteti do të pengojë përpjekjet për të stabilizuar Lindjen e Mesme dhe mund të sjellë përshkallëzime, duke e bërë situatën sakaq të keqe në rajon, akoma edhe më kaotike. (Haykel, 2016)

Ndikimi i Lindjes së Mesme dhe jeta fetare në Maqedoninë e Veriut

Republika e Maqedonisë së Veriut është një vend me rreth 2.103.721 banorë. Ky numër nuk është i saktë, për shkak të problemeve rreth regjistrimit të popullsisë. Bazuar në të dhënat e disponueshme, Republika e Maqedonisë së Veriut është një vend multietnik i përbërë nga: Maqedonasit sllavë 64.2%, shqiptarët 25.2%, turqit 3.9%, romët 2.7% dhe të tjerët 4.3%.¹⁷ Shumica e qytetarëve janë të krishterë ortodoksë (64.7%), pasuar nga myslimanët (33.3%) dhe të tjerët (2%). Nuk ka të dhëna të qarta për praktikuesit aktiv fetarë në vend, por bazuar në vëzhgimin e përgjithshëm Maqedonia e Veriut është ndër shtetet më fetare në rajon, veçanërisht në krahasim me Kosovën dhe Shqipërinë. Treguesi më i mirë për të vlerësuar nivelin fetar mund të shihet gjatë muajit të shenjtë të Ramazanit. Në Maqedoninë e Veriut, shumica e myslimanëve duket se agjërojnë, ndërsa të tjerët tentojnë t'i respektojnë ata që agjërojnë duke u përmbajtur nga të ngrënit dhe pirja gjatë ditës, si çështje solidariteti. Nga ana tjetër, ka një ndjenjë të fortë fetare në mesin e shumicës maqedonase, ndërsa gjatë pushtetit të VMRO-së janë forcuar lidhjet ndërmjet shtetit dhe kishës ortodokse. Në përgjithësi, ndjenja fetare është e fortë si për maqedonasit ortodoksë dhe ashtu dhe për shqiptarët myslimanë. Shumica e praktikuesve myslimanë në Maqedoninë janë shqiptarë (85%), pasuar nga turqit dhe të tjerët (15%). Institucioni zyrtar përfaqësues i praktikuesve myslimanë në Maqedoninë e Veriut është Bashkësia Fetare Islame e Maqedonisë (BFI). Ky institucion është përgjegjës për jetën fetare në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Institucioni përfshin: kuvendin, myftinitë e rajoneve, Fakultetin e Studimeve Islame, medresetë, një organizatë humanitare dhe institucione të tjera që janë drejtpërdrejt nën mbikëqyrjen e tij. Udhëheqësi aktual i BFI-së është zgjedhur dhe shërben në atë pozitë që nga viti 1993. Disa praktikues besojnë se ai kontrollon vendimet e të gjitha politikave

institucionale, të tilla si kontrolli financiar, zgjedhja e imamëve dhe stafit tjetër, si dhe refuzon reformën brenda BFI. Komuniteti i gjerë e ka kritikuar për mungesë tolerance ndaj pikëpamjeve të ndryshme dhe për refuzimin e tij për të hapur rrugën për reforma në BFI. Drejtimi autoritar i BFI-së mund të ketë shkaktuar një pasojë tjetër të paqëllim të: grupimin e para-xhematëve, veçanërisht të atyre që predikojnë pikëpamjet kon servatore, të religjionit si dhe radikale islame, si një shfryrje alternative ndaj krye-rrymës së BFI-së, e cila nuk i pranon. Disa nga të intervistuarit dhe pjesëmarrësit në grupet e fokusit mendonin se Bashkësia Islame e Maqedonisë së Veriut nuk ka besueshmërinë për të përfaqësuar myslimanët praktikues, prandaj ata nuk duhet t'i ndjekin sugjerimet dhe rregullat e paraqitura nga BFI-ja. Për shkak të mungesës së besimit të shprehur ndaj BFI-së, shumë prej tyre refuzojnë të bashkëveprojnë me institucionin, ka mosmarrëveshje dhe ndasi mes të ashtuquajturve konservatorë dhe të moderuar, një faktor shumë i dukshëm brenda xhamive. Këto mosmarrëveshje kanë çuar në funksionimin e xhamive të paligjshme, ku një pjesë e popullatës së re myslimane praktikojnë fenë jashtë fushëveprimit të BFI-së. Sipas përfaqësuesve të BFI-së, aktivitetet e imamëve në xhamitë e paligjshme po përhapin radikalizmin dhe ideologjitë e dhunshme ekstremiste. Besohet se xhamitë e paligjshme janë aktive në rajonin më të gjerë të Shkupit (sidomos në Çair dhe Saraj) dhe në rajonin e Kumanovës. Sipas përfaqësuesve të BFI-së në Republikën e Maqedonisë së Veriut, këto objekte janë të paligjshme dhe nuk duhet të lejohen të funksionojnë si xhami apo të organizojnë jetën fetare islame. Po ashtu, në Maqedoninë e Veriut ka një numër të mediave që transmetojnë rregullisht fjalimet e imamëve konservatorë. Ka edhe imamë të tjerë që i përkrahin “nën hije” pikëpamjet radikale, të cilët i përdorin në mënyrë efektive mediat sociale për të përhapur mesazhin e tyre. Teksa raporti konstaton se xhamitë e paligjshme dhe imamët e vetëshpallur po praktikojnë dhe ligjërojnë fenë në një mënyrë më radikale dhe konservatore, kjo nuk nënkupton gjuhë urrejtjeje apo nxitje të përdorimit të forcës. Sipas të intervistuarve nga spektri më i gjerë shoqëror, kjo i bën jehonë “pluralizmit” në praktikën e Islamit, sipas të cilit praktikuesit i zgjedhin imamët e tyre të preferuar nga një spektër më i gjerë, sidomos në epokën e internetit dhe me rritjen e antagonizmit ndaj BFI-së. Këto “xhami të paligjshme” janë pasojë e konflikteve dhe mosmarrëveshjeve mes Bashkësisë Islame të Maqedonisë së Veriut dhe imamëve renegatë, të cilët kanë studiuar në Lindjen e Mesme dhe kanë sjellë me vete një praktikë të kundërt të Islamit. Sidoqoftë, ky decentralizim i tregut fetar dhe përmbledhja e veprimtarive të këtyre xhamive të

sapokrijuara jashtë autoritetit të BFI-së, çojnë në rritjen e fetarizimit dhe paraqesin sfidë ndaj praktikës tradicionale të Islamit, e cila kryesisht ka bashkëjetuar me shtetin sekular. Këtu, perspektiva laike e sheh praktikën e Islamit konservator si dallimin kryesor mes BFI-së dhe “xhamive të paligjshme”. Në përgjithësi, BFI jo vetëm që nuk ka pasur sukses për t’u kthyer në zë unik të praktikuesve myslimanë, por institucioni ka treguar dobësi edhe në reagimin ndaj rritjes së ekstremizmit të dhunshëm. Sipas të intervistuarve, BFI reagoi shumë vonë për parandalimin e pjesëmarrjes së qytetarëve maqedonas në konfliktet në Siri dhe Irak. Në fillim të konflikteve, BFI shprehu një lloj simpatie për forcat opozitare siriane, të cilat luftonin kundër regjimit të Asadit. Për më tepër, në vitin 2013, përmes xhamive në Republikën e Maqedonisë së Veriut, ata iu drejtuan myslimanë me thirrje për përkrahje për përpjekjet e popullit sirian për liri dhe për sigurimin e ndihmave humanitare për qytetarët dhe refugjatët sirianë. Ndonëse nuk ka pasur thirrje të drejtpërdrejtë për qytetarët maqedonas që të marrin pjesë në konflikte, thirrjet mund të kenë ndikuar në mënyrë të tërthortë tek individë të caktuar për të marrë pjesë aktive në luftimet në Siri dhe Irak. Fillet e para të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut janë përhapur nga një grup imamësh të paligjshëm që u kthyen nga Lindja e Mesme. Këta individë sollën një ideologji shumë konservatore, ndryshe nga versioni vendor apo tradicional i Islamit, duke përdorur gjuhën e urrejtjes dhe herë pas here duke bërë thirrje për përdorimin e forcës; Shkaqet tjera të radikalizmit u nxitën nga “lulëzimi” i OJQ-ve nga Lindja e Mesme, të cilat zbarkuan nën flamurin e humanizmit, sidomos gjatë luftës në Kosovë dhe konfliktit të vitit 2001 në Maqedoninë e Veriut. Disa nga OJQ-të shpërndanë me sukses ideologji radikale dhe ekstremiste, veçanërisht në rrethinat e Shkupit dhe Kumanovës. Deri kohët e fundit ato kanë vepruar pa asnjë pengesë dhe janë sfiduar vetëm në masë të kufizuar. Edhe pse situata e re politike në Maqedoni po sjell më shumë perspektivë për qytetarët e saj edhe në aspektin e marrëdhënieve ndëretnike, pasojat afatgjata të qeverisjes së VRMO-DPMNE-së janë ende të dukshme. Gjatë pushtetit të saj, shqiptarët ishin shpesh të marginalizuar, duke bërë që shumë individë të kërkonin alternativa që përfshinin pjesëmarrjen në grupe radikale. Imamët ekstremistë shfrytëzuan pozitën e zyrtë të komunitetit shqiptar në Maqedoni dhe e kombinuan me një narrativë të përgjithshme fetare. Kjo inkurajoi rekrutimin e të rinjve në ideologji radikale dhe të dhunshme që bëjnë thirrje për përkrahjen e “shtetit islamik” dhe organizatave të tjera terroriste. Ka një rritje të përgjithshme të fetarizimit mes shqiptarëve etnikë në Maqedoni,

të paktën kur krahasohen me Kosovën dhe sidomos me Shqipërinë. Edhe pse nuk ka të dhëna zyrtare, vlerësohet se deri në vitin 2018 janë rreth 156 luftëtarë të huaj nga Maqedonia e Veriut që kanë shkuar në Siri dhe Irak ku në vitet e fundit supozohet se ky numër i pjesëmarrësve është rritur dukshëm. Disa prej tyre janë vrarë, një pjesë janë kthyer dhe të tjerët besohet se janë ende në Siri/Irak. (Perteshi, 2018, p. 14)

Kuptimi i ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çon në terrorizëm

Radikalizimi dhe ekstremizmi i dhunshëm janë shndërruar në një sfidë ndaj të gjitha shteteve e shoqërive, për shkak të përhapjes, dinamikës dhe prirjeve që kanë pasur vitet e fundit këto fenomene, si dhe për shkak të pasojave tepër të rrezikshme për jetën dhe sigurinë e njerëzve. Shkaqet e tyre janë nga më të ndryshmet. Ato lidhen me globalizmin e pakontrolluar, krizat afatgjata humanitare, ndryshimet kaotike shoqërore, thyerjen e sistemit të vlerave, luftërat, krimet masive të luftës etj. Forcimi në të gjithë botën i organizatave dhe partive ultrakonservatore e ekstremiste çon në rritje të rrezikut për sigurinë e qytetarëve, si dhe cenon vlerat themelore dhe të drejtat e njeriut. Fushatat e urrejtjes ndaj armiqve tradicionalë (pakicave kombëtare, fetare dhe seksuale, si dhe ndaj asaj pjese të shoqërisë civile, që konsiderohet bartëse e ideve liberale) janë gjithnjë e më intensive. Shfaqja e ISIS-it dhe e organizatave të tjera terroriste, si dhe sulmet gjithnjë e më të shpeshta terroriste në Europë kanë vënë në pikëpyetje sigurinë e qytetarëve dhe të drejtën themelore të jetës. Aktualisht, shoqëritë bashkëkohore, ku bën pjesë edhe Ballkani Perëndimor, karakterizohen nga lloje të ndryshme të ekstremizmit, të cilat ushqejnë njëra-tjetrën dhe kanë si synim kryesisht rekrutimin e të rinjve. Në kuptimin juridik, terrorizmi është një çështje komplekse, që përfshin fushat e së drejtës penale, të së drejtës ndërkombëtare humanitare dhe të së drejtës ndërkombëtare për të drejtat e njeriut. Si rregull, veprimet që zakonisht cilësohen “terroriste” përfaqësojnë: cenimin e së drejtës së jetës, të drejtën për liri dhe siguri ose keqtrajtimin që mund të çojë deri në torturë, trajtim ç’njerëzor dhe degradues. (Helsinki, 2018, p. 5)

• **Ekstremizmi:** nënkupton mbrojtjen dhe promovimin e masave ekstreme, të cilat lidhen me kërkesa dhe veprime për ndryshimin e beftë dhe të menjëhershëm të situatës politike, ekonomike, shoqërore, financiare, etj. Ekstremizmi mund të përkufizohet vetëm në lidhje me ideologjinë më të gjerë, që vepron p.sh. në kuadër të nacionalizmit ekstrem,

ambientalizmit ekstrem, ekstremizmit fetar. Tipari përkufizues i ekstremizmit është refuzimi i një ose më shumë parimeve bazë të ideologjisë së saj kryesore. *“Ekstremizmi i dhunshëm”*; nënkupton një formë të ekstremizmit e cila kërkon dhe promovon ndërmarrjen dhe kryerjen e masave të dhunshme për të ndikuar dhe shkaktuar ndryshime të menjëhershme dhe të shpejta të status quo-s (gjendjes ekzistuese) në kuptimin ideologjik, fetar, politik, shoqëror, etj. Në kohët e fundit, ky term është përdorur gjerësisht për të përshkruar veprimet e grupeve të ndryshme të cilët promovojnë ndryshime të thella e të shpejta në aspekte të ndryshme shoqërore e që ndikohen dhe frymëzohen nga faktorë të ndryshëm fetarë, historikë, patriotik, filozofik, etj.

- **Radikalizmi:** Është një term i ngjashëm me ekstremizmin, i cili gjithashtu nënkupton prirjen për të promovuar dhe mbështetur elemente dhe ide të cilat nuk janë të zakonshme, të përhapura, ose gjithë pranuar në realitetin, ose në kohën e krijimit të këtyre ideve radikale. Po ashtu ky term nënkupton promovimin e ndryshimeve ekstreme në pikëpamjet, sjelljet, kushtet dhe/ose institucionet ekzistuese. Ndryshe nga ekstremizmi, radikalizmi është më tepër i lidhur me aspektet dhe elementët politikë dhe shpesh lidhet me kërkesën për të rikthyer si mbizotëruese idetë e vjetra konservatore në drejtimin e politikës. Në kohët moderne termi po përdoret gjerësisht për të përshkruar idetë dhe grupet e nxitura nga interpretime të caktuara të besimeve fetare, të cilat janë ekstreme dhe radikale për nga natyra e tyre. Motivet e mundshme, idetë dhe faktorë të tjerë që mund ta nxisin një individ drejt VERLT janë të ndryshme dhe komplekse dhe asnjë faktor i vetëm nuk është i nevojshëm apo i mjaftueshëm që të përbëjë radikalizëm terrorist. Nuk ka ndonjë profil të vetëm të individëve të cilët janë lidhur me terrorizmin, ndaj edhe supozimet bazuar mbi raste individuale të së kaluarës apo së tashmes janë rrjedhimisht tejet të kufizuara për sa i përket zbatimit të tyre. Radikalizmi nuk përbën kërcënim për shoqërinë, në rast se nuk lidhet me dhunën apo veprime të tjera të paligjshme, si fjala vjen nxitja e urrejtjes, sipas përshkrimit juridik, në përputhje me jurisprudencën ndërkombëtare për të drejtat e njeriut. Radikalizmi terrorist përfaqëson një proces, ku një individ nis ta pranojë dhunën terroriste si një rrugë të mundshme, madje edhe legjitime, veprimi. Radikalizmi terrorist mund të ndodhë në një sërë rrethanash nga më të ndryshmet dhe me shpejtësi po kaq të ndryshme.

- **Terrorizmi:** Me këtë term kuptojmë akte të dhunshme me qëllim krijimin e frikës (terrorit) dhe që kryhen për arsye bindjesh të ndryshme fetare, politike ose ideologjike, duke pasur si

objektiv kryesor civilët (ose duke cenuar sigurinë e tyre) dhe që kryhen përgjithësisht nga agjenci jo-qeveritare, shpesh me qëllim arritjen e synimeve politike. Terrorizmi është një lloj i veçantë i ekstremizmit të dhunshëm. Ekstremizmi dhe radikalizmi për shkak të tipareve kryesore që kanë, identifikohen sot me atë fetar, por jo gjithmonë janë të tillë. Kryesisht këto fenomene sot identifikohen me shfaqjet ekstreme të një pjese të besimit islam, të nxitura dhe nga konfliktet e armatosura civile në Lindjen e Mesme. Kjo pasi disa rryma besimesh ekstreme fetare i bënë ideologjitë e tyre fetare si kauzë, duke tërhequr mijëra persona rreth vetes në një lëvizje ndërkombëtare me qendër konfliktin e armatosur civil në Siri e Irak në të ashtuquajturin 'xhihad' (luftën e shenjtë kundër armiqtë të fesë islame). Aktivitete të tilla janë mbështetur dhe bazuar në disa rryma fetare ekstreme si vahabizmi, salafizmi e tekfirizmi. Terrorizëm do të thotë mohim i demokracisë dhe të drejtave të njeriut, që qëndrojnë në zemër të misionit të OSBE-së. Sikurse shtetet tjera ashtu edhe Republika e Maqedonisë së Veriut ka detyrimin dhe përgjegjësinë kryesore të parandalimit dhe luftës kundër terrorizmit, si edhe të respektimit dhe mbrojtjes së të drejtave dhe lirive themelore të njeriut. Megjithatë, shteti duhet të mbështetet tek përkrahja e shoqërisë mbarë, duke përfshirë shoqërinë civile dhe bizneset, për të qenë i suksesshëm në luftën e tij kundër këtij fenomeni. Detyrat e tyre kryesore në një shtet demokratik përfshijnë mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të çdo individi, në mënyrë të posaçme të drejtën për jetën; parandalimin dhe zbulimin e krimit; dhe uljen e frikës. (Sandër SIMONI, 2018, Mars, pp. 2-4)

Shenjat e para të radikalizmit dhe të rinjtë

Mësimdhënësit e luajnë një rol qenësor në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm - jo si agjent të mbikëqyrjes por si edukatorë. Është e rëndësishme të theksohet se nuk ka asnjë faktor përcaktues apo indikatorë të ndryshëm, që ekzistojnë për të përcaktuar nëse një nxënës/nxënëse është radikalizuar. Përkundrazi, duhet të përdoret një qasje gjithëpërfshirëse, për ta kuptuar sjelljen e përgjithshme të nxënësit dhe ndërveprimin e tij me bashkëmoshatarët dhe mësimdhënësit. Ka raste kur ndërhyrja është jetësore dhe e domosdoshme. Inkurajimi i zhvillimit të mendimit individual është thelbësor për zhvillimin e nxënësve dhe duhet të merret parasysh kur merret vendimi për të ndërhyrë. Fëmijët, me përkatësi të ndryshme kulturore ose fetare, mund të radikalizohen. Më poshtë janë të paraqitur vetëm disa nga faktorët që i bëjnë të rinjtë të pambrojtur ndaj radikalizmit.

Kush është më i ndjeshëm ndaj radikalizmit?

- Ata/ato të cilët luftojnë për një ndjenjë identiteti
- Distancohen nga përkatësia e tyre kulturore ose fetare
- Vënia në dyshim e pozitës së tyre në shoqëri
- Çështjet familjare
- Përjetimi i një ngjarje traumatike
- Përjetimi i racizmit ose diskriminimit
- Vështirësia në bashkëveprimin social
- Mungesa e ndjeshmërisë
- Vështirësi në të kuptuarit e pasojave të veprimeve të tyre
- Vetëbesimi i ulët

Faktorët e jashtëm gjithashtu e luajnë rolin e tyre, siç janë: konfliktet në komunitet, ngjarjet që prekin vendin ose rajonin e prejardhjes së prindërve, apo edhe të pasurit miq ose familjar që u janë bashkuar grupeve ekstremiste. Radikalizmi i fëmijëve mund të ndodhë gjatë një periudhe të gjatë kohore. Në disa raste, radikalizmi mund të ndodhë shumë shpejt, duke e shkaktuar nga një incident ose një lajm të caktuar. Vitet e adoleshencës janë një kohë e ndryshimit të madh dhe të rinjtë shpesh duan të jenë vetvetja, zemërohen lehtë si dhe shfaqin mosbesim ndaj autoritetit. Kjo e bën të vështirë që ta bëjmë dallimin në mes të sjelljes normale të adoleshentëve karshi një qëndrimi që tregon se një nga nxënësit tuaj mund të ketë qenë i ekspozuar ndaj ndikimeve të radikalizmit. (Afërdita Jaha, 2018, pp. 11-12) Shenjat e renditura më poshtë kanë për qëllim të shërbejnë si një udhëzues për t'ju ndihmuar që ta identifikoni radikalizmin e mundshëm:

Shenjat e jashtme	Sjellja në përgjithësi
<ul style="list-style-type: none">▶ Të qenit gjithnjë e më argumentues▶ Refuzimi për të dëgjuar pikëpamje të ndryshme▶ Ndryshimet në qëndrime dhe në sjellje kundrejt të tjerëve: komente antisociale, kundërshtim i autoritetit, mospranim për bashkëveprim social, shenja të tërheqjes dhe izolimit.▶ Të qenit abuziv ndaj nxënësve të ndryshëm▶ Përvetësimi i teorive të konspiracionit▶ Ndjehja e persekutimit▶ Konvertimi në një fe të re▶ Ngurrimi për ta treguar vendndodhjen e tyre▶ Shfaqja e simpatisë për grupe të ndryshme ekstremiste.	<ul style="list-style-type: none">▶ Shkëputja e menjëhershme nga familjarët dhe nga shoqëritë afatgjata.▶ Vizita në një xhami ku bëhen interpretime ultra konservatore të Islamit▶ Lartësimi i ritualeve të caktuara dhe kërkohet përmbushja në mënyrë jo reflektuese në moshat e hershme.▶ Shqetësimi i tepruar për jetën pas vdekjes dhe ferrin▶ Largimi nga doket, zakonet dhe mënyra e jetesës dhe refuzimi i praktikave të zakonshme, siç janë ndryshimet në sjelljen e të ngrënit, refuzimi i muzikës ose ndryshimet në aktivitetet e kohës së lirë▶ Ndryshimet në sjellje ndaj personave të gjinisë së kundërt; Nënçmimi i grave dhe vajzave▶ Braktisja e menjëhershme e shkollës dhe konfliktet me shkollën.

(UNESCO, 2016, p. 13)

Rekrutimi i fëmijëve në ISIS- Është shumë e vështirë të jepen shifra ekzakte të fëmijëve që jetojnë në territoret e kontrolluara nga ISISi në Siri dhe Irak. Fëmijët dhe minorenët e sjellë në Siri ose të lindur në familje që janë betuar për besnikëri ndaj Shtetit Islamik paraqesin një problem serioz dhe të veçantë. Një numër i konsiderueshëm fëmijësh janë çuar në Siri dhe Irak nga një ose të dy prindërit. Shumë të tjerë kanë lindur në familjet e luftëtarëve të huaj terroristë në terren. Ata që kanë lindur në zonat e luftimeve, rrezikojnë të jenë pa nënshtetësi sepse certifikatat e lindjes nga ISIS-i janë të pavlefshme. Është i rëndësishëm të përcaktohet atësia dhe mëmësia për t'u mundësuar fëmijëve të kthehen në Evropë. Shumë gra mbeten shpejt shtatzënë sepse mjetet kontraceptive janë të paligjshme dhe sepse ISIS-i dëshiron që familjet të kenë sa më shumë fëmijë të jetë e mundur. Procedura sekrete për rekrutimin e kandidatëve për terrorizëm dhe martirë fillon zakonisht në shkolla, xhami dhe në qendra të tjera rinore. Rekrutimi i fëmijëve në ISIS fillon zyrtarisht në moshën 9 vjeçare dhe vazhdon derisa arrijnë 15 vjeç. Ndërsa sipas vrojtimeve të shumta dhe rezultateve të studimeve të ndryshme ndërkombëtare, moshë mesatare e aktorëve potenciale për kryerjen e sulmeve vetëvrasëse varion nga 12 deri në 20 vjeç. (Krasniqi, 2010, p. 183). Shumë prej këtyre fëmijëve rekrutohen përmes rrugëve të shumta, që variojnë nga indoktrinimi fetar në xhami dhe kampe, prindërit e tyre dhe nxitje financiare. Ky socializim i fëmijëve vazhdon përmes gjashtë fazave: “joshja, shkollimi, përzgjedhja, nënshtimi, specializimi dhe stacionimi”. Këta Ashbal al-Khilafah, ose **“këlyshët e Kalifatit”** shpesh detyrohen të marrin pjesë në kampe ku i nënshtrohen indoktrinimit intensiv ideologjik, stërvitjes në aftësi luftarake dhe si të trajtojnë të burgosurit. Rekrutët fëmijë të ISIS-it indoktrinohen për të treguar besnikëri absolute ndaj ISIS-it, kjo besnikëri rrënjohet përmes udhëzimeve fetare dhe shikimit të videove të ISIS-it. Pasi socializohen në radhët e ISIS-it, ata

kryejnë role të ndryshme: spiunë, predikues, rekrutues, ushtarë, ekzekutues, sulmues vetëvrasës. Ndërkaq, mbas vitit 2000 kur intensifikimi i sulmeve vetëvrasëse u rrit organizatat terroriste e rritën kontributin për familjet e martirëve vetëvrasëse prej 10.000\$ në 20.000\$. Përvec kësaj ndihme të rregullt financiare, familjet e martirëve marrin edhe ndihma të tjera të rregullta për ushqim, shkollim, dhe veshmbathje. (Krasniqi, 2010, p. 184). Mësuesit dhe zyrtarët e ISIS-it u kërkojnë fëmijëve të veprojnë si informues, të raportojnë çdo sjellje të dyshimtë të prindërve të tyre ose të tjerëve që shkelin ligjet fetare ose që sugjerojnë kundërshtim ndaj rregullave të ISIS-it. Vajzave shpesh u kërkohet të qëndrojnë në shtëpi me nënat e tyre që të rriten për të ndihmuar burrat e tyre të ardhshëm. Sipas manifestit të ISIS-it “Gratë dhe Shteti Islamik: vajzat mund të martohen në moshën nëntë vjeçare dhe maksimumi në moshën 16 ose 17 vjeçare. Ato nuk duhet të punojnë. Fëmijët përdoren gjithashtu në përpjekjet e propagandës së ISIS-it. ISIS-i filmon dhe shpërndan video ekzekutimesh në të cilat fëmijët vrasin të burgosur në mënyra barbare. Përdorimi i fëmijëve nga grupi është jo vetëm taktik, por edhe strategjik në termat e shtetndërtimit dhe krijimit të një brezi të ri. Fëmijët inkurajohen të bashkohen si sulmues vetëvrasës, një rol i shpallur nga mësuesit e tyre si thirrja më e lartë për të rinjtë e devotshëm myslimanë. Jashtë kampeve stërvitore, fëmijët mësohen në shkolla të administruara nga ISIS-i që kanë në programin mësimor vetëm edukim fetar. ISIS-i ka prodhuar një program mësimor në dy nivele: “Selafizimi [i islamit] dhe ISISizimi [i shoqërisë]”. Përmes këtij procesi, ISIS-i promovon vetëm atë që perceptohet si interpretimi më i pastër i islamit, duke u përqendruar njëkohësisht në përgatitjen e brezit të ardhshëm përmes fokusimit të “kalifatit”, shtetndërtimi, dhuna dhe apokalipsi. Mirëqenia e fëmijës duhet të jetë prioriteti kryesor për reagimin multi-agjenci. Fëmijët janë jashtëzakonisht të ndikueshëm dhe të manipulueshëm. Ekspozimi ndaj niveleve ekstreme të dhunës krijon traumë dhe mund të bëjë që fëmijët të humbasin ndjeshmërinë ndaj brutalizimit dhe dhunës. Është një rrezik i madh imitimi i gjërave që bëjnë të rriturit. Kjo do t’i traumatizojë ata dhe do t’i çojë në probleme psikosociale dhe ndoshta rreziqe të mëdha sigurie për të ardhmen. Duke kuptuar shkallën e indoktrinimit, ekspozimi ndaj dhunës dhe kushtet e jetesës të përjetuara janë thelbësore në vlerësimin e këtyre fëmijëve. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 21-23)

Kushtet që favorizojnë terrorizmin

Ndonëse nuk ekziston një grup i qëndrueshëm faktorësh që nxisin radikalizmin terrorist, disa janë evidentuar si më të veçantë. Ndër kushtet që favorizojnë terrorizmin, të cilët njihen nga OKB-ja dhe OSBE-ja, përfshihen “konfliktet e zgjatura të pazgjidhura, zhveshja nga aspektet njerëzore e viktimave të terrorizmit në të gjitha format dhe manifestimet e tij, mungesa e sundimit të ligjit, shkelja e të drejtave të njeriut, diskriminimi për shkak të përkatësisë etnike, kombëtare dhe fetare, përjashtimi politik, marginalizimi shoqëror dhe ekonomik dhe keqqeverisja”. Ekzistojnë një numër kushtesh strukturore të natyrës sociale, ekonomike dhe politike që mund t’i shtyjnë individët drejt terrorizmit, të tilla si: diskriminimi dhe forma të tjera të shkeljes së të drejtave të njeriut (duke përfshirë ato që vijnë si rezultat i masave antiterrorizëm), mungesa e aksesit në arsim etj, të cilat nuk mjaftojnë në vetvete për t’u konsideruar si radikalizëm terrorist. Është e rëndësishme të mbahen parasysh një sërë faktorësh të tjerë psikologjikë, ndërpersonalë dhe ideologjikë për të shpjeguar mobilizimin. Këta faktorë mund të shpjegojnë se përse një individ i caktuar mund të ndjekë një rrugë të radikalizmit terrorist, ndërsa një tjetër me rrethana dhe historik të ngjashëm të mos e bëjë një gjë të tillë. Faktorët psikologjikë dhe njohës, si p.sh. imazhi për vetveten, ndjesia e identitetit dhe përkatësisë, pritshmëritë, besimet dhe qëndrimet janë dinamike dhe formësojnë mënyrën sesi një person i përjeton dhe reagon ndaj mjedisit dhe ngjarjeve të tij/ saj. Ato mund të ndikojnë në zhvillimin e ndjenjave negative të zhvendosjes, së të qenit “ndryshe”, për shembull, të ndjenjat e të qenit i përjashtuar, i refuzuar, privimi relativ, ndjenjat e poshtërimit, viktimizimit, padrejtësisë, zhgënjimit, revoltës apo epërsisë. Kjo mund ta shtyjë dikë të jetë pre e terrorizmit më shumë nga të tjerët. Të rinjtë shpesh kanë rezultuar më të dobët ndaj VERLT: në përfytyrje me çështjet e identitetit, vendit të tyre në botë dhe të ardhmes, ata janë më të prirë për të marrë në “sy” rrezikun dhe për të sfiduar gjendjen ekzistuese. Cenueshmëria psikologjike mund të rritet papritur dhe në mënyrë dramatike, si rrjedhojë e traumës së shkaktuar nga një ngjarje e cila ka ndikuar rëndë dhe ndjeshëm tek një person. Përhapja dhe ekspozimi ndaj ideve dhe historive që legjitimojnë terrorizmin dhe nxisin joshjen ndaj tij janë faktorë të rëndësishëm tërheqës. Shumë terroristë dhe ekstremistë të dhunshëm tjerin me mjeshtëri dhe përhapin historitë e tyre, në mënyrë të tillë që individit apo grupi i caktuar të njehsohet me to apo të gjejë veten tek ato dhe pastaj të bëhet objekt i radikalizmit dhe rekrutimit. Ka një sërë mënyrash të ndryshme që mund të përdoren për të legjitimuar dhe për ta rritur joshjen e terrorizmit, duke përfshirë:

- Përdorimi i logjikës se qëllimi justifikon mjetin, me argumentin se dhuna është e nevojshme për arritjen e një objekti imperativ social, ideologjik, politik, etj, dhe se nuk ka alternativë tjetër. Zhveshja e viktimave të synuara nga aspektet njerëzore, mbi bazën e intolerancës, urrejtjes dhe mohimit të dinjitetit universal njerëzor;
- Paraqitja e terrorizmit si diçka interesante, kundër rrymës apo kundër autoriteteve; dhe
- Mbështetja tek karizma dhe/ose legjitimiteti i perceptuar i terroristëve dhe udhëheqësve të tyre në veçanti.

Njerëzit bëhen pjesë e VERLT përmes njohjeve personale, bashkëmoshatarëve, fafesisit, ose përzgjidhen nga rekrutues terroristë. Rekrutuesit terroristë identifikojnë, i gjuajnë dhe përgatisin burra dhe gra të dobët, i “kapin” ata duke iu siguruar mbështetje materiale ose psikologjike dhe abuzojnë me besimin e tyre, për t’i manipuluar apo indoktrinuar ata që të përfshihen me terrorizmin. Faktorët që ndikojnë në zhvillimin e rrymave ekstremiste, radikale ose terroriste, janë të ndryshëm dhe tepër të larmishme. Në këtë kuptim, studiuës të ndryshëm kanë arritur të identifikojnë disa faktorë, të cilët ndikojnë në këto fenomene dhe ndër më kryesorët janë:

- rryma dhe interesa të caktuara politike, të cilat promovojnë ekstremizmin dhe radikalizimin deri dhe terrorizmin për arritjen e qëllimeve të tyre;
- sjellje individuale dhe grupe, si: “identifikimi me karaktere të caktuara”, “ofendimet dhe etiketimet”, “identifikimi i grupeve të ndryshme si ‘të këqij’”, “mentaliteti i grupit”, “pranueshmëria e dhunës” etj;
- evoluimi i sjelljeve nga mania dhe obsesioni tek fanatizmi dhe ekstremizmi (p.sh. fanatikët fetarë);
- marxhinalizimi, shtypja, shfrytëzimi, diskriminimi, poshtërimi, varfëria, trajtimi i pabarabartë dhe sjellje e trajtime të tjera të ngjashme, të cilat janë të gjitha veprime dhe sjellje që mund të krijojnë në psikologjinë e individëve, ose grupe të caktuara shoqërore (si p.sh. grupet e shtypura) idenë apo bindjen se ushtrimi i dhunës është i nevojshëm për të realizuar ndryshime në shoqëri. (OSCE, 2014, pp. 36-38)

Kushtet që favorizojnë radikalizmin terrorist në një rast individual

Kushtet strukturore që favorizojnë terrorizmin në mjedisin shoqëror, ekonomik dhe politik të individit

Faktorët shtytës dhe tërheqës

➤ Faktorët shtytës

Diskutimet me grupet e fokusit tregojnë se faktorët që shtyjnë njerëzit drejt radikalizimit që çojnë në ekstremizëm të dhunshëm nuk janë uniformë. Për shembull, raportet mediale nxjerrin në pah rastet e radikalizimit të shpejtë të të rinjve që vijnë nga familjet me mirëqenie e pa asnjë problem si varësia e drogës apo marginalizimi social. Gjetjet nga grupet e fokusit tregojnë se faktorë të ndryshëm janë në lëvizje për t'i shtyrë të rinjtë të bëhen pjesë e grupeve ekstremiste. Sidoqoftë, një faktor i përbashkët shtytës është zhgënjimi me institucionet dhe ndjenja se ekziston mungesa e perspektivës për të rinjtë në vendin tonë. Zhgënjimi me sistemin shtyn shumë të rinj për të vepruar kundër sistemit dhe një manifestim i këtij zhgënjimi është përmes ekstremizmit të dhunshëm. Një gjetje e përgjithshme nga grupet e fokusit është se “mungesa e njohurive të mëparshme fetare”, “sistemi i dobët arsimor dhe mungesa e aftësive të të menduarit kritik” i bëjnë njerëzit të bien në tiparet e radikalizimit fetar që çon në ekstremizëm. Duke pasur parasysh edhe sistemin arsimor i Republikës së Maqedonisë së Veriut që ka dështuar që t'u krijoj aftësi që u sigurojnë punësim të rinjve. Përveç kësaj, “korrupsioni i institucioneve publike, pakënaqësia me punën e institucioneve publike, ka krijuar një depresion të përgjithshëm dhe tjetërsim nga sistemi”, duke shtuar se kjo krijon kushte të favorshme për grupet radikale dhe fetare për të përhapur ideologjitë e tyre. Problemi i krizës së identitetit është një faktor i fortë shtytës, sidomos në periudhat pas konfliktit dhe tranzicionit, ku ndjenja

themelore e përkatësisë dhe kombësisë duhet të ri-ndërtohet ose edhe të rivendoset. Kur shtetësia mbetet e shkurtër për t'u konsoliduar, ekziston një mungesë e ndjenjës së besnikërisë, e cila do të krijojë lidhje më të forta sesa ajo e Islamit global dhe ndjenja e vëllazërisë fetare dhe përkatësia e një komuniteti të gjerë global, i cili krijon një ndjenjë të fuqizimit personal. Kjo ndjenjë e vetë-rëndësisë si një nxitës i brendshëm kundrejt pakënaqësive në nivel lokal dhe moszbatimi dhe izolimi nga komunitetet e tjera më të mëdha, si komuniteti rajonal apo evropian, shpejt plotësohet nga ideologjitë globale, duke përfshirë ato ekstremiste. Ndjenja se disa komunitete, janë stigmatizuar si një komunitet ekstremist është veçanërisht i rrezikshëm pasi rrit pakënaqësinë dhe ndjenjën e izolimit dhe nxit radikalizimin. Zhgënjimi me sistemin dhe frustrimi i pritjeve nga “shteti i pavarur” mund të jetë gjithashtu një burim radikalizimi. Kështu, sipas zbulimeve të grupit të fokusit atje, kriza e identitetit e falsifikuar nga “politika shtetërore e dobësimit të identitetit kombëtar shqiptar në Maqedoninë e Veriut, Kosovë dhe Shqipëri, ka krijuar konfuzion rreth identitetit që nxit njerëzit të gjejnë strehë në fe si vetë identifikuesin e tyre të parë.

Figura 1: Përgjigjet e pjesëmarrësve mbi faktorët shtytës të ekstremizmit të dhunshëm

Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut nuk janë shkaktuar nga një faktor i vetëm. Teksa një numër faktorësh pasqyrojnë shtysat e konteksteve të tjera, ka një numër të shkaqeve specifike vendore. Këto shkaqe përfshijnë: segregimin dhe mosbesimin ndaj sistemit shtetëror; xhihadin global; ideologjinë e jashtme

fetare; simpatinë ndaj «vëllezërve myslimanë»; rrjetet lokale të ndikimit, si dhe radikalizmin online. Për dekada me radhë, komuniteti etnik shqiptare në Maqedoninë e Veriut ka përjetuar segregim dhe stigmatizim në fushën politike, ekonomike, të drejtësisë dhe arsimit. Sipas të intervistuarve, diskriminimi sistematik i shqiptarëve shkaktoi humbjen e besueshmërisë së shtetit maqedonas në sytë e komunitetit shqiptar. Përkundër disa përmirësimeve dhe zbatimit të pjesshëm të Marrëveshjes së Ohrit - marrëveshja që çoi në përfundimin e konfliktit mes institucioneve shtetërore maqedonase dhe UÇK-së nuk e përmirësoi integrimin e shqiptarëve në Maqedoninë e Veriut. Sipas të intervistuarve, shqiptarët nuk përfaqësohen në mënyrë proporcionale dhe të mjaftueshme në sektorin e gjerë publik, dhe përdorimi zyrtar i gjuhës shqipe, i cili sipas Marrëveshjes së Ohrit në vitin 2001 është gjuhë zyrtare në Maqedoninë e Veriut, ende kontestohet nga ndjenjat nacionaliste në kampin maqedonas, duke përfshirë edhe si politikë zyrtare. Ndryshimi në qeveri në mes të vitit 2017 ka sjellë disa përmirësime, që paraqitet në favor të rritjes së marrëdhënieve ndëretnike. Përkundër kësaj, sfidat mbeten veçanërisht në investimet publike dhe ndarjen e buxhetit në nivel lokal në komunat shqiptare. Të intervistuarit për qëllimet e Strategjisë kundër VERLT vënë në pah paragjykimet etnike, sidomos në kontekstin e sistemit të drejtësisë. Për shembull, nga 2797 persona të burgosur në burgjet maqedonase, shqiptarët përbëjnë shumicën (1692 të burgosur) ose 60% të totalit të popullatës brenda burgjeve. Rreth 1105 të burgosur janë maqedonas, ose 39.05% e numrit të përgjithshëm të burgosurve në Maqedoninë e Veriut. Kur krahasohet proporcionalisht me përmasat e komuniteteve etnike në Maqedoni, ka një mospërputhje mes përqindjes relative të grupit etnik në Maqedoninë e Veriut dhe numrit të burgosurve, një tregues i mundshëm i paragjyqimeve etnike që ka dëmtuar kohezionin shoqëror dhe besimin në institucionet shtetërore. Komentuesit argumentojnë se pabarazia e lartë në cilësinë e jetës dhe investime publike përgjatë vijave etnike u shfrytëzua nga grupet radikale dhe ekstremiste në Republikën e Maqedonisë së Veriut veçanërisht në Shkup dhe Kumanovë, ku grupe të tilla i vazhdojnë aktivitetet e tyre të pandalshëm nga autoritetet. Qasja e dyshuar diskriminuese e autoriteteve shtetërore ka ndikuar në motivimin e rinisë shqiptare në Republikën e Maqedonisë së Veriut, dhe i ka shtyrë të kërkojnë alternativa të tjera, duke përfshirë një kërkim për një kategori më të gjerë identitare, në përpjekje për të ripërcaktuar marrëdhëniet e pushtetit mes shumicës maqedonase dhe komunitetit të pafuqishëm shqiptar. Shfrytëzimi i diskriminimit dhe pabarazia në përfaqësim janë shumë të pranishme

në narrativat lokale të imamëve radikalë dhe rekrutuesve kyç të grupeve ekstremiste. Kjo narrativë nuk kufizohet vetëm në një narrativë fetare, por kryesisht i referohet pozitës politike të shqiptarëve në Maqedoninë e Veriut dhe gjendjes së tyre socio-ekonomike.

➤ Faktorët tërheqës

Faktori kryesor tërheqës, i cili mund të përshkruhet është vetë globalizimi dhe globalizimi fetar. Organizatat ekstremiste e shohin popullsinë shqiptare kryesisht muslimane së bashku me myslimanët boshnjakë të vendeve tjera të Ballkanit si elementë potencialisht të favorshëm në Evropë për agjendat e tyre dhe kështu kanë investuar përpjekje të konsiderueshme për të përhapur ndikimin e tyre në Ballkanin perëndimor. Interneti është një faktor tjetër, dhe kohët e fundit është bërë faktori kryesor në radikalizimin dhe ekstremizmin. Transmetimi i videove dhe teksteve të mësimave fetare duke përfshirë videot propaganduese nga ISIS përmes mediave sociale është bërë një mjet shpërndarës i zakonshëm për rekrutimin dhe përhapjen e ideologjive ekstremiste. Është konstatuar se “komunikatat e ISIS-it janë gjithashtu të përkthyer në gjuhën shqipe”, për të synuar audiencën shqiptare në Ballkan. Megjithatë, organizatat ekstremiste në Lindjen e Mesme transmetojnë intensivisht në gjuhë të tjera duke përfshirë rusishtën, gjermanishtën, frëngjishten, anglishtën, holandishten dhe të tjera. Sipas pjesëmarrësve të grupeve të fokusit, futja e ideologjive ekstremiste nga disa imamë të arsimuar në universitetet e Lindjes së Mesme mbetet faktori kryesor, sepse disa prej tyre u bënë pjesë e rrjeteve të rekrutimit në Kosovë duke përfshirë edhe Maqedoninë e Veriut dhe vendet tjera në rajon, duke krijuar kështu një fokus të qëndrueshëm në indoktrinimin me ideologjitë fetare atipike dhe rekrutimin për grupet ekstremiste. Zonat joformale ku këta imamë ekstremistë shpërndajnë leksionet e tyre fetare, duke përfshirë salla sportive, YouTube, shfaqje televizive me pagesë, e tjerë. Literatura e shtypur fetare nga organizata të ndryshme parapriu botimet dhe transmetimet në internet. Për më shumë se një dekadë literatura ekstremiste u botua nga organizata të ndryshme dhe ato qarkulluan të pakontrolluar. (Qirez, 2017, pp. 16-18)

Figura 2: Përgjigjet e pjesëmarrësve mbi faktorët tërheqës të ekstremizmit të dhunshëm

Figura 2: Përgjigjet e pjesëmarrësve mbi faktorët tërheqës të ekstremizmit të dhunshëm

Kapitulli dytë

Kërcënimi nga sulmet terroriste në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Republika e Maqedonisë së Veriut kërcënohet po aq sa çdo vend tjetër në rajon dhe më gjerë, nga sulmet terroriste. Kërcënimi është rritur pasi që “ISIS ka humbur shumicën e pozicioneve të saja që mbante në Lindjen e Mesme. Kërcënimi nga ekstremizmi i dhunshëm nuk është i ulët, pasi siç tregojnë rezultatet e grupeve të fokusit, strategjia globale e ISIS-it ka ndryshuar, duke u mbështetur tek individët që kryejnë sulme në vendet ku ata jetojnë, në vend që të bashkohen me ISIS-in në Lindjen e Mesme. Vlerësimi kryesor është se kërcënimi nga sulmet terroriste nuk mund të gjykohet vetëm nga numri i njerëzve që bashkohen me luftën në Siri. Gjersa vlerësimi i shërbimit në fazat e mëparshme ishte se sulmet terroriste në Maqedoninë e Veriut janë të mundshme, por nuk ka gjasa të ndodhin, tani gjasat janë rritur, dhe objektivat e mundshëm përfshijnë; civilët në rrugë, duke përfshirë popullin e Maqedonisë së Veriut dhe të huajt”. Sulmet mund të jenë të papritura dhe të pa paralajmëruara, pasi nuk ka nevojë për fetva, për shkak të një thirrjeje nga ISIS të botuar në mbarë botën që njerëzit mos të shkojnë në Siri por që të ndërmarrin sulme në vendet ku ata jetojnë. Një nga gjetjet nga të gjitha grupet e fokusit ishin se një nga rreziqet e kësaj qasjeje për të parandaluar ekstremizmin e dhunshëm mund të rrisë nivelin e tjetërsimit dhe të legjitimojë përshkrimin e grupeve ekstremiste se “shteti po lufton Islamin” dhe përkeqëson

problemin e radikalizimit dhe ekstremizmit. Gjersa të kthyerit nga Siria dhe të tjerët që kanë qenë si të dyshuar për të qenë pjesë e qarqeve radikale dhe ekstremiste, janë të njohur në përgjithësi për agjencin për kundërzbulim, një vlerësim tjetër është se kërcënimi kryesor vjen nga individë dhe grupe të lirshme të cilët jo domosdoshmërisht janë të lidhur drejtpërsëdrejti me ISIS-in ose organizata të tjera. Në përgjithësi kërcënimi kryesor nuk vjen vetëm nga ata që janë kthyer nga Siria, të cilët janë penduar por kërcënimi i vërtetë vjen nga njerëz të cilët nuk janë marrë në pyetje nga policia apo akoma nuk janë të njohur për policin. Në vend që të jenë adhures dhe vëzhgues të zakoneve fetare, ata “nuk janë fetarë” dhe kanë tendencë të “detyrojnë eksponentët e vlerave kryesore fetare”. Identifikimi i personave të radikalizuar nuk është i lehtë. Megjithatë, një gjetje nga grupet e fokusit zbulon se shenjat kryesore të njerëzve të radikalizuar shfaqin “agresivitet verbal”, veçanërisht kundër autoriteteve fetare, interpretimet fetare të të cilëve ndryshojnë nga ato të njerëzve të radikalizuar. Poashtu tërheqja nga shoqëria dhe familja është një shenjë tjetër që manifestohet nga persona të radikalizuar. (Qirez, 2017, pp. 19-20)

Largimet dhe kthimet e luftëtarëve të huaj terroristë në vend

Luftëtarët e huaj terroristë nuk janë fenomen i ri. Shumë zona konfliktesh kanë tërhequr luftëtarë të huaj në të kaluarën, si p.sh. Bosnja, Çeçenia, Afganistani, Pakistani etj. Ajo që është unike për kontigjentet aktuale të luftëtarëve të huaj në Siri dhe Irak është volumi i lartë i luftëtarëve të huaj, që është i paprecedentë. Shumë nga këta shtetas evropianë që udhëtojnë drejt Sirisë, Irakut dhe zonave të tjera të konflikteve ku sundojnë grupet terroriste, tani po kthehen. Në fakt, shumë prej tyre janë kthyer tashmë. Në vitet e fundit, ISIS-i ka qenë nën presion ushtarak gjithnjë e në rritje në Siri dhe Irak, gjë që i ka shkaktuar grupit humbje të territoreve, udhëheqësve, anëtarëve, dhe itinerareve të furnizimit. Nëse “kalifati” i ISIS-it mposhtet ushtarakisht ose rrëzohet, numri i luftëtarëve të huaj terroristë që kthehen në Evropë pritet të rritet. Megjithëse është e vështirë të parashikohet se si do të zhvillohet situata, Shtetet anëtare të BE-së më të prekura presin një rritje të ngadaltë, por graduale të personave të kthyer, në vend që të ketë një numër të madh që mbërrijnë njëkohësisht. Ekzistojnë përlllogaritje të ndryshme, që parashikojnë nga 1200 deri në 3000 persona të kthyer. Deri më tani norma e kthimit për luftëtarët e huaj terroristë është rreth 20-30 %. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, p. 17)

Rekrutimi, motivimet dhe kushtet e jetesës- Nuk ekziston një profil i vetëm shabllon për luftëtarët e huaj terroristë të kthyer. Historitë e tyre, përjetimet, traumat dhe aftësitë e fituara ndryshojnë në mënyrë të konsiderueshme. Itineraret e udhëtimit që përdoren për t'u bashkuar me ISIS-in ose grupe të tjera terroriste shpesh përfshijnë fluturime drejt qyteteve në Turqi, dhe më pas udhëtimin në kufirin Turqi-Siri. Atje, rekrutët ndihmohen të kalojnë kufirin nga persona ndihmës të ISIS-it; ata intervistohen ose merren në pyetje, plotësohen formularët e rekrutimit për të verifikuar ata që kanë ndihmuar udhëtimin dhe për të dhënë detaje të tjera të verifikueshme personale. Dëshmitë e luftëtarëve të huaj tregojnë se rekrutët më pas ndahen sipas aftësive specifike të identifikuara nga ISIS që përcaktojnë nëse rekruti, pas stërvitjes, do të marrë detyra në vijën e frontit ose role më të specializuara. Kur plotësohet kjo dosje personeli nga ISIS-i, rekrutët meshkuj pyeten se kush i rekomandoi ose kush mund të dalë garant për ta, dhe çfarë roli dëshirojnë të luajnë. Në veçanti, ata pyeten të zgjedhin nga tri opsione: luftëtar, sulmues vetëvrasës, dhe luftëtar vetëvrasës (**Inghimasi**). Ky formular rekrutimi është një mjet i çmuar për të verifikuar informacionin e dhënë nga luftëtarët e huaj terroristë të kthyer gjatë intervistave. Manualët e rekrutimit si p.sh. **Hixhreti drejt Shtetit Islamik** ofrojnë këshilla praktike për përgatitjen, pajisjet dhe udhëtimin, si edhe udhëzime se si të fshihen pas mbërritjes në Turqi dhe gjatë rrugës për në shtëpitë e ndryshme të sigurta përgjatë kufirit. Ai përmban gjithashtu pjesë që u përkushtohen grave që udhëtojnë drejt Sirisë. Rekrutet femra këshillohen se mund të udhëtojnë pa një **mahram** (shoqërues mashkull) për të maskuar qëllimin e tyre. Kur udhëtojnë së bashku me bashkëshortët, gratë çohen në një shtëpi të veçantë të quajtur **madhāfah** derisa burrat e tyre të kenë përfunduar kampin stërvitor. Që prej vjeshtës 2015, ulja e flukseve të udhëtimit ka ndodhur për shkak të një mungese në rekrutë, zhgënjimit mes luftëtarëve të kthyer, humbjeve ushtarake dhe territoriale nga ISIS-i, si dhe masat e synuara të sigurisë kundër luftëtarëve të huaj duke ua bërë të vështirë atyre që të udhëtojnë.

Motivimet për udhëtim (hixhreti)- Ka arsye të shumta për individët që bashkohen me grupet ekstreme terroriste të tilla si ISIS-i dhe HTS. Kjo do të thotë se nuk ekziston një profil shabllon psikologjik për luftëtarët e huaj terroristë. Ata janë gjithashtu të kombësive, etnive, moshave të ndryshme dhe të të dyja gjinive. Nuk ekziston një faktor i vetëm, por shumë vektorë që kombinohen për të formuar kombinime të pafundme shkaqesh. Një mori e

ndryshme faktorësh të nxitura nga media sociale, dinamika e grupit dhe radikalizuesit influencon procesin e radikalizimit. Ekziston ende një mungesë informacioni të konsoliduar dhe të bazuar në prova rreth sfondit dhe procesit të radikalizimit për ata luftëtarë të huaj terroristë që janë larguar drejt Sirisë dhe Irakut, si edhe rreth problemeve që shoqërojnë personat e kthyer. Shpesh informacionin e kanë shërbimet e sigurisë dhe policia. Një mënyrë për të kuptuar pse individët janë të motivuar dhe rekrutohen për t'u bashkuar me këto grupe, është të shikojmë temat qendrore të propagandës së ISIS-it dhe mënyrën se si janë ndërtuar. Ingram argumenton se blloqet ndërtuese të propagandës së ISIS-it kanë lindur nga tri tema të ndërthurura dhe të lidhur me njëra-tjetrën: identiteti, konstrukti i krizës dhe konstrukti i zgjidhjes. Përkatësisht, ISIS-it përdor ndërthurjen mes narrativave përforcuese të vlerave, dikotomisë, krizës për të forcuar identitetet brenda dhe jashtë grupit, si edhe sistemin e përgjithshëm të kuptimit. Tema specifike janë projektuar në të gjithë propagandën e ISIS-it, sipas, të tilla si: utopia mëshira, përkatësia, brutaliteti, viktimizimi, lufta, ushtria, qeverisja, **da'wa** (përhapja), **hisbah** (kontrolli i shariatit), promovimi i **"kalifatit"** dhe sulmet e armiqve. Këto studime ofrojnë pika hyrjeje për të kuptuar motivimet e luftëtarëve të huaj terroristë për të kryer hixhretin. Një studim i numrave të vjetër të revistave të ISIS-it **Dabiq** dhe **Rumiyah** zbulon tema të ndryshme të paraqitura, por një luhajtje mes të dyjave: lufta dhe utopia. Në lidhje me temat e luftës, ISIS-i paraqet fitore të pashmangshme, martirizim, vrasjen e armiqve dhe viktimizim. Temat që lidhen me utopinë fokusohen te përkatësia, mirëqenia, drejtësia dhe rendi, dhe duke fshirë shkeljet kulturore gani i ISIS-it **"Baqiyah wa-Tatamaddad"** (qëndrojmë dhe zgjerohemi) paraqet një imazh që ISIS-i vazhdimisht arrin sukses dhe fitore të pashmangshme. Ai kombinon këtë imazh statusi dhe përkatësie me atë të një utopie për "myslimanët e devotshëm", dhe njëkohësisht e paraqet veten si mbrojtës i myslimanëve që janë nën sulmet dhe dhunën e shtypësve dhe tiranëve. Sipas propagandës së ISIS-it, kushtet shtypëse që përjetojnë ata që vuajnë, të kombinuara me premtimin e një utopie fetare, e bëjnë detyrë të shenjtë për çdo individ që të kryejë hixhretin dhe të shpallë xhihadin kundër armiqve. Edhe disfatat dhe humbjet interpretohen si pjesë e procesit që çon betejat përfundimtare apokaliptike, që janë pjesë e eskatologjisë së ISIS-it. Mesazhet online janë të thjeshta, të fuqishme dhe binare, dhe u ofrojnë myslimanëve zgjedhje radikale mes braktisjes së jetës së tyre laike dhe me konflikte në Perëndim dhe të ndërmarrjes së hixhretit drejt të ashtuquajturit kalifat, ose të qëndrojnë të shtypur dhe të nënshtruar nga

tiranët në Perëndim. Ka shumë arsye pse rekrutët janë të tërhequr ndaj kësaj ideologjie shkatërruese dhe të motivuar të bashkohen. Për disa prej tyre ofron ngazëllim dhe status, mundësi për të grabitur, paga, strehim, si dhe opsionin për të mbajtur gra si skllave; për të tjerët është një mundësi për të ofruar ndihmë humanitare. Për disa ofron një rrugë arratisjeje nga jeta e tyre e zakonshme, e trishtuar dhe e mbushur me probleme. Të tjerët kërkojnë një sens përkatësie, një sens qëllimi dhe një thirrje më të lartë. Mund të ofrojë ngazëllim dhe aksion, ose rregulla të rrepta se si të jetojnë brenda një kornize të qartë morale. Disa rekrutohen nga brenda familjeve të tyre dhe rretheve shoqërore. Duke përdorur teknikat bindëse, rekrutuesit e ISIS-it identifikojnë dobësitë psikologjike të individëve dhe me mjeshtëri i shfrytëzojnë këto përmes teknikave në botën virtuale dhe atë reale. Motivimi humanitar ishte i fortë në fazën e hershme të konfliktit deri në 2014 kur u shpall “kalifati”. Ndërkohë që individët u tërhoqën fillimisht për të udhëtuar për arsye humanitare, disa të tjerë më vonë u tërhoqën nga ideologji dhe synime shkatërruese. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 18-20)

Përjetimi në arenën e luftimeve - Përjetimet e luftëtarëve të huaj terroristë janë të ndryshme, por jashtëzakonisht sfiduese për t’u trajtuar në disa nivele. Pasi rekrutët e rinj kanë kaluar në territorin e ISIS-it, ata përballen me kontrole të shumta sociale dhe sigurie që kufizojnë sjelljen e tyre, komunikimin dhe lirinë e lëvizjes. Rekrutët ndahen sipas gjinisë. Luftëtarët e huaj terroristë meshkuj i nënshtrohen regjistrimit dhe marrjes në pyetje ndërsa dorëzojnë edhe dokumentet e tyre të identitetit. Të rekrutuarit e ISIS-it të gjithë marrin pjesë në kurse të detyrueshme për sheriatin. Kohëzgjatja e kursit varet nga vlerësimi i ISIS-it për besnikërinë e individit dhe vlerën e tij për grupin, por mund të zgjasë nga tri javë deri në tre muaj ose më shumë. Këto kurse zhvillohen paralelisht me stërvitjen ushtarake, përmbajtja e të cilës varet nga fakti nëse ka nevojë për luftëtarë të rinj apo nëse rekruti po stërvitet për një sulm vetëvrasës. ISIS-i aplikon gjithashtu edhe taktika shokuese, si brenda dhe jashtë fushës së betejës. Një strategji qendrore është përdorimi i brutalitetit ekstrem, që përfshin prerje masive të kokave, ekzekutime në vend dhe tortura. Kjo frikëson popullatën dhe e bën të nënshtrohet duke bërë të mundur kontrollin e territoreve të okupuara. Nuk janë vetëm të rriturit që e përjetojnë këtë, por edhe fëmijët, disa prej të cilëve rekrutohen në kampe indoktrinimi dhe stërvitore që nga mosha nëntë vjeçare. Fëmijët e vegjël të ndikueshëm jo vetëm ekspozohen ndaj shkatërrimeve të luftës, por edhe

ndaj akteve të panumërta të një mizorie të papërshkueshme, nga prerjet masive të kokave deri te rrahjet publike, prerjet e gjymtyrëve dhe kryqëzimet. ISIS-i përdor gjithashtu fëmijët si sy dhe veshë “si informatorë” duke krijuar një mjedis jashtëzakonisht mosbesues. Kjo shkatërron lidhjet tradicionale të besnikërisë brenda fisit dhe familjes sepse akuzimet për shkelje të sheriatit përdoren si vegla në luftën e brendshme të ISIS-it dhe kundër të gjithë armiqve. Gjykatat e Sheriatit administrohen nga Divani i Gjyimit dhe Ankesave dhe japin gjykime fetare për çdo çështje. Burokracitë e konsiderueshme dhe dokumentacionet dhe dokumentet e hollësishme përbëjnë funksione për kontroll më të rreptë. Kontrolli i infrastrukturës, ushqimit, ujit dhe vendeve të punës përdoret si mjet kundër vendasve për t’i detyruar të bashkohen me ISIS-in. Divani i Sigurisë Publike përforcon sigurinë e brendshme dhe punën e kundër-inteligjencës. Udhëtimi jashtë kufijve të qytetit është i ndaluar pa leje dhe kërkon autorizim zyrtar. Kur mbërrijnë në Siri, gratë janë të detyruara të jetojnë në fjetore për gratë e pamartuara të njohura si **maqar**. Burrat mund të zgjidhen, por ata më pas rregullisht dërgohen në vijën e frontit ose në misione. Nëse ai vdes, gruaja e tij vendoset në **shahada’s maqar** (për të vejat). Gratë duhet të sillen sipas një kodi të rreptë veshjeje në publik, duke veshur **niqab** dhe **doreza**. **Divani Hisbah** (policia morale) detyron këto kode për veshjet dhe rregulla strikte për udhëtimin. Nëse kapen duke shkelur kodin e veshjes, **Hisbah** mund t’i dërgojë një njoftim burrit të saj. Burri më pas duhet të shfaqet përpara një seance gjyqësore të sheriatit, ku do të vendosen ndëshkimet për të dhe gruan e tij, që variojnë nga gjobë deri në rrahje publike ose madje edhe vdekje.

Kthimi në Evropë- Luftëtarët e huaj terroristë të kthyer arrijnë në Evropë përmes disa itinerareve:

- disa kërkojnë mbështetje konsullore, sidomos nëse kërkojnë pasaporta të reja ose me fëmijë të lindur në Siri ose Irak; disa udhëtojnë me dokumente identiteti të falsifikuara;
- disa kthehen përmes shmangieve përmes destinacioneve të tjera evropiane; disa udhëtojnë sërish pas direkt përmes Turqisë.
- disa më pas kapen nga autoritetet turke ose irakiane, ose nga forcat kurde; Duke udhëtuar drejt destinacioneve evropiane, personat e kthyer mund të takohen në aeroport nga policia ose punonjës të sigurisë, të cilët i arrestojnë personat e kthyer ose merren në pyetje për të

vlerësuar nivelet e rrezikut, gjendjen emocionale të personit të kthyer si edhe gjendjen e përgjithshme të tij.

- disa prej tyre kthehen pa e vënë re dhe ose raportojnë veten, ose raportohen nga anëtarët e familjes, autoritetet lokale ose specialistët. Disa mund të mbeten pa u vënë re. Nëse nuk akuzohen për shkelje që lidhen me terrorizmin, disa ende mund të përballen me ndjekje penale për mashtrim financiar ose mashtrim për përfitime sociale.

Profilet e ndryshme të luftëtarëve të huaj terroristë të kthyer

Luftëtarët e huaj terroristë të kthyer kanë profile të ndryshme si edhe arsye të ndryshme për t'u kthyer. Ata që kanë udhëtuar për t'u bërë pjesë me ISIS-in ose Hayat Tahrir al-Sham (HTS) kanë luajtur role të ndryshme brenda organizatave, nga sulmues vetëvrasës të gatshëm dhe role të tjera dytësore. Si hap i parë në përshtatjen e reagimeve ndaj disa grupeve të personave të kthyer, mund të jetë e dobishme që të konsiderohen dy breza, megjithëse nuk është e përshtatshme të bëhet diferencim strikt:

a) Brezi i parë i të kthyerve, kryesisht burra dhe të motivuar të largoheshin për arsye humanitare ose për të luftuar kundër regjimit të Asadit, me disa përjashtime të dukshme më të prirur që të zhgënjehen, ndoshta më pak të dhunshëm dhe relativisht të lirë për t'u larguar nga territoret e kontrolluara nga terroristët;

b) Brezi i dytë i të kthyerve, ai aktual, është më i kalitur në beteja dhe i përkushtuar ideologjikisht, arratisur dhe mund të jetë kthyer me motive të dhunshme për të dëmtuar qytetarët e BE-së. Duhet marrë në konsideratë edhe fëmijët e kthyer. Duke qenë se ISIS-i ka vendosur shumë barriera për luftëtarët e huaj terroristë që largohen, autoritetet duhet të vënë në dyshim qëllimet e personave të kthyer, të hetojnë nëse ata kanë kryer krime dhe nëse kanë motive të mëtejshme që janë kthyer, si p.sh. të planifikojnë sulme brenda Evropës apo në vendlindjet e tyre. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 20-26)

Të kthyerit në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Për shkak të kompleksitetit, kohës dhe mungesës së mjeteve për qasje në të dhëna, është e vështirë të vlerësohet numri i vërtetë i shtetasve të Maqedonisë që kanë shkuar në Siri dhe Irak si Luftëtarë të Huaj (LH). Bazuar në një raport nga think-tank Analytica në Maqedoninë e

Veriut, nga mesi i vitit 2016, nga vendi ynë kishte 110 luftëtarë të huaj, përfshirë 25 luftëtarë të huaj nga Maqedonia e Veriut të vrarë duke luftuar me ISIS-in, 86 të kthyer, 3 gra dhe tre familje. Numri i ofruar nga zyrtarët maqedonas është më i lartë, duke llogaritur gjithsej 156 qytetarë që kanë shkuar në Siri dhe Irak. Luftëtarët e huaj nga Republika e Maqedonisë së Veriut, shumica e të cilëve u bashkuan me shtetin islamik dhe al-Nusra, kanë ndihmuar në radikalizëm përmes propagandës online në videot ku ata shiheshin duke shkatërruar pasaportat e tyre dhe duke hequr dorë nga kombësitë e tyre, propagandë që nuk është pakësuar për shkak të mungesës së përpjekjeve të koordinuara për censurimin e ueb faqeve ekstremiste lokale. Për më tepër, sipas të intervistuarve, radikalizmi është veçanërisht i dukshëm në rrethinat e Shkupit, duke përfshirë Çairin dhe Gazi Babën, komunitetet e shqiptarëve me integrim të ulët në sistemin shtetëror maqedonas. Teksa BFI e Maqedonisë së Veriut ka kohë që ka vënë në dukje se ka prova të imamëve që predikojnë mesazhe radikalizimi dhe inkurajojnë individët që t'i bashkohen xhihadit, vetëm në vitin 2015 qeveria ka vepruar në mënyrë proaktive për t'i kthyer xhamitë nën kontrollin e BFI-së. Ky veprim çoi në lëshimin e 35 urdhër-arresteve dhe një duzinë arrestimesh të kryer nga agjencitë maqedonase të zbatimit të ligjit. Para kësaj, teksa imamët inkurajuan grumbullimin e fondeve për qëllime humanitare gjatë luftës në Siri, zyrtarisht nuk ka pasur inkurajim për xhihad apo pjesëmarrje në konflikt. Në përgjithësi, numri i luftëtarëve të huaj maqedonas ka rënë, ndoshta për shkak të arrestimit të rekrutuesve kryesorë të ISIS-it, zvogëlimit të territoreve të kontrolluara nga ISIS në Siri dhe Irak, kontrollit të fortë kufitar nga ana e Turqisë dhe, çka është më shqetësuesja, për shkak të thirrjeve nga liderët e shtetit islamik që përkrahësit të veprojnë në vendet ku jetojnë. Me qasje të ndryshme në bazat e të dhënave ndërkombëtare për LH-të dhe të dyshuarit, Maqedonia e Veriut i është qasur fenomenit kryesisht duke iu kundërvënë përmes zbatimit të ligjit, ndërkohë që kanë munguar masat serioze parandaluese për ti paraprirë problemit. Përderisa tashmë dihet botërisht rëndësia e angazhimit të komunitetit dhe shoqërisë civile në funksion të parandalimit të ekstremizmit dhe radikalizmit, deri së voni autoritetet maqedonase nuk kanë miratuar masa gjithëpërfshirëse për përballimin e fenomenit në kompleksitetin e tij shumëdimensional. Për shembull, në rastin e Kosovës fqinje, shumica e luftëtarëve të huaj dhe e përkrahësve të ideologjive të dhunshme vijnë nga familje që nuk kanë traditë të ushtrimit të fesë, apo madje edhe nga familje laike. Vetëm pak nga luftëtarët e huaj nga Kosova vijnë nga familje me traditë të gjatë dhe të fortë të praktikës fetare. E njëjta vlen

edhe për Maqedoninë e Veriut. Shumica e luftëtarëve të huaj nga Republika e Maqedonisë së Veriut nuk vijnë nga familje me traditë të fortë dhe të gjatë të praktikimit të fesë. Në fakt, individët që janë bashkuar me organizatat terroriste në Siri/Irak, si dhe ata që përkrahin grupet fetare brenda vendit, vijnë nga zona të ndryshme gjeografike të Maqedonisë, por shumica të grupuar në rrethinat e Shkupit dhe Kumanovës. Të dhënat e mbledhura dhe harta e luftëtarëve të huaj shpërfaqën edhe disa nuanca dhe ndryshime të brendshme në zonat e banuara me shqiptarë të Maqedonisë së Veriut. Pjesa veriore e Maqedonisë së Veriut duket më e prekur nga ekstremizmi i dhunshëm sesa qyteti më i rezistent perëndimor i Tetovës dhe fshatrat përreth. Grupi më i madh i luftëtarëve të huaj vjen nga Shkupi dhe Kumanova, dhe më pak nga rajoni i Tetovës. Ata janë të lidhur me një numër çështjesh, si: vendbanimet e përziera etnike; organizimi i jetës fetare; roli i diasporës në popullatat lokale të Tetovës konsiderohet më pozitiv krahasuar me rajonin e Shkupit; dimensionet socio-ekonomike të zhvillimit më të madh të Tetovës krahasuar me Shkupin (komunat e banuara nga shqiptarë); roli i komunave kufitare; përjashtimi dhe izolimi social dhe faktorë të tjerë të rëndësishëm të cënueshmërisë dhe rezistencës në lidhje me LT/LEDH në Maqedoninë e Veriut. Sipas të intervistuarve, një nga faktorët që e bën rajonin e Shkupit më të cënueshëm nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm është përpjekja e autoriteteve maqedonase për ta ulur rolin e komunitetit shqiptar në Shkup dhe për ta bërë kryeqytetin “më maqedonas”. Shkupi është qyteti i tretë më i madh në Ballkan ku jetojnë shqiptarët, pas Tiranës dhe Prishtinës, dhe aktualisht qyteti me përqendrimin më të madh të shqiptarëve në Maqedoni. Komuniteti shqiptar që jeton në Shkup ndihet gjithnjë e më i diskriminuar dhe i përjashtuar nga jeta politike në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Në mënyrë të tërthortë, kjo ka bërë që komuniteti shqiptar në Shkup të jetë më i cënueshëm nga ideologji të ndryshme, përfshirë ekstremizmin fetar. Për dallim, numri i shqiptarëve nga Tetova që kanë shkuar në Siri/Irak për t’u bashkuar me grupet ekstremiste, është shumë i ulët. Tensionet ndëretnike që ndihen në Shkup kryesisht mungojnë në Tetovë. Për më tepër, Tetova është ilustrimi më i mirë i një konteksti ku jeta fetare është e organizuar dhe është pjesë e pandashme e aktiviteteve të komunitetit. Imamët që punojnë në rajonin e Tetovës janë të arsimuar mirë, pjesërisht për shkak të edukimit gjithëpërfshirës që kanë përfutur, duke përfshirë sociologjinë, psikologjinë dhe filozofinë. Kjo marrëdhënie e mirë mes komunitetit dhe Bashkësisë Islame të Maqedonisë në rajonin e Tetovës e ka bërë që BFI të jetë një nga institucionet më të besueshme në Tetovë dhe në zonat përreth. Imamët dhe zyrtarët e lartë

të BFI-së në Tetovë janë ish-profesorë të universitetit dhe aktivistë. Ata kanë arritur të ndërtojnë një marrëdhënie të fortë mes komunitetit, autoriteteve lokale, udhëheqësve të komunitetit dhe institucioneve fetare. Kjo qasje ka parandaluar përhapjen e radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm në të gjithë rajonin e Pollogut. Po ashtu, bashkësia fetare në Tetovë funksionon si një trup i unifikuar, pa asnjë ndarje të brendshme fetare mes praktikuesve myslimanë. Në kontrast me Tetovën, BFI në Shkup nuk është e pranuar nga një pjesë e praktikantëve aktivë, çka u rëndua më tej nga ndarje të ndryshme mes udhëheqësve fetarë myslimanë në rajonin e Shkupit. Këto përplasje të brendshme kanë ndikuar tek praktikuesit fetar, duke detyruar një ndarje të xhematit, shumë anëtarë të të cilit ndjekin predikime në vende jashtë xhamive zyrtare të BFI-së. Këto përçarje i kanë hapur rrugë përhapjes së xhamive të paligjshme në Shkup përgjatë viteve, dhe disa prej tyre janë kthyer në vatra të ideologjive të dhunshme. (Kaltrina Selimi, 2016, pp. 10-11)

Motivet e ndryshme për kthimin

Ne mund të bëjmë dallim mes arsyeve dhe motiveve të ndryshme që qëndrojnë pas luftëtarëve të huaj terroristë që dëshirojnë të kthehen:

- ❖ synime për të kryer sulme;
- ❖ zhgënjim dhe pendesë — disa nuk i durojnë dot më kushtet e tmerrshme të jetesës, të tjerë nuk shohin asnjë mundësi për të qëndruar (për shkak të humbjes së pushtetit nga grupi terrorist të cilit i përkisnin);

Sfidat për femrat e kthyera:

- përkushtimi i thellë ndaj idealit të “kalifatit” dhe ISIS-it;
- presioni social nga grupet e grave që mbështesin ISIS-in në atdhe;
- stigmatizimi brenda komunitetit;
- përballja me dhunën dhe lëvizjet kufizuese të dëshmuara/të përjetuara;
- çështjet e mbrojtjes së fëmijëve sepse edhe fëmijët mund të jenë radikalizuar.

Sfidat për fëmijët e kthyer:

- vërtetimi i atësisë dhe mëmësisë dhe kombësisë (ndoshta përmes testimit të ADN-së);
- problemet fizike dhe psikologjike;

- përballja me stresin dhe traumat ekstreme; efektet e të cilave mund të manifestohen përmes humbjes së të folurës, agresivitetit, frikës intensive dhe shenjave të çrregullimeve të stresit post-traumatik;
- përjetimi i luftës dhe nënshtrimi ndaj dhunës dhe ndëshkimeve si pjesë e jetës së përditshme;
- indoktrinimi (fëmijëve u mësohet në moshë të re se kushdo që nuk aplikon interpretimin e saktë dhe strikt të islamit është kufar (jobesimtar) dhe duhet vrarë • përballja me pjesëmarrjen në ekzekutime;
- përjetimi i martesave të detyruara dhe abuzimit seksual;
- vuajtjet fizike përmes rrahjeve të mëparshme, torturës dhe përdhunimit;
- shkëputja nga prindërit e tyre — kompet stërvitore janë projektuar për të bërë këtë;
- stigmatizimi si “terrorist” në shkollë;
- mungesë familjarizimi me shoqërinë e BE-së dhe normat e saj, e tjerë; (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 26-27)

Pasqyra e iniciativave parandaluese në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Politikëbërësit në Maqedoninë e Veriut, në përputhje me vendet nga Ballkani Perëndimor dhe vendeve të tjera evropiane, kanë vendosur t’i azhurnojnë ligjet e saj, në mënyrë që të luftojnë në mënyrë më të përshtatshme rekrutimin e luftëtarëve të huaj. Edhe pse korniza ligjore e Maqedonisë së Veriut përmbante dispozita kundër terrorizmit para rishikimit, nuk kishte dispozita të veçanta që penalizonin rekrutimin dhe pjesëmarrjen në ushtri të huaja. Legjislacioni i Republikës së Maqedonisë së Veriut që mbulon fushën e terrorizmit kryesisht vjen nga neni 394-a, 394-b, 394-c të Kodit Penal dhe nga Ligji për parandalimin e pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit. Me zhvillimin e luftës në Siri, fenomeni i luftëtarëve të huaj u bë një çështje e rëndësishme, meqë shtete nga i gjithë globi u morën me çështjen e qytetarëve të cilët i bashkohen këtyre grupeve. Luftimi i fenomenit të luftëtarëve të huaj dhe ekstremizmit të dhunshëm u bë prioritet i lartë për komunitetin ndërkombëtar. Për këtë arsye ishte e rëndësishme të ketë ndryshime në ligjet ekzistuese që do të adresonin në mënyrë specifike çështjen e luftëtarëve të huaj. Sipas ndryshimeve që janë miratuar më 3

shtator 2014, neni 322-a tani thotë se pjesëmarrja në forca ushtarake apo paraushtarake të huaja, rekrutimi, trajnimi ose transportimi i luftëtarëve në çfarëdo mënyre është e dënueshme me ligj me heqje lirie prej së paku 5 vitesh. Ligji nuk zbatohet në mënyrë retroaktive. Në rastin e Bosnjës dhe Hercegovinës, dënimi me burg varion nga jo më pak se 3 vite për pjesëmarrje në grupe të huaja dhe prej 1-10 vite për rekrutim për grupe të tilla, përderisa në Kosovë është më shumë, gjegjësisht deri më 15 vite. Në ligjin e Maqedonisë së Veriut është specifikuar se nuk do të ketë ndëshkim për individët të cilët kanë shtetësi nga vendet në ushtrinë e rregullt apo në formacionin policor në të cilat ai/ajo merr pjesë apo nëse është anëtar i formacioneve ushtarake të cilat janë nën kontrollin e qeverive të njohura ndërkombëtarisht ose organizatave ndërkombëtare. Megjithatë, luftëtarët që u janë bashkëngjitur rebelëve të moderuar në Siri, si ato që i bashkëngjiten ushtrisë së Koalicionit Kombëtar për Forcat Siriane Revolucionare dhe Forcave të Opozitës, të cilët kanë qenë të njohur si përfaqësues legjitime të popullit sirian nga 89 vende, por jo nga Maqedonia e Veriut, ende përballen me pasoja të njëjta ligjore, si ata që iu bashkëngjiten grupeve ekstremiste. Për të parandaluar në të ardhmën luftëtarët e huaj ti bashkohen kësaj lufte, autoritetet në Maqedoni nuk do të lejojnë udhëtimin jashtë vendit për individë të dyshuar për lidhje me grupet e huaja ekstremiste. Strategjitë e Maqedonisë së Veriut dhe vendeve të tjera të Ballkanit Perëndimor kryesisht përqëndrohen në kompetencat ekzekutive dhe gjyqësore, me pak ose aspak fokus për angazhim të komunitetit. Ky është problem pasi që kjo zgjidhje nuk përfshinë parandalimin e radikalizimit, por vetëm merret me pasojat e tij. Angazhimi i komunitetit është i nevojshëm për adresimin e rrënjëve të problemeve, duke marrë një pasqyrë se pse njerëzit marrin rrugën e ekstremizmit të dhunshëm dhe paraqet mundësi për të punuar në parandalimin e radikalizimit. Republika e Maqedonisë së Veriut është pjesë e Iniciativës së Bashkimit Evropian Kundër Terrorizmit (KT) në Ballkanin Perëndimor, ku LEDH është prioritet i lartë. Sektori për Bashkëpunim Ndërkombëtar dhe Rajonal Politik dhe për Siguri në Ministrinë e Punëve të Jashtme të Maqedonisë merret me bashkëpunimin në LEDH në shkallë rajonale. Nga aspektit ligjor të LEDH në Maqedoninë e Veriut, Kodi Penal i Maqedonisë i vitit 1996 përfshiu dispozita mbi terrorizmin, sanksionet për rrezikimin e sistemit kushtetues dhe sigurisë, organizatat kriminale, financimin e terrorizmit dhe terrorizmin ndërkombëtar. Aktualisht, për veprimet terroriste parashikohet dënim ndërmjet 4-15 vjet burgim, varësisht nga shkalla e rrezikut. Në kontekstin maqedonas, Prokuroria Publike ndjek penalisht veprat e terrorizmit dhe aktet

e tjera kriminale që lidhen me terrorizmin, ndërsa Ministria e Brendshme është përgjegjëse për zbatimin e ligjit në aspektin e LEDH, edhe pse kundër-terrorizmi është vetëm një segment brenda një strategjie më të madhe për parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm. Për më tepër, në vitet 2003 dhe 2004 u vendosën masa të reja hetimore për rastet sfiduese për mbledhjen e provave, për përgjimin e komunikimeve, sistemet e depërtimit në kompjuter, mbikëqyrjen sekrete, përgjimin e përgjithshëm dhe regjistrimin audioviziv të personave. Drejtoria për Siguri dhe Kundërzbulim është agjencia e inteligjencës së brendshme, e cila përcjell dhe mbikëqyr qytetarët e radikalizuar të Maqedonisë së Veriut, ndërsa Agjencia za Razuznavanje (AR) është agjencia e jashtme e zbulimit Maqedonisë, e ngarkuar për të mbledhur inteligjencë dhe informacione përtej kufijve të Maqedonisë së Veriut. Në shtator 2014 u bënë ndryshime në ligj, duke e sanksionuar bashkimin me forca të ushtarake ose paraushtarake, ose rekrutimin, trajnimin ose transportimin e luftëtarëve, me dënim me burg prej së paku 5 vjetësh. Po ashtu, individët e dyshuar për kontakte me grupe të huaja ekstremiste e kanë të ndaluar të udhëtojnë jashtë vendit. Rrjedhimisht, Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Terrorizmit, duke përfshirë referimin ndaj LEDH, u miratua më 15 mars 2016, duke shënuar kështu një përpjekje serioze për të krijuar politika në kontekstin e Maqedonisë. Janë bërë hapa pozitivë me emërimin e koordinatoreve të ngarkuar me parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm. (Afërdita Jaha, 2018, p. 33) (Stojkovski, 2019, pp. 14-16)

Ministria e Punëve të Brendshme (MPB)- në Maqedoninë e Veriut është përgjegjëse për aspektin e zbatimit të ligjit për kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm, e cila përbën pjesën më të madhe të përpjekjeve të luftimit të ekstremizmit të dhunshëm të ndërmarrë nga autoritetet maqedonase. Një sfidë institucionale sipas një këshilltar në MPB është se aktualisht Ministria e Brendshme është shumë e fokusuar në mbledhjen e informacioneve përmes SIGINT (mbledhjen e inteligjencës me përgjimin e sinjaleve) dhe si rrjedhojë kanë mungesë të kapacitetit për HUMINT (mbledhja e inteligjencës nëpërmjet resurseve njerëzore). HUMINT në rastin e luftimit të ekstremizmit të dhunshëm është shumë i rëndësishëm. Një sfidë tjetër është edhe mungesa e personelit që flasin arabisht, që mund të jetë një pengesë e madhe në grumbullimin e të dhënave. Shërbimet e sigurisë dhe policia duhet t'i japin informacion, mundësisht përmes pikës së caktuar të kontaktit, ekipit përkatës lokal të koordinimit multi-agjenci të caktuar për rastin. Ky ekip do të përfshijë: koordinator

ose përfaqësues të autoriteteve vendore, policinë lokale, shërbime profesioniste të punës sociale / mbështetje për familjet, shërbime të mbrojtjes së fëmijëve, si dhe një profesionist të shëndetit mendor. Në bazë të rastit, mund të përfshihet një profesionist i arsimit, një përfaqësues i burgut ose të shërbimit të provës, profesionistë të OJQ-ve (p.sh. punonjës ndihmës për daljen nga radikalizimi) ose anëtarë të komunitetit. Ata duhet të organizojnë takime rreth personave të kthyer ku secila agjenci individuale kërkohet që të japë kontribut dhe të shfaqë pikëpamjet e veta rreth personit të kthyer në fjalë, dhe se si duhet t'i afrohen atij ose asaj dhe të bien dakord me formën më të mirë të ndërhyrjes. (Kaltrina Selimi, 2016, p. 19)

Drejtoria për Siguri dhe Kundërzbulim (DSK) Shërbimi i kundërzbulimit i Maqedonisë (DSK) është shumë i rëndësishëm për aspektin e zbatimit të ligjit për kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm pasi që ky shërbim kryen aktivitete të lidhura me mbrojtjen nga terrorizmi, kryesisht përmes grumbullimit informacioneve përmes shërbimit të inteligjencës së brendshme. Është e rëndësishme për DSK-në të kenë shërbim inteligjence të mirëfillt në atëse çfarë janë duke bërë individë të caktuar që kanë treguar prirje për ekstremizëm të dhunshëm dhe nëse ata paraqesin kërcënim konkret për sigurinë kombëtare. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për misionin e monitorimit të aktiviteteve të luftëtarëve të huaj që janë kthyer në Maqedoninë e Veriut para se ligji i miratuar në vitin 2014 të penalizonte pjesëmarrjen në ushtritë e huaja. Shumica e luftëtarëve të huaj kanë qenë kthyer para kalimit të këtij ligji. Duke qenë se këta individë nuk mund të vihen nën gjykim, DSK mund vetëm të monitorojë aktivitetet e tyre dhe qarqet shoqërore për të përcaktuar nëse ata përbëjnë kërcënim. Përveç anës shtypëse dhe reaktive, DSK-ja ka punuar edhe në një masë më të vogël në anën e parandalimit të çështjes, ku ata përpiqen të kthejnë mendjen e individëve nga bashkimi në grupet e huaja ekstremiste me anë të angazhimit në bisedë me familjet e tyre ose edhe përmes kontaktit me luftëtarë të huaj potencialë. Deri më tani ata kanë arritur të ndryshojnë mendjen e 6 e më shumë individëve përmes bisedës me ata. Megjithatë, ata nuk mund të jenë aktori i vetëm përgjegjës për parandalimin dhe madje edhe në DSK ka një konsensus që është duke munguar strategji koherente për parandalimin nga institucionet e tjera relevante. Zyrtarët e DSK-së pretendojnë se kanë bashkëpunim shumë të fortë me institucionet e tjera të sigurisë në Maqedoninë Veriut për këtë çështje dhe thonë se ata janë vazhdimisht në kontakt me institucionet e tjera për t'i informuar ata

për çdo kërcënim të mundshëm. Ata në të kaluarën kanë informuar Ministrinë e Arsimit se disa arsimtarë të shkollave të mesme dhe fillore në Maqedoninë e Veriut janë të lidhur me grupe lokale ekstremiste dhe për këtë arsye paraqesin rrezik të mundshëm duke u përpjekur të indoktrinojnë nxënësit e tyre. Është interesante të theksohet se DSK-ja ka pasur diskutime për çështjet e kundërvënies ndaj ekstremizmit të dhunshëm me kryetarin e komunës të Shkupit, por jo edhe me kryetarët e komunave që janë më të rrezikuara, si Çairi. Diskutimet e tilla duhet të inkurajohen për shkak se ato mund të çojnë në bashkëpunim më të mirë dhe shkëmbim të informacioneve. (Kaltrina Selimi, 2016, p. 19)

Organi koordinues shtetëror kundër terrorizmit- Në mënyrë për të trajtuar më mirë kompleksitetin e luftimit të terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm autoritetet maqedonase krijuan Organin Koordinues Kundër Terrorizmit. Është menduar që ky organ të jetë një grup i pavarur që do të punojë në luftimin e terrorizmit dhe të ketë të punësuar nga institucione të ndryshme (MPB, Agjencia e Inteligjencës, Inteligjenca Ushtarake, Doganat, Zyra e të Ardhurave Publike si dhe Prokuroria Publike) duke punuar aty dhe duke ndarë njohuri, përvojë dhe informacione. Ky organ do të punojë për njohjen e formave të kërcënimeve terroriste në Maqedoninë e Veriut dhe të vendosë në atë se çfarë masa duhet të ndërmerren si kundërpërgjigje. Më 15 mars 2016 Strategjia kombëtare për luftimin e terrorizmit është miratuar nga qeveria. Në një pikënisje pozitive, flitet për plane ku mendohet të përfshihen edhe institucioneve të tjera relevante shtetërore si Ministria e Arsimit dhe Ministria e Punës e Politikës Sociale, si dhe shoqëritë civile e institucionet fetare në planin e veprimit në të cilin ky organ është duke punuar. Kjo është një shenjë inkurajuese se rëndësia e këtyre institucioneve ka filluar të çmohet. Është gjithashtu inkurajuese se autoritetet kanë në qëllim të tyre të punojnë me radikalët jo të dhunshëm të cilët mund të jenë një ndihmë e rëndësishme në procesin e kundërvënies ndaj ekstremizmit të dhunshëm. Një zhvillim tjetër pozitiv është se organi koordinativ kombëtar kundër terrorizmit ka gjithashtu në plan rekomandimin e masave për risocializimin dhe riintegrimin e ekstremistëve të dhunshëm, si dhe edukimin e nëpunësve civilë që punojnë në objektet përmirësuese dhe në sektorin e arsimit. (Kaltrina Selimi, 2016, p. 20)

Bashkëveprimi për parandalimin e terrorizmit dhe luftën kundër VERLT

Shteti ka detyrimin dhe mbart përgjegjësinë kryesore për parandalimin dhe luftën kundër terrorizmit, si edhe për respektimin dhe mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të

njeriut. Megjithatë, shteti ka nevojë të sigurojë mbështetjen e shoqërisë në përgjithësi, duke përfshirë shoqërinë civile dhe bizneset, për ta luftuar këtë fenomen me sukses. Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë pranuar dobinë e këtyre përpjekjeve të përbashkëta, në trajtën e partneriteteve midis sektorit publik dhe atij privat në luftën kundër terrorizmit. Procesi i bashkëveprimit është një komponent kritik në veçanti në lidhje me parandalimin e terrorizmit dhe përballjen me VERLT. Një bashkëveprim efektiv është një proces tejet kompleks që kërkon ndjeshmëri dhe planifikim shumë të kujdesshëm.

Bashkëveprimi me publikun u krijon mundësi punonjësve të policisë për:

- ✓ Rritjen e ndërgjegjësimit të tyre në lidhje me rrethanat e asaj që ndodh në komunitet dhe perceptimeve për risqet dhe shqetësimet brenda komuniteteve;
- ✓ Për të theksuar praninë e tyre në komunitete, gjë që në vetvete mund t'i japë siguri publikut dhe të parandalojë apo ndalojë krimin;
- ✓ Për shpërndarjen e informacionit dhe mesazheve kryesore tek publiku, duke përfshirë fashitjen e keqperceptimeve dhe thashëthemeve;
- ✓ Rritja e ndërgjegjësimit mbi çështjet përkatëse dhe mobilizimi i pjesëtarëve të publikut në përpjekje për zgjidhjen e tyre;
- ✓ Krijimi i marrëdhënieve që garantojnë pjesëmarrjen e publikut dhe bashkëpunimi me komunitetet për zgjidhjen e problemeve, duke përfshirë zgjidhjen e situatave kritike.

Me cilët anëtarë të komunitetit duhet të bashkëveprojë policia?

Policia duhet të jetë e kujdesshme të mos bashkëpunojë vetëm me grupe të veçanta, me përfaqësues të vetëshpallur të komuniteteve ose vetëm me bashkëbisedues që janë pro saj. Policia duhet të përpiqet të bashkëveprojë, në veçanti me individët apo grupet e marginalizuara, të vështira për t'u kontaktuar, apo që shfaqin sjellje risku. Policia duhet të bëjë kujdes të madh gjatë krijimit të partneriteteve me individë, grupe apo organizata, kur ka fakte se këta individë apo grupe nuk janë të angazhuar pa kushte ndaj mospërdorimit të dhunës dhe respektit për të drejtat universale të njeriut. Përfitimet dhe risqet afatshkurtra dhe afatgjata duhet të vlerësohen me kujdes për të vendosur se deri ku policia duhet të mbështesë dhe t'u japë pushtet individëve, grupeve apo organizatave të tilla dhe për çfarë qëllimi. Sa më të vazhdueshme të munden dhe të trajtohen si në kontekst formal ashtu edhe informal për të shtuar mundësitë e komunikimit, duke u bazuar mbi mirëkuptimin dhe

besimin reciprok dhe mbi shkëmbimin e informacionit; dhe mundësisht të ndihmohet nga palë të treta, nga organe të tjera statutoare apo nga shoqëria civile, që mund të ketë më shumë dije, akses ose besueshmëri në komunitete apo individë të caktuar. Policia mund të përpiqet të identifikojë dhe të mbështetet tek ndërmjetësit apo sponsorët brenda komunitetit, të cilët mund ta ndihmojnë policinë për të vendosur kontakte dhe për të dialoguar aty ku mund të haset me ngurrim dhe armiqësi të mundshme. Policia duhet t'i trajtojë të gjithë individët në mënyrë të barabartë. Njëkohësisht, ata duhet të bëjnë çdo përpjekje për të qenë të ndjeshëm ndaj nevojave dhe kompleksiteteve të komuniteteve dhe grupeve të ndryshme brenda këtyre komuniteteve. Policia duhet t'i përshtatë aktivitetet e saj që të jenë efikase në vendosjen e kontakteve dhe raporteve. Në veçanti në lidhje me policinë: cilat janë përvojat e tyre, perceptimet dhe qëndrimet përkundrejt policisë në këtë grup dhe përse? Dhe Pyetjet e mëposhtme duhet të bëhen veçanërisht në lidhje me parandalimin e terrorizmit:

- ❖ Si është ky grup i ekspozuar ndaj kërcënimit të terrorizmit?
- ❖ Si perceptohet kërcënimi i terrorizmit brenda grupit?
- ❖ Si janë perceptuar dhe përjetuar politikat dhe masat antiterroriste brenda grupit?

Duhet shtuar përpjekjet për bashkëveprim me individët dhe grupet që kanë frikë ose janë armiqësorë ndaj policisë, ose që nuk kanë asnjë dëshirë për të pasur kontakte me policinë. Qëndrimet me këto grupe kërkojnë ndjeshmëri, këmbëngulje të posaçme, komunikim dhe negocime të përshtatshme nga punonjës që janë tërësisht të angazhuar dhe të përkushtuar ndaj rolit të tyre. Në rastet kur nuk vihet në rrezik pajtueshmëria ligjore dhe siguria personale duhet të mbahen në konsideratë qasje të pazakonta. Kështu, p.sh. policia mund të mbështetet tek ndërmjetësues të besuar nga shoqëria civile për vendosjen e kontaktit fillestar dhe ndërmjetësimin për dialogun me këta individë apo grupe. Angazhimi i anëtarëve të grupeve të lidhura ngushtë mund të jetë një sfidë e vërtetë për policinë dhe do të kërkojë kujdes të posaçëm. Mund të jetë shumë e vështirë që individët të shëmbin pengesat sociale dhe të flasin hapur mbi një problem specifik, problem të cilin pjesa tjetër e grupit do të preferonte ta mohonte apo ta mbante të fshehur nga autoritetet publike, sidomos kur bëhet fjalë për radikalizmin e dhunshëm. Në të tilla rrethana, policia duhet të bëjë kujdes të jashtëzakonshëm për t'iu afruar këtyre individëve. Në këto rrethana, besimi merr rëndësi jetike dhe punonjësit e policisë duhet t'u përmbahen standardeve më të larta

profesionale të etikës, ta trajtojnë informacionin me kujdes, të mbrojnë identitetin e individëve dhe të ruajnë konfidencialitetin. Shpesh është e lehtë që policia të kontaktojë me të rinjtë, por në fakt është e vështirë të sigurojë angazhimin e tyre. Kur të rinjtë dhe të rejat kanë ankesa ndaj shoqërisë dhe shtetit, kjo mund të çojë në perceptime negative, në një ngurrim për të pasur kontakte, madje edhe në përpjekje për ta sfiduar policinë. Në shumë zona, kësaj i shtohet edhe një historik marrëdhëniesh të dobëta midis policisë dhe të rinjve, në veçanti me të rinjtë nga minoritete etnike apo nga grupe të disavantazuara ekonomiko-shoqërore. Kjo mund të jetë rezultat i sjelljes joprofesionale nga punonjës të veçantë të policisë dhe ndonjëherë edhe paragjykim i sistemit brenda radhëve të policisë ndaj disa minoriteteve të caktuara. Ndryshimi i perceptimeve për policinë midis të rinjve dhe të rejave dhe perceptimit të policisë për rininë është parakusht për një bashkëveprim efikas dhe kërkon kohë. Si përfaqësues të shtetit, është me rëndësi të jashtëzakonshme që punonjësit e policisë të tregojnë dhembshuri kundrejt të rinjve në komunitet, t'i trajtojnë ata me të njëjtin respekt dhe t'i mbrojnë të drejtat e tyre, siç do të bënin me çdo individ tjetër. Nëse të rinjtë e ndjejnë veten të respektuar dhe të vlerësuar nga policia, gjasat do të jenë që ata të jenë shumë më të hapur për kontakte të tjera në të ardhmen. Veprimtaritë për bashkëveprimin me rininë përbëjnë thelbin e praktikave të policimit në komunitet në shumë vende. Punonjësit e policisë mund të luajnë një rol kryesor, qoftë përmes përpjekjeve të tyre të pavarura, qoftë përmes mbështetjes së programeve ekzistuese rinore, si edhe përmes punës me punonjësit e rinisë nga ana e autoriteteve publike dhe organizatave të shoqërisë civile. (OSCE, 2014, pp. 129-135)

Bashkëveprimi me grupe specifike për parandalimin e terrorizmit.

Bazuar në informacionin e mbledhur nga të anketuarit, ekziston një shkallë e ndryshme e bashkëpunimit institucional në luftën kundër ekstremizmit brenda çdo komuniteti. Gjithsesi, të intervistuarit treguan se shumë më tepër mund të bëhej në këtë kontekst dhe se angazhimi institucional në luftimin e këtij fenomeni ka qenë i pamjaftueshëm për nevojat e çdo komuniteti dhe të pamjaftueshme. Institucionet, në këtë kontekst, i referohen përgjithësisht qeverive lokale, komunale dhe shtetërore, institucioneve fetare si BFI, institucionet arsimore, institucionet që lidhen me kujdesin shëndetësor dhe institucionet shoqërore si OJQ-të, mes tjerave. Të anketuarit në Gostivar u shprehën se ndërkohë që ka njëfarë bashkëpunimi në këtë sferë ndërmjet institucioneve qeveritare, të cilat kanë

ndihmuar në qëndrueshmërinë e komunitetit, ekziston një bashkëpunim i pamjaftueshëm mes këtyre institucioneve dhe palëve të tjera të komunitetit. Për shembull, të anketuarit nga një OJQ me bazë fetare theksuan se ka hapësirë për bashkëpunim më të madh me institucionet fetare dhe përfaqësuesit të cilët, shihen si figura të besuara brenda komunitetit dhe mund të veprojnë si një urë midis prerogativave qeveritare dhe komunitetit më të gjerë (OJQ Gostivar). Individët e një prej grupeve të fokusit në Gostivar shprehën se ndërkohë që kishte një reduktim të perceptuar në përhapjen e ekstremizmit të dhunshëm pas aksioneve të policisë “Qeliza” të ndërmarrë së pari në vitin 2015 mungesa e bashkëpunimit me palët e tjera të komunitetit ka ndikuar pak në ndalimin përhapjes së ekstremizmit në përgjithësi brenda vendit (Gostivar FG 18-25). Brenda kontekstit të Strugës, ky fenomen mund të shihet në veprim po ashtu. Siç u përmend, përderisa OJQ-të dhe institucionet e tjera sociale, si Këshilli Rinor, kanë qenë proaktiv në organizimin e aktiviteteve të ndryshme për të rritur ndërgjegjësimin për rreziqet e ekstremizmit dhe për të nxitur bashkëpunimin etno-fetar, mbyllja ose mungesa e qendrave rekreative brenda komunës së Strugës do të thotë se ata shpesh përpiqen të gjejnë hapësira fizike në të cilat do të zhvillojnë këto aktivitete (Struga Media.). Ndërkohë që një individ nga grupi i fokusit gjithë-femëror të Strugës identifikoi se ekziston një bashkëpunim ndërmjet OJQ-ve dhe qeverisë komunale, bashkëpunimi nuk është aq efektiv sa mund të ishte dhe mungon angazhimi adekuat (FG i Grave të Strugës). Për më tepër, bashkëpunimi më i formalizuar i OJQ-ve me qeverinë komunale të Strugës, për shembull, mund të ndihmojë në lehtësimin e organizimit të këtyre ngjarjeve dhe të forcojë më tej përpjekjet e qëndrueshmërisë brenda komunitetit. Më tej, një individ i intervistuar nga Zyra e Kryetarit të Strugës gjithashtu identifikoi rëndësinë që individët luajnë në promovimin e bashkëpunimit të një institucioni me palët e tjera të interesit në komunitet. I intervistuari theksoi që figurat politike luajnë një rol kyç në vendosjen e një toni brenda komunitetit: “Unë mendoj se kryetari i tanishëm është mjaft liberal dhe po përpiqet të krijojë një mjedis që nxit multikulturalizmin dhe kjo është e njëjtë sime kryetarit të mëparshëm” (Zyra e Kryetarit Strugë). Kur shqyrtohet konteksti i Maqedonisë së Veriut, në të cilin ndarjet etnike shpesh shfrytëzohen për përfitime politike, përzgjedhja e figurave të tilla është kritike në vendosjen e konteksteve në të cilat është e pranishme edhe dëshira për bashkëpunim me palët e interesuara dhe se ka një hapje ndaj diversitetit në nivelin qeveritar. Përderisa duhet të theksohet se ky opinion vjen nga një individ brenda zyrës së kryetarit, këto megjithatë paraqesin një pikpamje të

rëndësishme që ka implikime të prekshme në nivelin lokal. (OSCE, 2014, pp. 135-145)
(Kaltrina Selimi, 2016)

Bashkëveprimi me organizatat në bazë fetare dhe udhëheqësit fetar

Bashkësia Fetare Islame (BFI) – Udhëheqësit fetarë dhe ata lokal janë aktorë kyç për kundërvënie ndaj ekstremizmit të dhunshëm, pasi që ata janë anëtarë të besuar të komunitetit që janë të mirëvendosur brenda komuniteteve sa i përket marrëdhënieve me komunitetet, por edhe në aspektin e pranisë së tyre fizike dhe mund të këshillojnë dhe mbështesin zhvillimin e iniciativave të duhura për kundërvënie ndaj ekstremizmit të dhunshëm. Udhëheqësit fetarë duhet të punojnë edhe me zbatimin e ligjit në zhvillimin e strategjive të duhura kundër radikalizmit. Në këtë fazë është e rëndësishme që institucionet shtetërore të njohin rëndësinë e bashkëpunimit me udhëheqësit fetarë në komunitetet përkatëse. BFI-ja është komuniteti zyrtar fetar islam në Maqedoninë e Veriut. Ata propagandojnë një zë mesatar të Islamit dhe janë kundër përdorimit të dhunës në emër të çdo feje. BFI-ja ka qenë aktive në aspektin e të folurit kundër bashkimit të njerëzve në grupe të dhunshme dhe ka zhvilluar një propozim për një projekt për parandalimin e radikalizimit dhe përfshirje në terrorizëm, në bashkëpunim me organizatën humanitare El-Hilal. Strategjia e projektit të tyre është fuqizimi i zërave të moderum nëpërmjet ndërgjegjësimit publik dhe të pranisë së tyre në komunitetin musliman në Maqedoninë e Veriut, duke punuar edhe në risocializimin e ish-luftëtarëve të huaj. Projekti kishte për qëllim të kundërshtojë thirrjet në “versionin e shtrembëruar të Islamit” i predikuar nga radikalët. Projektpropozimi gjithashtu përmbante edhe elemente të mbështetjes për familjet që kanë pasur ndonjë anëtar që u është bashkuar ushtrive të huaja. Këto familje përballen me një barrë të madhe psikologjike dhe stigmatizim shoqëror nga komuniteti. Shtylla finale e projektit ishte lehtësimi i ri-integrimit në shoqëri të luftëtarëve të huaj që janë kthyer në Maqedoninë e Veriut. Ky projekt megjithatë kurrë nuk arriti të merr fondet e kërkuara dhe është për momentin në pritje. Përfaqësuesit e BFI-së janë ankuar se autoritetet shtetërore nuk bashkëpunojnë me ta në çështjen e kundërvënies ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe ata kanë qenë të ftuar vetëm në një takim lidhur me luftimin e ekstremizmit të dhunshëm. Sipas tyre, shkalla e lartë e papunësisë dhe gjendja e përgjithshme e keqe ekonomike për të rinjtë në Maqedoninë e Veriut është një nga arsyet kur është fjala për radikalizimin. Në një

situatë ku të rinjtë nuk shohin asnjë shpresë për një të nesërme më të mirë, ata paraqesin objektiva të lehta për manipulim.

Sipas BFI të anketuarit nga disa komunë të Maqedonisë së Veriut theksuan nevojën për një cilësi më të rritur dhe efektive të edukimit fetar, përhapjen e parimeve të moderuara Islamike brenda shoqërisë më të gjerë dhe qasjen në një spektër të informacionit fetar nga besimet e ndryshme teologjike, në mënyrë që individët të mund të kuptojnë traditat e tyre fetare, si dhe ku ato i përshtaten traditave më të përgjithshme fetare. Më e rëndësishmja, të anketuarit me prejardhje të ndryshme - OJQ, imamë, mësues, etj. – theksuan se qasja në edukimin e duhur fetar ishte një mjet kyç në luftën kundër ekstremizmit. Është e mundur të shohim ndikimin e edukimit të përmirësuar fetar në kuadër të kontekstit të Gostivarit. Për shembull, grupi i fokusit prej 25-45 vjeçar identifikoi se, që nga publikimi i teksteve fetare Islamike të përkthyer në gjuhën shqipe nga arabishtja e tyre origjinale, më shumë të rinj kanë qasje në atë që konsiderohet si mainstream (shkolla Hanafi) dhe jo interpretime ekstreme të Islamit, dhe mund të vetë-edukohen për aspektet fetare të cilat ju interesojnë dhe janë relevante për ta (Gostivar FG 25-45). Ndonëse kjo ka qenë një arritje e rëndësishme, OJQ-ja me seli në Gostivar theksoi se kjo ishte po aq e rëndësishme të shihej edukimi fetar si një strategji afatgjate, në të cilën do të nxiten zëra të besueshëm të ardhshëm për interpretime të moderuara të Islamit (Gostivar OJQ). Një qasje e tillë do të nxiste një zhvillim ciklik të interpretimeve të moderuara të Islamit, të cilat janë të bazuara në besim, dhe lë hapësirë më të vogël për zhvillimin e interpretimeve ekstremiste. Në këtë përpjekje, BFI-ja do të duhet të bëhet agjenti kryesor i ndryshimit, por pozicionimi i tyre në këtë rol duhet shumë të bazohet edhe për të adresuar deficitin në autoritetin e tyre dhe kontrollin mbi të gjitha segmentet e Bashkësisë Fetare Islame në Maqedoninë e Veriut. Për më tepër, edukimi i duhur fetar duhet gjithashtu të përhapet edhe në nivelin e komunitetit, siç theksohet nga të anketuarit në Strugë. Individët në një nga grupet e fokusit u transmetuan hulumtuesve një tregim për një imam të ishë emëruar që arriti në një xhami në Strugë – kur filloi të predikonte në mënyrë radikale, popullata lokale reagoi instinktivisht dhe me vendosmëri dhe ai u largua menjëherë nga pozicioni i tij (Strugë, Grupi i Fokusit të Grave). Rëndësia e këtij akti nuk duhet të nënvleftësohet. Të intervistuarit në Gostivar treguan se figurat fetare, si imamët apo muftitë ishin njerëzit më me ndikim në fshatrat më të vegjël në Maqedoninë e Veriut dhe si të tillë ishin figurat më të besueshme institucionale

në ato komunitete. Po të ishte një imam ekstremist që të merrte një xhami në një komunitet më pak të qëndrueshëm, pasojat do të ishin më domethënëse. Sa i përket projekteve të ardhshme në kuadër të kontekstit të Gostvarit, individët e konsultuar në një nga grupet e fokusit theksuan rëndësinë e krijimit të hapësirave të komunitetit të orientuara për të rinjtë, në të cilat edukimi fetar mund të zbatohet nga anëtarët e komunës për anëtarët e komunës. Siç u shprehën të anketuarit, një komunë mund të jetë po aq e fortë sa individët që banojnë në të, dhe masa të tilla do të çonin në nxitjen e një mjedisi në të cilin mendimi dhe debati kritik mund të evoluojnë dhe të rriten brenda narrativeve jo-etnikisht-të-segreguara (Struga 25-45 FokusGrupi). Në këtë mënyrë, qëndrueshmëria individuale mund të përforcojnë qëndrueshmërinë e komunës si një tërësi, në të gjithë linjat etno-fetare apo politike. Në suaza të Çairit, të anketuarit treguan se ende ka shumë për të bërë në drejtim të përmirësimit të arsimit fetar në përgjithësi, si dhe qasjes në të. Siç u përmend më parë, Çairi në veçanti ka pasur çështje serioze me xhamitë ekstremiste, në të cilat interpretimet ekstremiste të Islamit u perceptuan të kenë autoritet dhe autenticitet duke pasur parasysh rolin e xhamive në komunitet. Siç theksoi një mësues me banim në Çair, “arsimimi fetar, qoftë Islamik ose i Krishterë, është baza e mbrojtjes nga radikalizmi”; pa të, individët janë më të prekshëm ndaj mesazheve ekstremiste, pasi ata nuk posedojnë mjetet dhe faktet me të cilat do të kundërshtonin (Çair Mësues). Duke pasur parasysh autoritetin që gëzojnë aktualisht imamët në komunitete, imamët së bashku me BFI mund të jenë agjente integrale të ndryshimit në këtë fushë. Megjithatë, ndërkohë që edukimi fetar konsiderohet si një mjet kritik në luftën kundër ekstremizmit, kishte një sentiment të përbashkët mes të gjithë të anketuarve që, nga një perspektivë e arsimit të përgjithshëm, marrëdhënia mësues-nxënës mund të luante një rol të rëndësishëm. Duke pasur parasysh se të anketuarit më parë theksuan se kjo marrëdhënie shpesh mund të ishte një faktor i vulnerabilitetit për individët e moshës shkollorë ose më saktë, keqpërdorimi i kësaj marrëdhënieje – një marrëdhënie e fortë dhe e fuqishme midis mësuesit-nxënësit mund të funksiononte për të zhdukur atë vulnerabilitet. Një marrëdhënie e tillë do të ndihmonte një mësues për të përcaktuar nëse një individ në demografinë e të rinjve po kalonte një proces të radikalizimit, do t’i siguronte nxënësit një figurë të besueshme të autoritetit, nëse ata do të ndiheshin të prekshëm ndaj mesazheve ekstremiste dhe do t’u siguronin mësuesve një platformë për të marrë masa të nevojshme kundër-mesazheve dhe të veprojnë si pikë kontakti brenda komunitetit shkollor. Përderisa të anketuarit në Strugë artikulan si më sipër, ata theksuan gjithashtu se është e

rëndësishme që programet arsimore të jenë të strukturuar në mënyrë që mësimdhënësit në një komunë të caktuar të ligjërojnë të njëjtën gjë, dhe njëkohësisht të identifikohen nëse mësimdhënësit devijojnë në një mënyrë ekstremiste nga narrative e planifikuara. Për shembull, një mësues i shkollave të mesme theksoi rëndësinë e ndalimit të propagandës fetare në shkolla që ofrohen nga mësimdhënësit dhe se mësimdhënësit duhet të “hartojnë një strategji të përgjithshme lidhur me çështjen e mendimit ekstremist” (Strugë, Mësimdhënës). Megjithatë, shumica e kësaj përpjekjeje të strukturimit duhet të vijë nga niveli shtetëror. Siç është theksuar nga Fondacioni Evropian i Trajnimit, sistemi arsimor aktual në Maqedoninë e Veriut nuk është i përqendruar në arritjet dhe sukseset e nxënësve, e as në përpjekjet për standardizimin arsimor në të gjithë shtetin, por kontributet financiare futen në një sistem ku ekziston potencial për korrupsion (Mojsovska-Blaževski dhe Ristovska 2013, 7). Kështu, qasja e përgjithshme në arsim në nivelin shtetëror do të duhet të rishikohet në mënyrë që të plotësojë dëshirën për një edukim të strukturuar që punon në drejtim të nevojave të të gjithë nxënësve në të gjithë vendin, pavarësisht nga përkatësia e tyre etnike ose fetare. Bashkëveprimi me organizatat fetare dhe udhëheqësit fetarë është shumë e rëndësishme që përpjekjet në luftën kundër terrorizmit të mos jenë diskriminuese apo që ato padashje të jenë stigmatizuese ndaj ndonjë feje apo besimi fetar në veçanti. Terroristët mund të përmendin një sërë arsyesh për të justifikuar veprimet e tyre, duke përfshirë edhe çështjet e besimit fetar, por feja nuk mund të jetë përgjegjëse për terrorizmin dhe VERLT. Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së hedhin poshtë me forcë identifikimin e terrorizmit me cilëndo fe. Megjithatë, policia duhet të bashkëveprojë me udhëheqësit fetarë dhe organizatat me bazë fetare për një mori arsyesh, duke përfshirë si më poshtë:

- Ata dhe komunitetet e tyre mund të jenë objektiva të mundshme të sulmeve terroriste;
- Ata mund të jenë burime shumë të rëndësishme informacioni për mënyrën sesi masat antiterrorizëm kanë ndikuar në komunitetet e tyre dhe sesi ato perceptohen prej tyre;
- Ata mund të kenë dijeni mbi praninë e individëve apo materialeve që qarkullojnë brenda komunitetit të tyre të cilët tregojnë histori që justifikojnë terrorizmin;
- Informacioni i siguruar prej tyre mund t'i vijë në ndihmë policisë për të vlerësuar nëse historitë që justifikojnë terrorizmin po fitojnë terren mes individëve të caktuar;

Megjithatë, bashkëveprimi me udhëheqësit fetarë dhe organizatat fetare mund të nxjerrë disa sfida përballë policisë, si p.sh.:

- Mund të ketë pasur histori tensioni dhe mosbesimi midis shtetit dhe komuniteteve fetare, me problematika reale ose të perceptuara, në veçanti, në lidhje me diskriminimin dhe shkeljen e lirisë së besimit, duke përfshirë për rrjedhojë praktika profilizimi mbi baza diskriminuese nga ana e policisë;
- Shumë komunitete fetare paraqesin dinamika komplekse, me ndarje bazuar mbi dallimet etnike, kulturore, linguistike apo doktrinare dhe mundet gjithashtu të ketë konkurrencë midis liderëve, fraksioneve dhe organizatave;
- Disa udhëheqës fetarë janë vetëshpallur të tillë, por nuk gëzojnë doemos nivele të larta mbështetjeje në komunitetet e tyre dhe as nuk pasqyrojnë me saktësi mendimet e ndjekësve të tyre për çështje madhore;
- Udhëheqësit fetarë dhe organizatat fetare mund të mos e pranojnë nocionin që ata mund të bëjnë diçka për të ndihmuar në parandalimin e terrorizmit dhe në përballjen me VERLT-in; dhe
- Disa udhëheqës fetarë dhe organizata me bazë fetare mund të preferojnë të mohojnë, të shuajnë apo t'i paraqesin ndryshe nga ç'janë situatat e radikalizmit të dhunshëm, sepse ata i shohin këta shembuj si potencialisht të dëmshëm për imazhin e komuniteteve të tyre, ose mund t'i shohin edhe si rezultat të dështimeve të tyre.

Një bashkëveprim i policisë me udhëheqësit fetarë dhe organizatat me bazë fetare do të ishte i suksesshëm nëse policia:

- E ndërton dhe e bazon bashkëveprimin e saj me ta mbi një kuptim të saktë të demografisë, dinamikave dhe kompleksiteteve lokale të komuniteteve fetare;
- Përdor një qasjeje reflektive për identifikimin dhe mohimin e stereotipave dhe paragjytimeve që mund të ketë ndaj besimeve fetare të personave me të cilët ajo kërkon të bashkëpunojë;
- Tregon se ka njohje dhe nëse mundet, edhe ndjeshmëri ndaj besimeve fetare, ndonëse nuk është e nevojshme apo praktikisht e mundur që të pretendohet që punonjësit e policisë

të kenë të njëjtat besime fetare me ato të komunitetit me të cilin kërkojnë të bashkëpunojnë;

- Të shpjegojë sesi angazhimi pozitiv i udhëheqësve fetarë dhe organizatave fetare në parandalimin e terrorizmit dhe përballjen me VERLT-in është në interes të ruajtjes së komuniteteve;
- Të bëjë çdo përpjekje që të mos duket sikur po favorizon një grup më shumë se tjetrin dhe të mos merret vetëm me bashkëbisedues të caktuar; dhe
- Të bashkëveprojë me udhëheqësit dhe organizatat nga të gjitha besimet fetare dhe t'i nxisë ata të mobilizohen së bashku për të denoncuar dhunën terroriste dhe për të shprehur solidaritetin me të gjitha viktimat e terrorizmit. (Kaltrina Selimi, 2016, p. 29) (Perteshi, 2018, p. 18) (OSCE, 2014, pp. 144-147) (Борче Петревски, 2018)

Cilat janë konventat/marrëveshjet që ka ratifikuar vendi ynë?

Parandalimi dhe lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çon në terrorizëm i referohet një spektri politikash, programesh dhe ndërhyrjesh që synojnë parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të lidhur me radikalizmin terrorist. Sërish, kuadri i miratuar nga OSBE thekson lidhjen midis radikalizmit/ekstremizmit, akteve të dhunës dhe terrorizmit të parashikuar si vepër penale dhe, në mënyrë të qartë, thekson rëndësinë e mbrojtjes së lirive themelore kur angazhimi fokusohet drejt parandalimit të kërcënimeve ndaj sigurisë. Për qëllimet e këtij udhëzuesi, VERLT dallohet nga lufta kundër terrorizmit për faktin se kjo ndërhyrje nuk etiketon terroristët ose veprimtarinë terroriste në mënyrë të drejtpërdrejtë përmes hetimeve, arrestimeve apo ndjekjes penale. P/CVERLT përqendrohet tek: (1) parandalimi dhe lufta ndaj proceseve të radikalizmit që mund të çojë në terrorizëm; (2) trajtimi dhe ulja e problemeneve dhe pakënaqësive strukturore, shoqërore, ekonomike dhe politike që mund të favorizojnë ekstremizmin e dhunshëm; (3) dhënien e ndihmës për ata që tashmë janë radikalizuar, me synim shkëputjen ose deradikalizmin dhe riintegrimin në shoqëri; dhe (4) ndërtimin e komuniteteve rezistente ndaj VERLT.

Korniza ligjore për kundërvënie ndaj ekstremizmit të dhunshëm në Maqedoninë e Veriut- Shkaqet rrënjësore, promotorët dhe kontekstet unike lokale-komunale, shtetërore dhe rajonale specifike për Republikën e Maqedonisë së Veriut, janë bazë e rëndësishme për zhvillimin e Strategjive Kombëtare dhe Planeve të Veprimit për PEDh dhe LKT. Ekstremizmi i

dhunshëm dhe terrorizmi janë dy probleme të veçanta dhe të ndara që i kërcënohen Republikës së Maqedonisë së Veriut, vendeve të Ballkanit dhe komunitetit më të gjerë ndërkombëtar. Po këto, njëkohësisht, janë dy vepra nga një “cikël” më i madh, më i gjerë dhe më i rrezikshëm i kërcënimeve. Të dy kërcënimet, përkeqësohen si kërcënime individuale nëse nuk trajtohen herët, me nder dhe në mënyrë të vazhdueshme. Me rëndësi edhe më të madhe është të kuptohet se dy kërcënimet përkeqësohen edhe kur kundërmasat zbatohen në mënyrë jo përkatëse. Përdorimi i veglave të gabuara dhe zgjidhjet e problemit mund ta përkeqësojnë në vend që ta minimizojnë dhe zbutin. PEDh duhet të mbikëqyret dhe të ketë qasje si ndaj një pjese komplementare nga qasja më e gjerë ndaj LKT. Politikëbërësit në Maqedoninë Veriore, në përputhje me vendet nga Ballkani Perëndimor dhe vendeve të tjera evropiane, kanë vendosur t’i azhurnojnë ligjet e saj, në mënyrë që të luftojnë në mënyrë më të përshtatshme rekrutimin e luftëtarëve të huaj. Edhe pse korniza ligjore e Maqedonisë së Veriut përmbante dispozita kundër terrorizmit para rishikimit, nuk kishte dispozita të veçanta që penalizonin rekrutimin dhe pjesëmarrjen në ushtri të huaja. Me zhvillimin e luftës në Siri, fenomeni i luftëtarëve të huaj u bë një çështje e rëndësishme, meqë shtete nga i gjithë globi u morën me çështjen e qytetarëve të cilët i bashkohen këtyre grupeve. Luftimi i fenomenit të luftëtarëve të huaj dhe ekstremizmit të dhunshëm u bë prioritet i lartë për komunitetin ndërkombëtar. Për këtë arsye ishte e rëndësishme të ketë ndryshime në ligjet ekzistuese që do të adresonin në mënyrë specifike çështjen e luftëtarëve të huaj. Sipas ndryshimeve që janë miratuar më 3 shtator 2014, neni 322-a tani thotë se pjesëmarrja në forca ushtarake apo paraushtarake të huaja, rekrutimi, trajnimi ose transportimi i luftëtarëve në çfarëdo mënyre është e dënueshme me ligj me heqje lirie prej së paku 5 vitesh. Ligji nuk zbatohet në mënyrë retroaktive. Në rastin e Bosnjës dhe Hercegovinës, dënimi me burg varion nga jo më pak se 3 vite për pjesëmarrje në grupe të huaja dhe prej 1-10 vite për rekrutim për grupe të tilla, përderisa në Kosovë është më shumë, gjegjësisht deri më 15 vite. Në ligjin e Maqedonisë së Veriut është specifikuar se nuk do të ketë ndëshkim për individët të cilët kanë shtetësi nga vendet në ushtrinë e rregullt apo në formacionin policor në të cilat ai/ajo merr pjesë apo nëse është anëtar i formacioneve ushtarake të cilat janë nën kontrollin e qeverive të njohura ndërkombëtarisht ose organizatave ndërkombëtare. Megjithatë, luftëtarët që u janë bashkëngjitur rebelëve të moderuar në Siri, si ato që i bashkëngjiten ushtrisë së Koalicionit Kombëtar për Forcat Siriane Revolucionare dhe Forcave të Opozitës, të cilët kanë qenë të

njohur si përfaqësuese legjitime të popullit sirian nga 89 vende, por jo nga Maqedonia e Veriut, ende përballen me pasoja të njëjta ligjore, si ata që iu bashkëngjiten grupeve ekstremiste. Është e rëndësishme që legjislacioni të jetë fleksibil dhe i azhuruar me zhvillimet më të fundit nga fushëbetejat e botës kur është fjala për fenomenin e luftëtarëve të huaj, për shkak të kompleksitetit të situatës. Për të parandaluar në të ardhmën luftëtarët e huaj ti bashkohen kësaj lufte, autoritetet në Maqedoninë së Veriut nuk do të lejojnë udhëtimin jashtë vendit për individë të dyshuar për lidhje me grupet e huaja ekstremiste. Strategjitë e Maqedonisë së Veriut dhe vendeve të tjera të Ballkanit Perëndimor kryesisht përqëndrohen në kompetencat ekzekutive dhe gjyqësore, me pak ose aspak fokus për angazhim të komunitetit. Ky është problem pasi që kjo zgjidhje nuk përfshinë parandalimin e radikalizimit, por vetëm merret me pasojat e tij. Angazhimi i komunitetit është i nevojshëm për adresimin e rrënjëve të problemeve, duke marrë një pasqyrë se pse njerëzit marrin rrugën e ekstremizmit të dhunshëm dhe paraqet mundësi për të punuar në parandalimin e radikalizimit. Edhe përkaj sakseseve të deritanishme kundër terrorizmit, kërcënimet nga terrorizmi ende evoluojnë dhe përshtaten me kushtet moderne të jetesës. Republika e Maqedonisë së Veriut si shtet në mes të rajonit vazhdimisht është nën rrezikun e terrorizmit transnacional dhe transrajonal për çka duhet të qëndrojë e zgjuar dhe çdo herë e gatshme, duke i kapur në kohë të gjitha sfidat e reja. Terrorizmi nuk njeh nacionalitet apo fe, është një e vërtetë që ne duhet ta kemi parasysh në veprimet tona për të mbetur përfaqësues i drejtë i qytetarëve të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Vendi ynë ka nënshkruar e ratifikuar një sërë konventash dhe protokollesh për parandalimin dhe luftën kundër terrorizmit, të cilat janë bërë pjesë e sistemit tonë të brendshëm ligjor dhe afirmojnë vullnetin e përbashkët të shteteve palë në këtë fushë, në kuadër të aderimit të tyre në Kombet e Bashkuara dhe në Këshillin e Europës. Në këtë fushë, vendi ynë ka nënshkruar edhe marrëveshje bashkëpunimi dypalëshe me shtete të ndryshme. Për shkak të rrezikut që u kanoset shteteve dhe popujve nga ekstremizmi i dhunshëm, në mënyrë të veçantë nga terrorizmi, ajo që bie në sy është shpejtësia me të cilën janë ratifikuar këto konventa edhe nga vendi ynë. Maqedonia e Veriut dhe Shqipëria është bashkësponsorizuese e Rezolutës 2178 (2014) të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, ndërkohë që konventat më të rëndësishme të ratifikuara prej saj janë si më poshtë: Konventa Ndërkombëtare për Shtypjen e Bombardimeve Terroriste, Konventa Ndërkombëtare për Shtypjen e Financimit të Terrorizimit, Konventa Europiane për Shtypjen e Terrorizmit dhe Protokollin e saj, Konventa

e Këshillit të Europës për Parandalimin e Terrorizmit dhe protokollin e saj shtesë. Përfundimisht, në drejtim të luftimit të financimit të terrorizmit, Republika e Maqedonisë së Veriut është anëtare e Komitetit të Ekspertëve të Këshillit të Evropës për Vlerësimin e Masave kundër Larjes të Parave dhe Financimit të Terrorizmit, organ rajonal i ngjashëm me Grupin e Posaçëm për Veprim Financiar (Financial Action Task Force (FATF)). Drejtorja për Kundërzbulim Financiar e Republikës së Maqedonisë së Veriut, Drejtorja për Parandalimin e Larjes të Parave, janë anëtare të Egmont grupit të Njesisë për Kundërzbulim Financiar. Mangësitë kryesore të kornizës juridike të Republikës së Maqedonisë së Veriut kundër pastrimit të parave dhe luftës kundër financimit të terrorizmit ngelin, përfshirë kriminalizimin e pa mjaftueshëm të financimit të terrorizmit dhe mos pasjes së mekanizmave të qarta për zbatimin e masave të OKB-së etj. Për të luftuar kërcënimin e terrorizmit dhe aktivitetet e dhunshme dhe shkatërruese të terroristëve, nevojiten kundërmasat: përmirësimin e sigurisë së kufirit, shpërndarjen e informacioneve në kohë, përmirësimin e legjislacionit penal përmes rrjeteve lokale, duke vepruar njëkohësisht mbi faktorët dhe promotorët e ekstremizmit të dhunshëm. Republika e Maqedonisë së Veriut ka zhvilluar edhe një kuadër të brendshëm po aq të ngjeshur ligjor, institucional dhe strategjik për t'u përballur me veprimtaritë terroriste, burimet e financimit të terrorizmit dhe, së fundmi, me fenomenin e ekstremizmit të dhunshëm dhe qytetarëve shqiptarë të angazhuar në vatra konfliktesh jashtë territorit të vendit. Dispozitat ligjore të luftës kundër terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm janë pjesë e të drejtës penale. Ligjet tona penale ndëshkojnë përhapjen e ideologjive ekstremiste, kryerjen e veprimeve radikale e terroriste si dhe pjesëmarrjen në veprime luftarake jashtë vendit. Legjislacioni i Maqedonisë së Veriut që mbulon fushën e terrorizmit kryesisht vjen nga neni 313 Kërcënimi terrorist i rendit Kushtetues dhe sigurisë, Kapitulli i XXXIII neni 394-a, 394-b, 394-c të Kodit Penal, Kapitulli XXXIV i Kodit Penal për Vepat Penale Kundër Njerëzimit dhe të drejtës Ndërkombëtare neni 419, 420, 421, 422 dhe nga Ligji për parandalimin e pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit. Ku sipas nenit 394-a: Ai i cili formon grup, bandë apo organizatë tjetër kriminale për kryerjeje të veprave penale të: vrasjes, lëndimit trupor, rrëmbimit të personave, shkatërrimit të objekteve publike, sistemeve transportues, objekteve tjera për përdorim të përgjithshëm, rrëmbimit të aeroplanëve apo mjeteve tjera për transport publik, prodhimit, posedimit apo tregtisë me armë nukleare, armëve biologjike, kimike dhe llojeve tjera të armëve dhe materieve të rrezikshme, lëshimit të substancave të rrezikshme radioaktive,

helmuese dhe substanca tjera të rrezikshme apo shkaktimit të zjarrit apo eksplozimit, shkatërimit të instalimeve për furnizim me ujë energji apo të burimeve tjera themelore të rrezikshme, me qëllim të krijimit të ndjenjës së pasigurisë apo frikës te qytetarët apo për kërcënimin e rendit kushtetues të vendit apo interesave të organizatës ndërkombëtare apo të shtetit të huaj, do të dënohet me së paku tetë vjet burgim. Legjislacioni ynë Penal dënon krijimin e organizatave terroriste; financimin e terrorizmit; grumbullimin e fondeve për financimin e terrorizmit; rekrutimin e një ose më shumë personave për kryerjen e akteve terroriste; promovimin, thirrjet publike dhe propagandën për kryerjen e aktiviteteve dhe kërcënimeve me qëllim kryerjen e akteve terroriste; nxitjen, thirrjen publike dhe propagandën për kryerjen e veprave me qëllime terroriste - Kanosjen për kryerjen e veprimeve terroriste etj, e kështu me radhë. Për të përfshirë krime me natyrë terroriste me qëllim përhapjen e panikut në popullsi, shkatërrimin ose destabilizimin e strukturave themelore politike, kushtetuese, ekonomike ose shoqërore të shtetit shqiptar, të tilla si: a) kërcënimi terrorist i rendit kushtetues dhe sigurisë b) financimi i terrorizmit i) rrëmbimi i personave; e) dëmtimi serioz i pronës publike, infrastrukturës, sistemit të transporteve, sistemeve informatike, rrëmbimi i avionëve, anijeve ose mjeteve të tjera të transportit; d) prodhimi, blerja ose zotërimi i lëndëve shpërthyesë, armëve biologjike, kimike, bërthamore, apo kërkimet për këto armë të shkatërrimit në masë etj. Tashmë ligji ynë penal, sikurse dhe ligjet e tjera bashkëkohore dënon dhe cilëson si vepër penale pjesëmarrjen në veprime luftarake në një shtet tjetër në një konflikt të armatosur ose pjesëmarrjen në çdo lloj trajnimi të zhvilluar nga struktura ushtarake, pa qenë shtetas në shtetin e huaj dhe pa qenë pjesëtar i forcave të armatosura të njëjës prej forcave ushtarake në konflikt. Kjo quhet figura e veprës penale e “Pjesëmarrjes në veprime luftarake në një shtet të huaj”. Gjithashtu ligji ndëshkon veprimet që kanë të bëjnë me nxitjen, rekrutimin, organizimin, drejtimin, stërvitjen, vënien në dispozicion të pajisjeve, krijimin ose përdorimin e fondeve ose mjeteve të tjera për financimin, mbështetjen materiale të personave, në çdo lloj forme dhe mënyre, për të kryer veprën penale të pjesëmarrjes në veprime luftarake jashtë shtetit si dhe thirrja në mënyrë publike me çdo lloj forme, mjeti dhe mënyre për të kryer veprën penale të parashikuar nga nenet përkatëse. Me këto ligje synohet të parandalohet dhe të ndëshkohet fenomeni i largimit të shtetasve shqiptarë për të ndihmuar grupet kriminale e terroriste që luftojnë në konfliktin e armatosur në Siri e Irak si ISIS. Shqyrtimi i kërcënimeve nga ekstremizmi i dhunshëm dhe terrorizmi dhe parakushtet e tyre, Policia kufitare e Republikës

së Maqedonisë i përdor listat e personave të mbikëqyrur të INTERPOL dhe EUROPOL që rregullisht përditësohet dhe ata kanë mundësi për skringing biometrik. Policia kufitare gjithashtu shpërndan dhe pranon informata nëpërmjet alarmeve të Kontakt Qendrave të Përbashkëta me vendet fqinje (Shqipëri, Bullgari dhe Kosovë) dhe INTERPOL. Si përgjigje për fluksin e emigrantëve, Bashkimi Evropian (BE) dhe vendet e Ballkanit, rregullisht dërgojnë pjesëtarë të policisë kufitare që të ndihmojnë në sigurimin e kufirit jugor në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Organet kufitare punojnë me partnerë të Evropës dhe SHBA-së të përpilojnë protokole për shpërndarjen e informatave dhe të mbi ndërtojnë sistemin për krahasim të sigurt dhe evoluim të dokumenteve personale (the Personal Identification Secure Comparison and Evaluation System (PISCES) sistem për menaxhim me kufijtë, duke përmirësuar kapacitetin e tyre të përgjigjen krizës së emigrantëve dhe të pengojnë kalimin e luftëtarëve terrorist të huaj që kthehen nga zonat në konflikt. Përpos kësaj, regjimi tej mase kompleks i konfiskimit i cili lidhet me aktvendimin gjyqësor për dënim, e pengon pezullimin efikas dhe konfiskimin efikas të pronës së terroristëve. Republika e Maqedonisë së Veriut ka bashkëpunim të fortë dhe afatgjatë me vendet e rajonit dhe me bashkësinë ndërkombëtare, si dhe partneritete strategjike me SHBA, NATO, BE, OSBE dhe organizata të tjera ndërkombëtare. Pozita e rëndësishme gjeostrategjike dhe gjeopolitike e Republikës së Maqedonisë së Veriut në rajon i lejon të kontribuojë në fushatat dhe përpjekjet e bashkësisë ndërkombëtare në luftën kundër terrorizmit nëpërmjet mobilizimit të shpejtë të burimeve ekzistuese. Edhe pse është reduktuar numri i luftëtarëve terrorist të huaj të larguar, kërcënimi nga ekstremizmi i dhunshëm dhe terrorizmi në Ballkanin Perëndimor ngel dhe evoluon. Përvojat e fituara nga veprimet e fundit kundër terrorizmit në partneritet me Republikën e Shqipërisë dhe Republikën e Kosovës janë shembuj për një qasje të mirë bashkëpunimi, i cili është rëndësishëm për parandalimin e koordinuar të ekstremizmit të dhunshëm dhe luftës kundër terrorizmit që përhapen në mënyrë agresive në rajon me karakteristikat e tyre specifike por edhe të përbashkëta. Strategjia e re Kombëtare dhe Plan veprimi për luftë kundër terrorizmit e konfirmon përkushtimin e Republikës së Maqedonisë së Veriut për qasje gjithëpërfshirëse dhe transparente nëpërmjet parandalimit, mbrojtjes, ndjekjes dhe përgjigjes ndaj kërcënimeve nga terrorizmi dhe aktivitetet terroriste. Republika e Maqedonisë së Veriut ka lokacion të rëndësishëm strategjik gjeopolitik me strukturë sociale komplekse të cilat ofrojnë mundësi të ndryshme dhe sfida. Qytetarët e Republikës së Maqedonisë duhet të demonstrojnë unitet në trajtimin e aktiviteteve kriminale të

organizuara dhe ideologjive radikale që kërkojnë dhunë dhe rrezikojnë vlerat shoqërore dhe kushtetuese të shtetit. Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut ka një përgjegjësi sociale dhe kolektive për t'u marrë me ekstremizmin e dhunshëm dhe kërcënimet nga terrorizmi përmes qasjeve fetare, lokale, mediale dhe arsimore, duke theksuar anët e fuqishme dhe përparësitë dhe me qëllim, ruajtjen e kohezionit të shoqërisë. Ekstremizmi i dhunshëm dhe terrorizmi paraqesin kërcënim ndërkombëtar që shënon rritje, që është motivim i mjaftueshëm për nevojën e sigurisë së përmirësuar dhe përforcuar kolektive dhe bashkëpunimin institucional në planifikimin strategjik dhe implementimin e aktiviteteve në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Republika e Maqedonisë së Veriut duhet ti përmbushë këto sfida të reja dhe në rritje me atë që do të ndjekë rrjetet e përshtatura kriminele dhe terroriste dhe bashkëpunëtorët e tyre dhe kërcënimet të tjera të cilat mund të shkaktojnë jo stabilitet në shtet. Po ashtu në fund vitit 2019 Bashkimi Evropian (BE) ka nënshkruar marrëveshje kundër terrorizmit me Shqipërinë dhe Maqedoninë e Veriut. Marrëveshjet u nënshkruan në Bruksel nga komisioneri i BE-së për Migrim, Çështje të Brendshme dhe Shtetësi. Marrëveshjet e nënshkruara në kuadër të "Planit të Përbashkët të Veprimit për Luftimin e Terrorizmit për Ballkanin Perëndimor" mes BE-së dhe vendeve të rajonit, përveçse do të përcaktojnë fushat prioritare të veprimtarisë, po ashtu do të hapin edhe rrugën e sigurimit të ndihmave nga BE-ja. Sipas marrëveshjes do të bëhet shkëmbim i informacioneve mes palëve. Në kuadër të këtyre marrëveshjeve synojnë rritjen e bashkëpunimit në fushat si ekstremizmi i dhunshëm, kthimi i terroristëve luftëtarë të huaj në Evropë, financimi i terrorit dhe lufta me pastrimin e parave. Në shkurt të vitit 2018, Republika e Maqedonisë së Veriut e miratoi strategjinë e saj të parë për luftën/parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm si pjesë e politikës më të gjerë për parandalimin e terrorizmit. Kjo strategji, pjesë e një strategjie më të madhe katërvjeçare (2018-2022), u iniciua nga administrata e Zoran Zaevit dhe ka për qëllim që t'i harmonizojë përpjekjet për luftën/parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe përpjekjet antiterroriste të Maqedonisë së Veriut me strategjitë dhe metodat e Bashkimit Evropian dhe Kombeve të Bashkuara. Këto përpjekje erdhën disa vite më vonë nga miratimi i strategjive të ngjashme nga ana e qeverive të tjera të Ballkanit Perëndimor. Edhe pse nuk janë mjaftë gjithëpërfshirëse, ato janë më shumë të fokusuara në aspektet e sigurisë dhe zbatimin e Ligjit për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe në masë të madhe injorojnë faktorët shoqërorë dhe arsimorë dhe metodat e parandalimit. Sa i përket personelit

qeveritar përgjegjës për luftën/parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm, para vitit 2017 nuk ka pasur trup koordinues. Ka pasur një koordinator për parandalimin e terrorizmit (luftën kundër terrorizmit), i cili gjithashtu ka punuar në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm për një periudhë të shkurtër. Në vitin 2017 u emëruan dy koordinatorë që të fokusohen në luftën/ parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit, që ishte një shenjë pozitive për kalimin e Qeverisë së Maqedonisë nga perspektiva e zbatimit të ligjit për çështjen në një qasje më holistike. Megjithatë, këta koordinatorë nuk kanë materiale dhe hapësirë për kryerjen e detyrave të tyre të punës dhe gjithashtu janë përkrahur nga institucionet ndërkombëtare në Maqedoninë e Veriut, duke përfshirë OSBE-në dhe ambasadat e SHBA-së dhe të Mbretërisë së Bashkuar. Disa përpjekje të shoqërisë civile lidhur me luftën/parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm janë zbatuar, përveç atyre të cilat përfshijnë projektin ndërkombëtar për shkolla amtare, të cilin e zbatojnë Gra pa kufi j në Çair dhe projektin komunal të zbatuar nga Organizata Ndërkombëtare për Migracion (IOM) në Shkup. Po ashtu, ka projekte hulumtuese në këtë temë të zbatuara nga ana e Analitika Tink-Tenk, IOM dhe Këshilli Britanik. (Stojkovski, 2019, pp. 14-15) (Kaltrina Selimi, 2016, p. 17) (Perteshi, 2018, p. 18) (Kalajdziovski, 2018, p. 4) (Борче Петревски, 2018)

Lista e instrumenteve ligjore rajonalë që lidhen me terrorizmin dhe LHT:

- a) Këshilli i Evropës
- b) Konventa Evropiane për Shtypjen e Terrorizmit, ETS Nr 090, 1977
- c) Konventa e Këshillit të Evropës për Parandalimin e Terrorizmit, CETS Nr. 196, 2005
- d) Konventa e Këshillit të Evropës për Pastrimin e Parave, Kërkimin, Kapjen dhe
- e) Konfiskimin e të Ardhurave nga Krimi dhe Financimin e Terrorizmit, CETS Nr. 198, 2005
- f) Protokollin shtesë për Konventën e Këshillit të Evropës për Parandalimin e Terrorizmit, CETS Nr. 217 (2015)
- g) Legjislacioni kundër terrorizmit përbëhet nga aktet ndërkombëtare në nivel të Organizatës së Kombeve të Bashkuar, nga ato të Këshillit të Europës, akte të tjera në nivelin e BE si Direktiva, Rekomandime apo Vendime Kuadër si dhe legjislacioni ynë i brendshëm i përshtatur me to.

Marrëveshja multi-agjenci mbi ndërhyrjen- Ky ofron një kuadër për zhvillimin e koordinimit multi-agjenci në nivele kombëtare, rajonale dhe lokale. Përvoja në Evropë tregon se strukturat multi-agjenci dhe proceset e punës janë thelbësore për manovrimin e rasteve të luftëtarëve të huaj terroristë. Identifikimi i hershëm dhe efikas i personave të kthyer, ndarja e përmirësuar e informacionit dhe vendimmarrja e përbashkët janë të mundura vetëm kur veprimet janë të koordinuara. Informacioni rreth një personi që është larguar për t'u bashkuar me një grup terrorist, duhet të ndahet me partnerët përkatës në nivel lokal, rajonal dhe kombëtar. Kjo ndarje informacioni fiton rëndësi sapo ka sinjale që luftëtari i huaj terrorist po kthehet. Kur personi i larguar kthehet, vlerësimet e inteligjencës dhe hetimet e policisë janë kërkesa paraprake për të përcaktuar reagimet e duhura në përputhje me rrethanat specifike të secilit rast. Reagimet mund të përfshijnë procedime gjyqësore, masa administrative ose masa risocializuese. Paralelisht me këtë është puna në nivel kombëtar dhe brenda ekipit lokal të koordinimit multi-agjenci. Ky ekip fokusohet në minimizimin e rreziqeve që paraqesin personat e kthyer ndaj shoqërisë duke koordinuar strukturat holistike dhe procedurat e punës për të përgatitur riintegrimin dhe risocializimin brenda shoqërisë kur nuk ka prova të mjaftueshme për të garantuar ndjekjen penale. Si alternativë, ekipi përgatitet për procesin eventual të lirimit.

Koordinimi në nivel kombëtar- Në fillim, është thelbësore që të bëhet dallimi mes koordinimit në nivel kombëtar dhe përfaqësues lokale multi-agjenci. Tutela për koordinimin në nivel kombëtar shtrihet te policia dhe përpjekjet e inteligjencës, vlerësimi i rrezikut për personin e kthyer dhe ndjekja e mundshme penale. Koordinimi në nivel kombëtar nevojitet gjithashtu për të krijuar përpjekjet për rehabilitim. Kjo është thelbësore për të minimizuar rrezikun që paraqet personi i kthyer për shoqërinë. Përpjekjet për rehabilitim përfshijnë trajtimin mjekësor ose shëndetësor nëse nevojitet ose ndjekjen e fëmijëve nga shërbimet e mbrojtjes së fëmijëve. Nëse një person i kthyer lirohet ose nuk ndiqet penalisht, ekipi lokal/rajonal multi-agjenci duhet të përfshihet ose të marrë përsipër (në varësi të ndarjes së përgjegjësisë brenda vendit) koordinimin e reagimeve ndaj këtij personi të kthyer dhe fokusimin mbi risocializimin dhe rehabilitimin në shoqëri. Specialistët që mbështesin personin e kthyer në kthimin e tij/saj konkret në shoqëri, në fund të fundit janë në nivel lokal. Pika kyçe është të garantohet se ekziston koordinim vertikal dhe horizontal mes niveleve kombëtare dhe lokale/ rajonale nga momenti kur personi i kthyer hyn në Shtetin

anëtar dhe agjencitë ose autoritetet të mos dublikojnë punën. Për të garantuar këtë, mund të krijohet një pikë kombëtare kontakti ose taskforce për personat e kthyer. Detyrat dhe madhësia, shkalla dhe tutela e kësaj pike kontakti ose taskforce varet nga numri i luftëtarëve të huaj terroristë që janë aktualisht në territoret e kontrolluara nga terroristët dhe numri i pritshëm i personave të kthyer. Ata duhet të bashkëpunojnë gjithashtu ngushtë me shërbimet e inteligjencës, policinë kombëtare dhe shërbimet e prokurorisë. Pika kombëtare e kontaktit ose taskforca parashikohet që të kryejë dy detyra kryesore për koordinimin:

Detyra 1: Minimizimi i rrezikut për shoqërinë duke nisur menjëherë përpjekjet për riintegrim. Objektivi i përgjithshëm është të minimizohen rreziqet ndaj shoqërisë që paraqesin personat e kthyer duke koordinuar nisjen e rehabilitimit dhe riintegrimin të tyre (eventual) në shoqëri. Kjo nënkupton organizimin e çdo trajtimi të nevojshëm mjekësor dhe garantimin e kryerjes së kontrollit nga profesionistët e shëndetit mendor. Nëse përfshihen fëmijë, pika kombëtare e kontaktit mund të përfshijë shërbimet e mbrojtjes së fëmijëve ose të marrë masa për kujdesin e birësimit nëse nevojitet. Kontaktimi i ekipit lokal/rajonal të koordinimit multi-agjenci brenda qytetit ku kthehet personi për të garantuar një fluks të koordinuar informacioni nga niveli lokal/rajonal në nivelin kombëtar, do të ishte gjithashtu një prej përgjegjësive të pikës kombëtare të kontaktit ose taskforcës, së bashku me asistimin në nivel lokal/rajonal me përgatitjet për kthimin e luftëtarit të huaj terrorist. Pika kombëtare e kontaktit ose taskforca do të ndihmonin gjithashtu në hartimin e një politike kombëtare dhe strategjie komunikimi rreth personave të kthyer dhe mund të ngarkohet me hartimin e një përmbledhjeje kombëtare të përpjekjeve dhe rezultateve për qëllime të krijimit të politikave.

Detyra 2: Pika kombëtare e kontaktit ose taskforca do të ishte gjithashtu pika e kontaktit për autoritetet rajonale ose lokale. Detyra kryesore do të ishte të asistoheshin këto autoritete në punën me personat e kthyer. Është e rëndësishme që informacioni dhe asistenca të jenë të shpejta. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 35-36)

Kapitulli i tretë

Ç'është terrorizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm sipas legjislacionit/standardeve ndërkombëtare?

Aktet ndërkombëtare të ratifikuara nga shtetet anëtare, që kanë aderuar në organizata ndërkombëtare, ndihmojnë në përkufizimin e terrorizmit apo të akteve me natyrë terroriste, por sikurse është thënë më sipër, nuk japin një përkufizim gjithëpërfshirës dhe shterues të tij. Ndërkohë, në këto akte nuk përkufizohet nocioni i ekstremizmit të dhunshëm, por parashikohet detyrimi që shtetet anëtare, të cilat kanë aderuar në OKB, të marrin masa për të parandaluar ekstremizmin e dhunshëm, si çështje që rrjedh nga rezolutat detyruese të Këshillit të Sigurimit të OKB-së. Rrjedhimisht, diskrecioni i shteteve për të përkufizuar në legjislacionin e tyre të brendshëm “ekstremizmin e dhunshëm” dhe “terrorizmin” është relativisht i gjerë. Megjithatë, përkufizime të tilla, në një mënyrë apo tjetër, duhet të jenë në përputhje me detyrimet që rrjedhin nga e drejta ndërkombëtare. Konkretisht, të gjitha krimet e parashikuara nga traktatet e ndryshme të terrorizmit që këto shtete kanë ratifikuar, duhet të sanksionohen në përputhje me konventat në legjislacionin e brendshëm (të drejtën kombëtare). Si legjislacioni ndërkombëtar, ashtu edhe ai i brendshëm, që parashikon masa parandaluese dhe ndëshkuese ndaj terrorizmit, duhet të respektojnë në mënyrë proporcionale dhe objektive të drejtat dhe liritë e njeriut. Që nga fundi i viteve 90, ka pasur përpjekje të vazhdueshme për të miratuar një konventë gjithëpërfshirëse kundër terrorizmit, por deri më tani rezultatet kanë qenë të pasuksesshme. Mosmarrëveshjet e shteteve anëtare qëndrojnë tek elemente të natyrës politike të përkufizimit, kryesisht të lidhura me veprimet e kryera nga forcat e armatosura të shtetit dhe lëvizjet për çlirim kombëtar. Në mungesë të një përkufizimi të dhënë nga traktatet e miratuara deri më tani për terrorizmin, interes në këtë drejtim paraqet elaborimi që i është bërë këtij koncepti nga gjykatat ad hoc, të cilat janë krijuar me mandate të posaçme. Kështu, Tribunali i Posaçëm për Libanin (STL) është krijuar nga një traktat ndërmjet OKB-së dhe Libanit, me qëllim hetimin dhe ndjekjen penale të autorëve të dyshuar për vrasjen e kryeministrit libanez Rafic Hariri, në vitin 2005. Megjithëse në mandatin e tij Tribunali zbaton ligjin libanez, është shqyrtuar edhe legjislacioni ndërkombëtar për terrorizmin, duke iu referuar në mënyrë të veçantë rregullave zakonore të së drejtës ndërkombëtare. Paragrafi 85 i Vendimit Ndërlidhës të STL-së mbi ligjin në fuqi parashikon si vijon: Ky rregull zakonor kërkon tri elemente kryesore: (i) kryerjen e një vepre penale (si vrasja, rrëmbimi, marrja peng,

zjarrvënia etj.), ose kërcënimin për veprime të tilla; (e) qëllimin për të përhapur frikën në popull (që do të shkaktoje krijimin e rrezikut publik), ose në mënyrë të drejtpërdrejtë apo të tërthortë të detyronte një autoritet kombëtar a ndërkombëtar për të ndërmarrë ose jo një veprim të caktuar; (f) përfshirjen e një elementi ndërkombëtar në aktin e kryer. Traktatet me tematika të ndryshme për parandalimin dhe luftën ndaj terrorizmit formojnë atë që mund të konsiderohet si një “kod” i shkeljeve terroriste, të cilat shtetet palë janë të detyruara t’i kriminalizojnë në legjislacionin kombëtar. Në përgjithësi, kur diskutohet për një shkelje të veçantë, konventat e terrorizmit kërkojnë që jo vetëm të parashikohet në ligjin vendës, por kjo shkelje duhet të hetohet dhe të ndëshkohet kudo që mund të ndodhë. Për këtë arsye, të gjitha traktatet që përcaktojnë shkeljet e dënueshme përdorin nocionin e “juridiksionit universal” si të drejtën e një shteti për të hetuar dhe ndëshkuar një akt të caktuar, pavarësisht se ku është kryer ai. Konventat e miratuara në këtë fushë pasqyrohen si në vijim: a) Konventa mbi veprat penale dhe vepra të tjera të kryera në bordin e avionit, e vitit 1963 (e njohur si Konventa e Tokios). b) Konventa për Ndalimin e Sekuestrimit të Paligjshëm të Avionëve, e vitit 1970. c) Konventa për Ndalimin e Veprave të Paligjshme Kundër Sigurisë së Aviacionit Civil, e vitit 1971 (e amenduar me Protokollin e vitit 1988). d) Konventa mbi Parandalimin dhe Dënimin e Krimeve kundër Personave të Mbrojtur Ndërkombëtarisht, duke përfshirë edhe agjentët diplomatikë, e vitit 1973. e) Konventa Ndërkombëtare Kundër Marrjes së Pengjeve, e vitit 1979. f) Konventa mbi Mbrojtjen Fizike të Materialeve Bërthamore, e vitit 1979. g) Konventa për Ndalimin e Veprimeve të Kundërligjshme ndaj Sigurisë së Lundrimit Detar, e vitit 1988 (Protokolli i saj për ndalimin e veprave të paligjshme kundër sigurisë së platformave fikse të vendosura në Shelfin Kontinental, si dhe protokollin e vitit 2005 që zgjeroi fushën e veprimit të Konventës dhe protokollit të parë të saj). h) Konventa mbi Shënimin e Eksplozivëve Plastikë për Qëllimin e Zbulimit, e vitit 1991. i) Konventa Ndërkombëtare për Ndalimin e Bombardimeve Terroriste, e vitit 1997. j) Konventa Ndërkombëtare për Ndalimin e Financimit të Terrorizmit, e vitit 1999. (Helsinki, 2018, pp. 14-15)

Të gjitha shtetet anëtare të OKB-së do të:

- a) Parandalojnë e asgjësojnë financimin e akteve terroriste
- b) Të gjitha shtetet anëtare do të:

b.1 Kundërshtojnë të japin mbështetje të cfarëdo lloji, aktive ose pasive entiteteve ose personave që kanë gisht në aktet terroriste;

b.2 Marrin masat e nevojshme për të parandaluar kryerjen e akteve terroriste;

b.3 Parandalojnë ata që financojnë, planifikojnë, ndihmojnë ose kryejnë akte terroriste;

b.4 Ti japin njëri-tjetrit ndihmën më të madhe të mundshme në hetimet kriminale ose procedurat kriminale që kanë për objekt financimin ose mbështetjen e akteve terroriste;

b.5 Të parandalojnë lëvizjen e terroristëve ose të grupeve terroriste nëpërmjet kontrolleve të efektshme kufitare dhe kontrolleve gjatë lëshimit të kartave të identitetit dhe dokumenteve të udhëtimit, si dhe nëpërmjet masave që parandalojnë falsifikimin, fabrikimin dhe përdorimin mashtrues të kartave të identitetit dhe të dokumenteve të udhëtimit.

(Alexander, 2002, pp. 410-411)

Cili është legjislacioni në Europë?

Duke pasur parasysh përhapjen gjeografike të terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm, përpjekjet më të mëdha për t'i luftuar ato kanë ndodhur në nivel të OKB-së. Po ashtu, janë ndërmarrë edhe nisma në nivel europian, kryesisht nën kujdesin e Këshillit të Europës, si dhe Bashkimit Europian. Këto traktate plotësojnë legjislacionin ekzistues universal kundër terrorizmit. Konventa Europiane e vitit 1977 “Për ndalimin e terrorizmit” trajton kryesisht ekstradimin e autorëve të akuzuar për kryerjen e akteve terroriste. Ajo mbështetet qartësisht në dispozitat e traktateve universale kundër terrorizmit që janë në fuqi, duke i detyruar shtetet palë që të mos i cilësojnë veprat penale të përcaktuara nga Konventa e Rrëmbimit të Hagës e vitit 1970 dhe Konventa e Montrealit e vitit 1971, si sulme/akte me natyrë politike. Në procedurat e ekstradimit, nocioni i “sulmeve politike” është i një rëndësie të veçantë, kjo sepse individët që mund të kërkohet të ekstradohen nga një shtet i huaj për akte të tilla, për arsye politike, mund të jenë viktima të persekutimit. Prandaj, në të tilla raste, shteti ndalues nuk duhet ta lejojë ekstradimin. Gjithashtu, shtetet palë janë të detyruara të mos i cilësojnë si akte të motivuara politikisht veprat e rënda kundër jetës, integritetit fizik ose lirisë së personave të mbrojtur ndërkombëtarisht, duke përfshirë edhe agjentët diplomatikë, nëse ato shoqërohen me elemente të tilla si: rrëmbimi, marrja e një pengu ose ndalimi i paligjshëm, përdorimi i bombave, granateve, raketave, armëve të zjarrit (nëse nga përdorimi rrezikohen individë), tentativa për të kryer këto vepra ose

bashkëpunimi, si dhe kur këto vepra drejtohen kundër pasurisë, nëse krijohet një rrezik kolektiv për njerëzit. Në vitin 2003, konventa u ndryshua me një protokoll, i cili zgjeroi listën e veprave penale me natyrë terroriste. Përtej kuadrit ligjor të Këshillit të Europës, ekziston një konsensus i gjerë, sipas të cilit, aktet terroriste, për shkak të peshës së veçantë që kanë dhe duke qenë se zakonisht kryhen për motive politike, në procedurat e ekstradimit nuk cilësohen si sulme politike. Në vitin 2005 u miratua Konventa e Këshillit të Europës për Parandalimin e Terrorizmit. Konventa e cilëson “aktin terrorist” si një nga veprat e renditura në traktatet universale kundër terrorizmit. Gjithashtu, ajo parashikon masat e përshtatshme që shtetet palë duhet të ndërmarrin për parandalimin e veprave terroriste, veçanërisht në fushën e trajnimit të institucioneve ligjzbatuese, si dhe në fushat e edukimit, kulturës, informimit, mediave dhe rritjes së ndërgjegjësimit publik. Konventa përcakton tri vepra penale shtesë, të cilësuar si terroriste, të cilat më pas duhet të përfshihen në legjislacionin penal në nivel kombëtar dhe të parandalohen nga shtetet palë. Këtu bëjnë pjesë: a) “Provokimi publik për kryerjen e një akti terrorist”, b) “Rekrutimi për terrorizëm”, c) “Trajnime për terrorizëm”. Në vitin 2005 u miratua strategjia e BE-së kundër terrorizmit, e cila mbulon katër fusha: “parandalimin”, “mbrojtjen”, “ndjekjen” dhe “reagueshmërinë ose përgjigjen”. Strategjia e BE-së është kryesisht një dokument politikash, që vendos përgjegjësinë kryesore për luftën kundër terrorizmit në nivel kombëtar, por që përcakton edhe mënyrat, nëpërmjet të cilave BE-ja mund të “shtojë vlerat” në këtë luftë (p.sh., nëpërmjet forcimit të aftësive kombëtare, lehtësimit të bashkëpunimit europian, zhvillimit të aftësive kolektive dhe promovimit të partneritetit ndërkombëtar). (Helsinki, 2018, p. 18)

Si paraqitet terrorizmi në raport me të drejtat e njeriut?

Për shumë arsye, terrorizmi paraqet një sfidë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Nga njëra anë, shtetet kanë një interes të ligjshëm për të luftuar terrorizmin. Po ashtu, ato janë të detyruara të mbrojnë në çdo kohë jetën, sigurinë dhe lirinë e të gjithë personave nën juridiksionin e tyre. Më anë tjetër, edhe personat që angazhohen në aktivitete terroriste janë qenie njerëzore, që duhet të gëzojnë mbrojtjen e të drejtave të njeriut, aq sa është e mundur nga rrethanat. Në shumë raste, përpjekja për të arritur një ekuilibër ndërmjet këtyre të dyjave i vendos shtetet përpara një sfide. Ekzistojnë një sërë traktatesh në nivel universal dhe rajonal për të drejtat e njeriut, të cilat mbrojnë të njëjtat të drejta themelore, duke përfshirë të drejtën e jetës, ndalimin e torturës, trajtimin çnjerëzor dhe degradues

(keqtrajtimi), të drejtën për liri dhe siguri të personit, të drejtën për gjykim të drejtë, parimin e ligjshmërisë, si dhe të drejtën për respektimin e jetës private dhe familjare. Të gjitha këto të drejta respektohen në luftën kundër terrorizmit, ndonëse disa mund të kufizohen nga zbatimi në të njëjtën kohë i DNH-së në një situatë konflikti të armatosur (në të shumtën e rasteve, e drejta e jetës). Në rastet e jashtëzakonshme të emergjencës publike (“kërcënimi i jetës së kombit”), traktatet e të drejtave të njeriut parashikojnë një procedurë për shmangien nga standardet e zakonshme që shtetet duhet të respektojnë. Shmangie të tilla mund të bëhen vetëm atëherë kur e kërkojnë rrethana rreptësisht të jashtëzakonshme. Përveç kësaj, ka të drejta themelore që nuk mund të shmangen nga asnjë rrethanë. Këtu përfshihen e drejta e jetës (e cila është e pacenueshme, por jo absolute), ndalimi i keqtrajtimit, ndalimi i skllavërisë dhe i punës së detyruar dhe parimi i mosdënimit pa u mbështetur në ligj. Disa shtete kanë mbrojtur qëndrimin se “vrasja e shënjestruar” e terroristëve nuk përfaqëson shkelje të së drejtës së jetës. Megjithatë, standardet e të drejtave të njeriut kërkojnë që çdo forcë e përdorur të jetë e ligjshme, të jetë absolutisht e nevojshme për të shmangur një kërcënim të menjëhershëm ndaj jetës, gjymtimin e një personi apo ekzekutimin e një arrestimi të ligjshëm, si dhe të shmanget në masën më të madhe të mundshme humbja e jetës/jetëve. Detyrimi për të respektuar të drejtat e njeriut është pranuar nga komuniteti ndërkombëtar si i rëndësishëm në luftën kundër terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Veçanërisht, Strategjia Globale Kundër Terrorizmit e OKB-së, si dhe një sërë rezolutash të Këshillit të Sigurimit, siç është rezoluta e fundit 2255 (2015), risjellin të gjitha detyrimet e shteteve anëtare për të drejtat ndërkombëtare të njeriut, refugjatëve dhe së drejtës humanitare. Përveç sa më sipër, respektimi i plotë i të drejtave universale të njeriut do të kishte një efekt të konsiderueshëm edhe në zhdukjen e burimit të radikalizmit, i cili çon në terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm që njohim sot. (Helsinki, 2018, p. 21)

Kapitulli i katërt

Qasja e organeve operative në antiterrorizëm

Një qasje me shumë aktorë në luftën kundër terrorizmit bashkon një numër të madh aktorësh interesi përtej forcave tradicionale të sigurisë, siç është policia. Ndër këta aktorë interesi mund të përmendim sektorin publik dhe atë privat, ku secili prej tyre kontribuon në parandalimin, luftën dhe reagimin ndaj akteve terroriste brenda roleve apo ekspertizës së tyre përkatëse, sipas ligjit. Gama dhe natyra faktike e këtij bashkëpunimi me shumë aktorë ndryshon në varësi të çështjes specifike që rrezikohet. Nga ana e autoriteteve publike, lufta kundër terrorizmit gjithmonë e më shumë është zhvilluar përmes bashkëpunimit dhe bashkërendimit ndërinstytucional, që ka përfshirë pjesëmarrësit e zakonshëm nga sektori i sigurisë dhe ai i drejtësisë penale, në mënyrë të veçantë policinë. Megjithatë, me shtimin e vëmendjes tek aspekti i parandalimit të terrorizmit, që kërkon një qasje shumëdisiplinore, kësaj lufte i janë bashkuar një sërë autoritetesh të tjera publike, si fjala vjen shërbimet sociale dhe ato shëndetësore. Në këtë kontekst është me rëndësi të kuptohet dhe të mbahet në konsideratë se cilat janë përgjegjësitë e këtyre organeve dhe agjencive të ndryshme. Gjithmonë e më shumë po bëhet e qartë që sukcesi i luftës ndaj këtij rreziku shumëplanësh dhe shumëdimensional, siç është terrorizmi, kërkon gjithashtu angazhimin e aktorëve joqeveritarë të interesit. Shpesh ky fenomen njihet me emrin “partneriteti publik-privat në luftën kundër terrorizmit” dhe shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së e kanë njohur dobinë e tij dhe i kanë kërkuar njëri-tjetrit të rrisin bashkëpunimin me median, komunitetin e biznesit, industrinë dhe shoqërinë civile. Qasjet e policisë në komunitet apo partneritetet midis policisë dhe publikut në përpjekjet për parandalimin e terrorizmit dhe luftën kundër VERLT përfaqësojnë një formë të partneritetit publik-privat që ka qëllim luftën kundër terrorizmit. Zhvillimi dhe funksionimi i partneriteteve, sidomos midis sektorit publik dhe atij privat, nuk është i lehtë. Kjo kërkon bashkëpunim mes aktorëve që i kuptojnë ndryshe dhe ndonjëherë në mënyrë konkurruese çështjet, interesat, vlerat, shqetësimet dhe pritshmëritë. Të gjitha këto do të influencojnë në gatishmërinë e tyre për t’u angazhuar dhe për të kontribuar në partneritet. Kjo mund të thellohet nga çekuilibrat e pushtetit mes aktorëve të interesit. Ata që kanë më shumë pushtet duhet të bëjnë përpjekje maksimale t’u

japin peshë të barabartë në kontribut të gjithë partnerëve të angazhuar. Faktorët kryesorë të suksesit të partneritetit midis sektorit publik dhe atij privat përfshijnë:

- Palët duhet të njohin që në fillim se kanë role, statuse dhe burime të ndryshme;
- Angazhimin e të gjitha palëve për dialog, transparencë dhe hapje për të arritur një kuptim të përbashkët të çështjeve që janë në rrezik, si edhe shqetësimet dhe pritshmëritë e të gjithëve;
- Angazhim real nga të gjitha palët për zhvillimin e një partneriteti të bazuar mbi barazi, besim të përbashkët dhe respekt për pavarësinë e secilës palë; dhe Gatishmërinë e të gjitha palëve për të evidentuar objektivat dhe interesat e përbashkëta, për të gjetur alternativa dhe kompromise për të arritur konsensus dhe për të rënë dakord në lidhje me veprime që janë fitimprurëse për të gjitha palët. (OSCE, 2014, pp. 71-73)

Politikat dhe masat e orientuara drejt komuniteteve në luftën kundër terrorizmit pranojnë dhe theksojnë rolin e popullatës, individëve, komuniteteve të veçanta dhe anëtarëve të tyre, organizatave komunitare dhe organizatave të tjera të shoqërisë civile dhe sektorit privat, duke i bërë të gjithë të sipërpërmendurit aktorë aktivë në luftën kundër terrorizmit. Këta aktorë duhet të inkurajohen dhe t'u jepet pushtet për të kontribuar në luftën kundër terrorizmit, në veçanti për sa i takon parandalimit, gatishmërisë, reagimit të parë dhe rikuperimit. Nevoja për fuqizimin e komuniteteve në luftën kundër terrorizmit merr rëndësi në veçanti në lidhje me parandalimin e terrorizmit dhe luftën kundër VERLT. Ekziston nevoja e evidentimit, mbështetjes apo zhvillimit të kapaciteteve dhe iniciativave në nivel komuniteti. Megjithatë, autoritetet publike duhet të tregojnë kujdes të mos stigmatizojnë komunitete të veçanta përmes përpjekjeve për të fuqizuar vetëm ato në luftën kundër terrorizmit. Autoritetet publike njëkohësisht mund ta ulin këtë risk dhe të jenë më efektive nëse angazhojnë një numër më të madh njerëzish në një gamë të shumëllojshme problematikash, në veçanti në lidhje me ato që përbëjnë shqetësim për vetë komunitetet. Qasjet e orientuara drejt komunitetit në luftën kundër terrorizmit kanë për qëllim forcimin e besimit dhe rritjen e mbështetjes së publikut për politikat dhe masat antiterrorizëm, duke përfshirë edhe veprimet e policisë, dhe duke kontribuar kështu në legjitimitetin e tyre në sytë e publikut në përgjithësi dhe të disa komuniteteve në veçanti. Të tilla qasje e vënë theksin tek llogaridhënia efikase e autoriteteve shtetërore në përpjekjet antiterroriste përpara publikut dhe në veçanti përpara atyre individëve dhe komuniteteve që ndikohen

më drejtpërdrejt nga politikat dhe masat antiterroriste. Ato përpiqen të sigurojnë veçanërisht mundësi dhe mekanizma për rritjen e transparencës, aksesit dhe konsultimeve në vendim-marrje, zbatim dhe shqyrtim. Politikat dhe masat për rritjen e kohezionit të komunitetit, të rezistencës ndaj krimit dhe sigurisë publike garantohen më mirë përmes një aleance me shumë partnerë, duke përfshirë punonjësit e policisë në komunitet, organizatat komunitare, grupet rinore, grupet e grave, përfaqësuesit e autoriteteve vendore, shkollat dhe shërbimet sociale. Policia në komunitet është kthyer në një mekanizëm të rëndësishëm i përmirësimit të efikasitetit të punës së policisë. Kjo qasje nënkupton forcimin e lidhjeve të këputura dhe besimit të humbur midis komunitetit lokal dhe policisë, me qëllim forcimin e qëndrueshmërisë dhe rezistencën e komunitetit kundrejt sfidave apo kërcënimeve të mundshme ndaj sigurisë. Policia përpiqet që, së bashku me shumë aktorë të tjerë, të identifikojë dhe të zgjidhë problemet më të rëndësishme të komunitetit lokal, të cilat nuk duhet të jenë domosdoshmërisht të lidhura më sigurinë (p.sh., cilësia e keqe e infrastrukturës, mungesa e programeve apo aktiviteteve kulturore për të rinjtë), por zgjidhja e tyre mund të jetë e rëndësishme në krijimin e besimit dhe zgjerimin e sfidave apo të kërcënimeve për sigurinë. Është vlerësuar si e domosdoshme që policia të jetë vazhdimisht e pranishme në komunitetin lokal dhe jo vetëm të reagojë në bazë të thirrjeve apo kur ndodh ndonjë incident. Kjo nënkupton që policia duhet të dërgojë punonjës të policisë vendore në terren, për të qenë në kontakt të vazhdueshëm me banorët e zonës dhe për t'i ndihmuar ata në zgjidhjen e problemeve të tyre. Një praktikë pozitive është që policia në komunitet të identifikojë dhe të marrë në konsideratë përbërjen e popullsisë lokale. Është me rëndësi që brenda strukturës së policisë, në aspektin organizativ, policia në komunitet të ndahet, në mënyrë që të ketë pavarësi më të madhe në raport me strukturat e tjera tradicionale të policisë. Policia në komunitet nuk duhet të përdoret si maskë e policisë për marrjen në mënyrë sekrete të të dhënave në komunitet dhe për zgjerimin e rrjetit të saj të informuesve. Nëse policët e angazhuar në komunitet zbatojnë metoda të vjetra të punës, përmes të cilave demonstrohet forca dhe sjellja arrogante, kjo përbën një veprim të papërshtatshëm dhe të rrezikshëm. Policia duhet të tregojë se është e sinqertë në dëshirën për të zgjidhur probleme, të cilat qytetarët i konsiderojnë të rëndësishme. Policia nuk duhet t'i imponojë çështje apo t'i shkaktojë probleme komunitetit lokal, por duhet të dëgjojë se cilat janë problemet e rëndësishme për të. Përvoja e shteteve me traditë më të gjatë ka treguar se policia në komunitet duhet të jetë në funksion të identifikimit të individëve dhe

zgjdhjes së problemeve që i çojnë ata në ekstremizëm të dhunshëm. Ndërkohë, identifikimi i individëve të përfshirë në ekstremizëm, me qëllim mbikëqyrjen dhe ndjekjen penale të tyre, është detyrë e sektorëve të policisë të ngarkuar me sigurimin dhe ndjekjen e krimeve, jo detyrë e policisë në komunitet. Policia në komunitet mund të identifikojë personat në rrezik nga radikalizimi, por këtu bëhet fjalë për persona në fazën e hershme të radikalizimit, të cilët nuk e pranojnë ende dhunën si formë legjitime në zgjerimin dhe mbrojtjen e bindjeve të tyre. Në këtë fazë, policia nuk i vë këta persona nën mbikëqyrje dhe masa policore, por përpiqet që së bashku me aktorët lokalë, si shkolla, familja, shoqëria etj, të parandalojë radikalizimin e mëtejshëm të tyre. (OSCE, 2014, pp. 73-85). Republika e Maqedonisë së Veriut bashkëpunon me Shtetet e Bashkuara të Amerikës (SHBA) në përpjekjet antiterroriste dhe është anëtare e Koalicionit global për mposhtje të Shtetit Islamik, sot qëndron në raportin e publikuar të Stejt Departamentit për terrorizimin dhe ekstremizmin e dhunshëm. Autoritetet e Maqedonisë së Veriut vlerësojnë se pjesëtarë dhe ithtarë të ISIS-it janë të pranishëm në shtet. MPB dhe Agjencitë e zbulimit deri në vitin 2015 kanë vlerësuar se më së paku 150 shtetas të Maqedonisë së Veriut kanë udhëtuar që të inkuadrohen në grupet terroriste në Siri dhe në Irak. Prej tyre, 30 janë vrarë, mbi 40 ende janë të pranishëm atje, derisa 80 janë kthyer në Maqedoninë e Veriut gjatë vitit 2015, ndërsa viteve të fundit nuk është raportuar një numër të sakt të të kthyerve në vend. Mes tjerash, Maqedonia e Veriut ndërmerr masa për forcimin e legjislativës dhe forcimit të kapaciteteve për luftë kundër terrorizmit dhe financimit të saj si dhe forcimit të sigurisë kibernetike dhe bashkëpunimit me partnerët ndërkombëtar. Policia kufitare e Maqedonisë dhe dogana janë anëtarë të nismës për bashkëpunim kufitar, qëllimi i së cilës është të formohet grup ndërkufitar i punës për siguri kufitare nga Shqipëria, Kosova, Maqedonia e Veriut dhe Mali i Zi për luftë kundër korrupsionit, kontrabandës, krimin transnacional dhe terrorizmit. (DASH, 2018). Raporti për sulmet terroriste nëpër botë në vitin 2014, i përgatitur nga departamenti amerikan i Shtetit, vlerëson se Maqedonia e Veriut ka qenë partner i sigurtë në luftën kundër terrorizmit. SHBA-ja vlerëson se disa dhjetëra shtetas të Maqedonisë së Veriut kanë shkuar në Siri dhe në Irak dhe i kanë bashkangjitur grupeve islamiste. Aktivitetet kundër terroriste në Maqedoninë e Veriut e përfshijnë miratimin e ligjit me të cilin ndalohet inkuadrimi ose ndihmimi i grupeve të huaja terrosite. Dhjetëra qytetarë të Maqedonisë së Veriut kanë shkuar në Siri dhe Irak si luftëtarë të huaj viteve të kaluara, edhe pse ka indikacione se ligji, i cili u miratua në shtator të vitit 2014, ka ndonjë

efekt që të dekurajohet kjo dukuri. Në vitin 2014 tek ndërtesa e Qeverisë, ku është e vendosur zyra e kryeministrit, është dëmtuar në natën e 28 tetorit nga ana e sulmuesve të panjohur. Ku dy predha, me siguri nga hedhës dora të granatave, janë gjuajtur ndaj ndërtesës e cila ishte e zbrazët në atë moment, me ç'rast nuk kishte të lënduar. Mediat lokale publikuan letër nga Ushtria Çlirimtare Kosmbëtare (UÇK), e cila ndërmori përgjegjësi për sulmin, por disa analistë e hodhën poshtë letrën, e cila u publikua një javë pas sulmit dhe nuk përmbante kërkesa. Po i njëjti grup mori përgjegjësi edhe për të dy shpërthimet më të vogla para stacioneve policore në Tetovë dhe Kumanovë më 8 dhjetor. Sistemi i sigurisë i Maqedonisë së Veriut është mirë i përgatitur që në mënyrë efikase të ballafaqohet me sulme terroriste, para së gjithash përmes Drejtorisë për siguri dhe kundërzbulim dhe njësisve speciale policore. Në mënyrë plotësuese, Maqedonia e Veriut është vlerësuar si vend i cili në mënyrë aktive bashkëpunon në luftën kundër terrorizmit. Sa i përket sektorit financiar, raporti i departamentit të Shtetit vlerëson se Maqedonia e Veriut nuk lejon llogari bankare anonime dhe nuk është qendër për offshor financim, por organizatat jopërfutuese janë lënë anash nga paraqitja e obligueshme e të ardhurave. Republika e Maqedonisë së Veriut është partnere e sigurtë në luftën kundër terrorizmit, si në skenën rajonale, ashtu edhe në atë ndërkombëtare. Megjithatë refuzimi grek për ta njohur emrin e Maqedonisë kohë pas kohe e ka kufizuar mundësinë e Maqedonisë së Veriut për të marrë pjesë në forume nërkombëtare. Në tetor të vitit 2014 Maqedonia e Veriut ishte nikoqire e konferencës rajonale për zbulim në të cilën u diskutua çështja për terroristët e huaj. Bullgaria gjithashtu ka reaguar kundër informatave për promovim të grupit islamist ISIS ndërmjet romëve në qytetin Pazarxhik. Është cekur se edhe Greqia po përballet me sulme të vazhdueshme terroriste të përmasave të vogla të kryera nga grupet anarkiste, shpeshherë të kahëzuara kundër caqeve perëndimore dhe institucioneve financiare. Departamenti Amerikan i Shtetit (DASH) publikoi raportin për terrorizmin për vitin 2014, ku Maqedonia e Veriut vlerësohet si partner i sigurtë në luftë kundër terrorizmit. Në raport përfshihet sulmi ndaj ndërtesës së Qeverisë dhe stacioneve policore në Kumanovë dhe Tetovë, si dhe largimin e disa shtetasve në Siri e Irak. Përprojktë për luftë kundër terrorizmit në Maqedoninë e Veriut përfshijnë edhe miratimin e ligjit sipas të cilit pjesëmarrja në luftëra të huaja vlerësohet si vepër penale. (DASH, Dhjetra shtetas të Maqedonisë iu bashkangjitën grupeve islamiste, 2015)

Policia dhe operacionet antiterroriste

Operacionet e antiterrorizmit duhet të jenë qartësisht të dallueshme nga ato të policisë në komunitet. Argumenti për këtë demarkacion të qartë ka të bëjë me parandalimin e realitetit apo të perceptimit nga ana e publikut se po ndiqet në fshehtësi një agjendë e sigurisë nën petkun e punës për kohezionin dhe sigurinë e komunitetit. Përndryshe ekziston risku i minimit të besimit të publikut tek policia dhe në mënyrë të posaçme të besimit tek policia që punon në komunitet, që është me rëndësi të madhe për sa i takon efikasitetit. Masat dhe operacionet specifike anti-terrorizëm duhet të kryhen nga punonjës specialistë të antiterrorit dhe agjencive informative. Këta agjentë nuk duhet të veprojnë nën petkun e punonjësve të policisë që shërbejnë në komunitet dhe duhet t'i përqendrojnë përpjekjet e tyre vetëm kundër atyre të cilët, sipas informatave specifike, janë vlerësuar që kanë për qëllim të kryejnë një krim apo janë të përfshirë në veprime parapërgatitore për kryerjen e një krimi. Duhet të garantohet shkëmbimi i informacionit dhe bashkërendimi efikas në nivelet e duhura midis policisë që shërben në komunitet dhe operacioneve të antiterrorizmit, duke siguruar njëkohësisht që ato të mbeten dy aspekte të ndara pune. Kjo duhet mbështetur me protokolle dhe procedura të qarta për uljen e riskut që këto dy operacione të ndërhyjnë negativisht tek njëri-tjetri:

- Punonjësit e policisë në komunitet duhet të jenë në gjendje të njohin dhe t'u përçojnë oficerëve të antiterrorit informacionin që është relevant; dhe
- Oficerët e antiterrorit duhet t'u japin informacion të përshtatshëm dhe në kohë punonjësve të policisë në komunitet në trajtën e raportimeve të përgjithshme për zonën.

Aty ku është e mundur, punonjësit e policisë që shërbejnë në komunitet duhet të informohen mbi arsyet që lidhen me operacionet specifike antiterrorizëm, që ata të sigurojnë të tjerët që veprimet janë kryer me qëllim garantimin e sigurisë publike kjo është e mundur dhe pa kompromentuar aftësinë e tyre operative, për t'iu dhënë informacion në lidhje me:

- Rolin e tyre, objektivat operative, vlerat dhe standardet organizative;

- Mënyrën se si planifikohen dhe zbatohen operacionet e antiterrorizmit, duke përfshirë realitetin që autoriteteve shpesh u duhet të veprojnë pavarësisht nga informacioni konfliktual apo mbi bazë të informacionit të paplotë;
- Rëndësia e informacionit në luftën kundër VERLT dhe roli vital i vetë pjesëtarëve të publikut për ofrimin e informacionit që mund të kontribuojnë në sigurimin e informacionit të saktë; dhe
- Angazhimin e tyre të palëkundur për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, luftën kundër diskriminimit ndaj burrave dhe grave nga minoritetet dhe komunitete të tjera dhe mbështetjes tek mekanizma të shëndoshë të regjistrimit, të mbikëqyrjes së brendshme dhe të jashtme dhe të llogaridhënies.

Këto masa mund të ndihmojnë në fashitjen e thashëthemeve të dëmshme në lidhje me mbledhjen e informacionit, duke e vënë theksin në vendin e tij në kuadrin e të drejtave të njeriut, i cili rregullon të gjithë aktivitetin e policisë. Në këtë kontekst, mund të caktohen disa punonjës të antiterrorit për të shërbyer si ndërlidhës me komunitete specifike. Ata duhet të jenë të hapur në lidhje me natyrën e detyrës së tyre dhe të sqarojnë që nuk janë punonjës të policisë që shërbejnë në komunitet. (OSCE, 2014, pp. 97-100). Hetimet e suksesshme kundër LHT çdo herë e më shumë mbështeten në përdorimin e burimeve të inteligjencës njerëzore dhe të zyrtarëve të fshehtë të zbatimit të ligjit. Përkufizimet e paraqitura në vijim janë të rëndësishëm për tu marrë në konsideratë për përdorimin e zyrtarëve të fshehtë: **Aktivitetet e fshehta nënkuptojnë:** Çdo aktivitet hetues që përfshinë përdorimin e një emri fiktiv ose identitet të ndryshuar. **Operacionet e fshehta nënkuptojnë:** Një hetim që përfshinë disa aktivitete të ndërlidhura të fshehta gjatë një periudhe kohore nga një i punësuar i fshehtë. **Burimet e fshehta të inteligjencës njerëzore (BFIN)** – Një person mund të konsiderohet burim i fshehtë i inteligjencës (BFIN) nëse: **a)** Ata krijojnë ose e mbajnë një raport personal apo tjetër me një person për një qëllim të fshehtë, **b)** Ata fshehtas përdorin një raport të tillë për të marrë ose dhënë informata për një person tjetër; ose **c)** Ata fshehtas i zbulojnë informatat e siguruara përmes përdorimit të një raporti të tillë – ose si pasojë e ekzistimit të një raporti të tillë. Në rrethanat kur hetuesit dëshirojnë që fshehtas të komunikojnë me një të dyshuar online, shkathtësitë e një hetuesi të trajnuar, të fshehtë dhe të autorizuar të internetit (HFI) janë të domosdoshme. HFI-të i nënshtrohen trajnimeve të specializuara në të cilat trajtohen çështjet teknike dhe ligjore që ndërlidhen

me operacionet e fshehta në Internet. Këto ndërveprime me të dyshuarin (it) mund të jenë në formë të mesazheve përmes emailit, mesazheve instant, ose përmes ndonjë mediumi tjetër të bisedave online. Politikat, procedurat, edhe legjislacioni për përdorimin e teknikave speciale hetuese dallojnë prej juridiksioni në juridiksion, por ka disa rekomandime për tu marrë në konsideratë nga zyrtarët kur t'i ndërmarrin këto veprime: • Nevojitet që hetuesit të dorëzojnë një kërkesë me shkrim tek Shefi i Policisë, apo te zëvendësi i caktuar, ku në hollësi paraqitet fushëveprimi i çdo hetimi që e ka të domosdoshëm krijimin e një profili fiktiv online. • Kërkesa duhet të përfshijë emrin e përdoruesve, email adresat, datën e lindjes dhe informatat tjera që do të jenë pjesë e profilit fiktiv. • Kërkesa duhet të përfshijë po ashtu edhe çdo fotografi, video, ose medium tjetër që do të ndërlidhet me profilin fiktiv. Vëmendje e veçantë duhet ti kushtohet qëllimit dhe burimeve të këtyre mediave si dhe të sigurojë çdo kërkesë për lirim/ përjashtim nga ndonjë procedurë apo edhe ti lëshohen dokumente të caktuara. (Manual për Institutet e Trajnimit Gjyqësor të Evropës Juglindore, 2019, pp. 66-86-88).

Krijimi i një procesi të vlerësimit të këtyre kërkesave në nivel komandues: Çdo kërkesë duhet të analizohet për të përcaktuar qëllimin hetues dhe nevojën për masë hetuese të fshehtë. • Mbajtja e evidencës për të gjitha kërkesat e dorëzuara, atyre të aprovuara dhe të refuzuara, në sistemin e menaxhimit të të dhënave të agjencisë. • Krijimi i protokolleve për të cilat mund të përdoren sistemet kompjuterike për krijimin dhe menaxhimin e profileve fiktive. Vetëm sistemet me karakteristikat e obligueshme të sigurisë mund të përdoren në mënyrë që të ruhen profilet fiktive nga gjurmimi i agjencisë origjinale. • Ndalimi i përdorimit të llogarive personale, llogarive të internetit të krijuara jashtë agjencisë ose qasjeve në ISP me rastin e përdorimit të profileve fiktive. • Të sigurohemi që hetuesit e kanë të qartë se kur dhe si t'i mbyllin llogaritë e rrjeteve sociale dhe të ruhen për qëllime të provave. • Shefi i policisë, apo zëvendësi, duhet të krijojë protokolle për dokumentimin dhe evidentimin e aktiviteteve hetuese dhe të komunikimeve. Pa marrë parasysh se cilat aspekte të politikave implementohen, politika e hetimeve në rrjetet sociale dhe përdorimi i profileve fiktive, duhet të pasqyrojnë në përgjithësi ato të hetimeve të fshehta konvencionale. (Manual për Institutet e Trajnimit Gjyqësor të Evropës Juglindore, 2019, pp. 87-88)

Operacionet Antiterroriste në Republikën e Maqedonisë së Veriut:

Rastet e Smilkovcit: Maqedonia e Veriut është plot teori konspirative. Këto teori janë pjesë e çdo bisede me zyrtarët dhe qytetarët e zakonshëm, kryesisht pasojë e sundimit 10-vjeçar të VMRO DPMNE-së dhe trashëgimisë së paranojës dhe përgjimit edhe nga koha e Jugosllavisë socialiste. Sipas disa aktorëve nga bashkësia islame, radikalizmi dhe ekstremizmi islamik janë “inkurajuar”, ose versionet më të buta janë injoruar nga autoritetet shtetërore maqedonase, për shkak të llogaritjeve të tyre, sidomos të VMRO DPMNE-së, në mënyrë që ta poziciononin më mirë qëndrimin e tyre konservator politik në mesin e elektoratit të tyre. Disa shkuan më tej, duke deklaruar se disa nga imamët më radikalë mbështeten nga agjencitë maqedonase të zbatimit të ligjit, deklarata që nuk mund të verifikoheshin në mënyrë të pavarur, por ishin tepër të pranishme në narrativën e pjesëmarrësve kyç. Këto deklarata mund të jenë mbështetur pjesërisht nga partitë politike shqiptare, të cilat citojnë si dëshmi mosveprimin e autoriteteve maqedonase të zbatimit të ligjit në parandalimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Rasti i Smilkovcit konsiderohet si një nga rastet më të debatueshme dhe u përmend nga shumica e bashkëbiseduesve. Për kujtesë, 5 maqedonas etnikë, të gjithë në moshë të re, u gjetën të vdekur në Liqenin e Smilkovcit në vitin 2012. Vrasja e dyshuar shkaktoi tensione ndëretnike, pasi autoritetet lanë të kuptohej se vdekjet ishin një sulm i motivuar etnikisht dhe policia maqedonase bastisi lagjet e komunitetit shqiptar, duke arrestuar 6 shqiptarë etnikë. Të gjithë u dënuan me burgim të përjetshëm, siç u confirmuan nga apeli. Amnesty USA ka raportuar për keqtrajtimin e të burgosurve nga vrasja e liqenit të Smilkovcit, ndërsa Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut ka vënë në pikëpyetje rolin e prokurorisë dhe mediave në nxitjen e tensioneve ndëretnike dhe ndër-fetare përmes përdorimit të gjuhës emotive. Në veçanti, kjo e fundit është tregues i denigrimit të udhëhequr nga shteti që bën lidhje të drejtpërdrejta me islamit radikal, në dëm të komunitetit shqiptar në përgjithësi dhe veçanërisht të atyre që janë përfshirë në këtë rast. Në total, ka pasur 46 seanca të mbyllura gjyqësore, ku avokatët kërkuan hetime më të hollësishme dhe më shumë prova. Ky rast, i njohur edhe si “rast

Monstra”, më në fund është dërguar në rigjykim. Mbetet gjyqi më i politizuar në historinë moderne të vendit. Partitë politike shqiptare dhe spektri më i gjerë i shoqërisë civile dhe udhëheqësve fetarë besojnë se rasti është orkestruar nga autoritetet maqedonase në mënyrë që të thellohen tensionet politike dhe ndëretnike dhe të forcohet pozicioni politik i VMRO-DPMNE-së. Bashkëbiseduesit besojnë se qytetarët po mësojnë nga e kaluara, veçanërisht nga rasti i vrasjes së emigrantëve të pafajshëm pakistanezë në vitin 2002, të cilët u ekzekutuan nga strukturat e sigurisë për t’i “bërë përshtypje” komunitetin ndërkombëtar dhe në përpjekje për të zhvendosur kontekstin e konfliktit me Ushtrinë Çlirimtare Kombëtare dhe për t’i dhënë një dimension fetar. Hulumtimi nuk gërmoi për këtë rast të veçantë, por rasti si i tillë u ri-theksua në mënyrë dërrmuese nga shumë të intervistuar si shembull që shpjegon instrumentalizimin e ekstremizmit për qëllime të politikës së brendshme në Maqedoninë e Veriut, si dhe për të shprehur mosbesimin përfundimtar ndaj strukturave maqedonase të sigurisë.

Rasti i Kumanovës (maj 2015)- Në këtë incident të veçantë, gjatë një luftimi mes një grupi ekstremistësh shqiptarë dhe ish luftëtarësh të UÇK-së me forcat maqedonase të sigurisë, u vranë 18 persona dhe pati disa të plagosur. Nuk ka asnjë shpjegim konkret pse grupi kishte përfunduar në Kumanovë dhe cilat ishin motivet e vërteta për dhunën, por autoritetet maqedonase nxituan të japin përfundimin se disa anëtarë të grupit të Kumanovës kishin qenë gjithashtu luftëtarë të huaj në Siri. Raporti konstaton se asnjëri prej tyre nuk kishte udhëtuar për në Siri, e jo më të kenë ndonjë lidhje me grupet islamike. Në vend të kësaj, disa prej burrave kishin luftuar gjatë konflikteve në Kosovë dhe Maqedoni dhe që atëherë kishin zhvilluar lidhje me krimin e organizuar pas këtyre konflikteve. Rasti shënoi një nga incidentet më të mëdha në Republikën e Maqedonisë së Veriut pas përfundimit të konfliktit në vitin 2001. Qëllimi i grupit mbetet i paqartë. Ato janë shkaqe konspirative të cilat lidhen nga ato të karakterit kombëtare deri në larjen e hesapeve të brendshme politike. Megjithatë, asnjë dëshmi nuk i lidh anëtarët e grupit me atë që u përpoq të quhej ekstremizëm islam. (Perteshi, 2018, pp. 22-24)

Operacioni “Celula”- Autoritetet maqedonase si pjesë e betejës kundër ekstremizmit të dhunshëm nisi një operacion të quajtur “Celula”. Në kuadër të këtij operacioni më 6 gusht 2015 ata arrestuan 9 persona nën dyshimin e organizimit dhe rekrutimit të luftëtarëve për ushtritë e huaja. Individë të tjerë ishin të pakapshëm dhe për 20 prej tyre u supozua se iu

kanë bashkuar ISISit në Siri. MPB-ja ka bërë bastisje në qytetet e Shkupit, Gostivarit, Tetovës, Kumanovës dhe Strugës. Ata kanë kontrolluar disa shtëpi private, OJQ, internet-kafe dhe një xhami. Ata gjithashtu arrestuan një imam i cili sipas policisë ishte personi prapa rekrutimit të individëve për t'u bashkuar me grupet ekstremiste. Policia gjithashtu ka konfiskuar një numër të artikujve gjatë këtyre bastisjeve duke përfshirë kompjuterë, laptopë, tableta, kartela memorizuese, një armë, dokumente të udhëtimit, dhe sende të ngjashme. Në të njëjtën ditë që u zhvillua operacioni "Celula", Ambasada e SHBA-së në Shkup ka shprehur mbështetjen e saj duke pretenduar se ky veprim paraqet një kontribut të rëndësishëm në përpjekjet rajonale dhe globale për t'i dhënë fund terrorizmit. Ata gjithashtu theksuan se nga të dhënat që ata posedojnë ky operacion është kryer pas një hetimi të gjatë dhe të kujdesshëm nga ana e policisë dhe në përputhje me ndryshimet e reja antiterroriste të bëra në ligj. Për këtë mision ishte tejet e rëndësishme që të kryhet me kujdes, pasi Maqedonia e Veriut është një shoqëri ku marrëdhëniet ndëretnike janë ende të brishta dhe çdo gabim në akcion mund të interpretohet prej grupeve të caktuara fetare si problematike dhe mund të krijojë tension. Duke ndjekur këtë mënyrë të menduarit është edhe një deklaratë nga BFI-ja, ku ata mbështesin kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm, duke i kujtuar të gjithëve se BFI ja duhet të shihet si një partner në këtë përpjekje, por duke paralajmëruar autoritetet maqedonase me maturi të mos politizojnë me këtë agjendë. Që nga arrestimet e 6 gushtit 2015, edhe tetë të dyshuar të tjerë janë gjetur dhe janë arrestuar, duke numëruar rastin e fundit më 21 tetor 2015 MPB-ja filloi operacionin "**Celula 2**" më 9 korrik 2016 dhe arrestoi 4 persona të dyshuar për pjesëmarrje në organizatat e huaja paraushtarake. Të dyshuarit ishin të moshës 23-38 vjeçare dhe kishin përvojë luftarake nga koha e tyre e kaluar në Siri, të ciët mund të jenë kërcënim potencial i sigurisë së Maqedonisë së Veriut dhe rajonit. Një kritikë ndaj këtij operacioni është ngadalsia e tij. BFI-ja ka kërkuar ndihmën e policisë që nga gushti 2014, pasi ata publikisht kishin pranuar se nuk kanë asnjë kontroll mbi disa xhami në Maqedoninë e Veriut dhe se predikuesit radikalë kishin filluar të veprojnë në këto xhami. Autoritetet nga vendet e tjera të rajonit kanë lansuar operacione të ngjashme për shtypjen e rrjeteve për rekrutim një vit më parë se Maqedonia. Autoritetet kosovare, më 11 gusht 2014 arrestuan 40 persona të dyshuar se kanë lidhje me ISIS-in dhe al-Nusra-n, ndërsa autoritetet boshnjake arrestuan 15 persona të dyshuar për financimin e terrorizmit dhe rekrutimin e luftëtarëve më 3 shtator 2014. Në këtë periudhë kohore ka pasur kritika në rritje ndaj autoriteteve maqedonase që

nuk kanë ndërmarrë asnjë veprim të ngjashëm. Një tjetër kritikë ka qenë mungesa e transparencës në periudhën e pas-operacionit Celula. Shumë informata të kufizuara janë dhënë për publikun e gjërë sa i përket procesit gjyqësor kundër të dyshuarve. Mungesa e transparencës mund të çojë në dyshime të panevojshme në mesin e popullatës civile rreth motiveve pas këtij akcioni policor, duke shkaktuar frikë në mesin e popullatës se kjo mund të jetë një proces i motivuar politikisht. Më 25 mars 2016, gjashtë prej të dyshuarve në operacionin 'Celula' u dënuan me heqje lirie në sesionin e parë gjyqësor të hapur për këtë rast. Këta gjashtë persona u shpallën fajtorë dhe arritën një marrëveshje me prokurorinë. Më 16 maj pesë të dyshuar të tjerë u deklaruan gjithashtu fajtorë, edhe pse fillimisht nuk e kishin pranuar fajin. Kjo në njëfarë mase demaskon supozimin se ekstremistët e dhunshëm dhe luftëtarë të huaj vijnë nga varfëria, nuk janë të arsimuar mirë dhe kanë të dhëna paraprake penale. Ne shohim se këto attribute, edhe pse të vërteta në disa raste, nuk janë një e dhënë e saktë. Fakti që ekziston një mjek, një punonjës i qeverisë, një argjendar, si dhe njerëz shumë të rinj dhe më të pjekur, tregojnë vështirësi dhe gabime në përcaktimin e një kategorie të caktuar të njerëzve. (Kaltrina Selimi, 2016, pp. 22-25)

Resocializimi dhe integrimi në shoqëri të të ardhurve nga luftërat në lindjen e mesme në vend

Një nga sfidat më të mëdha të fenomenit të luftëtarëve të huaj është çfarë do të bëhet me këta individë, kur të vendosin të kthehen në shtëpi. Një nga vështirësitë kryesore të kësaj teme është fakti se ajo polarizon shoqërinë në përgjithësi. Ka nga ata që besojnë se ish-luftëtarët e huaj nuk mund të riintegrohen në shoqëri dhe madje edhe bëjnë thirrje për të vendosur një ndalesë për ta për të hyrë përsëri në vend. Në anën tjetër, ka nga ata që besojnë se këta individë mund të riintegrohen plotësisht në shoqëri. Numri i ish-luftëtarëve të huaj dhe ekstremistëve të dhunshëm të cilët janë kthyer në Maqedoninë e Veriut është në rritje, respektivisht 86141, në korrik të vitit 2016. Për shkak të vështirësisë së mbledhjes së provave për individët të cilët kanë udhëtuar në Siri, dëshmitë që mund të përdoren në gjykata shpeshherë janë të pakta. Si rezultat i kësaj, prokuroria nuk mund çdoherë të ngrejë padi, ose nganjëherë, paditë bien poshtë. Procesi i risocializimit dhe riintegritit ofron një zgjidhje alternative për ata individë të cilët nuk mund të ndiqen, por ende konsiderohen si potencial për t'u bërë ekstremistë të dhunshëm. Për më tepër, ky proces është i

rëndësishëm jo vetëm për njerëzit që nuk mund të ndiqen penalisht, por edhe për njerëzit që janë të dënuar me burg. Këta individë mund të tentojnë t'i përhapin idetë e tyre të dhunshme në burg, dhe mund të paraqesin rrezik, madje edhe kur përfundimisht të largohen nga burgu. Risocializimi mund të përshkruhet si "një, ndërhyrje qëllimisht e planifikuar, që synon të ndryshojë karakteristikat e të akuzuarit (qëndrimet, aftësitë dhe proceset njohëse, shëndeti mendor dhe shpirtëror dhe aftësitë sociale, arsimore ose profesionale) që besohet të jetë shkak i sjelljes kriminale të individit, me synimin për të reduktuar mundësinë që individi të përsërisë të njëjtën". Programet risocializuese dhe riintegruese përfshijnë një element njohës (një ndryshim në bindjet dhe qëndrimet, për çka shpesh përdoret termi deradikalizim) dhe një element të sjelljes (ndalimin e aktivitete të dhunshme, për çka shpesh përdoret termi nga rruga e dhunës, por ende i ruajnë bindjet e tyre). Programet risocializuese kanë për qëllim të lehtësojnë kthimin e një individi në shoqëri. Programet e suksesshme duhet të kombinojnë trajtimin e dimensioneve të ndryshme të qëndrimeve, sjelljeve dhe lidhjeve shoqërore në mënyra shumë kreative. Grupet ekstremiste janë të rëndësishme për individët në shumë fusha, si formimin e identitetit, ndërtimin e komunitetit, ndjesia se i përkasin një kauze më të lartë, ndjenja e sigurisë dhe kështu me radhë. Të gjitha këto fusha duhet të trajtohen. Kur është fjala për diskursin publik në risocializimin e luftëtarëve të huaj, është e rëndësishme të theksohet se në debatet parlamentare në Republikën e Maqedonisë së Veriut, gjatë diskutimit rreth miratimit të mjeteve ligjore për luftimin e fenomenit të luftëtarëve të huaj, një pjesë e deputetëve kanë qenë skeptikë për mundësinë e luftëtarëve të huaj t'i kthehen jetës normale në shoqërinë e Maqedonisë së Veriut. Aktualisht në Maqedoninë e Veriut nuk ka asnjë program aktiv për risocializimin dhe riintegrimin e luftëtarëve të huaj që janë kthyer dhe do të kthehen në të ardhmen. Deri më tani, autoritetet maqedonase kanë dënuar 12 persona të akuzuar për bashkangjitime në organizata të huaja paraushtarake ose për financim dhe rekrutim për këto organizata. Këta individë do të jenë në kontakt me të burgosurit tjerë, të cilët veçmë janë më të ndjeshëm ndaj ideve radikale, dhe ka të ngjarë të përpiqen t'i bindin ata për t'i përhapur idetë e tyre. DSK-ja ka ndihmuar autoritetet e burgut në zhvillimin e një regjimi të veçantë në burg për shkelësit ekstremistë. Me këtë regjim, DSK-ja shpreson ta parandalojë radikalizimin e shumë të burgosurve. Mungesa e programeve për risocializimin dhe riintegrimin e luftëtarëve të huaj të kthyer në Republikën e Maqedonisë së Veriut është përmendur edhe në Departamentin e ShBA-ve për Raporte Shtetërore të

Vendit mbi Terrorizmin. Një shqetësim tjetër është fakti se burgjet në Maqedoninë Veriut nuk ofrojnë ndonjë program të çfarëdollojtë për rehabilitimin e njerëzve që gjenden aty, gjë që tregon se do të jetë edhe më e vështirë për ta për të krijuar një program për rehabilitimin e ekstremistëve. Në fillim të vitit 2015, ka pasur një përpjekje nga ana e komunitetit fetar islamik për të futur një program që do të kishte mbështetur luftën kundër paragjyqimeve shoqërore me të cilat ballafaqohen ish luftëtarët e huaj, dhe veçanërisht familjet e tyre. Projekti u quajt **STOPRAD Terr**, dhe përveç pjesës kryesore, që përqëdrohej në luftimin e radikalizmit, ky projekt synonte gjithashtu të sigurojë ndihmë për familjet e luftëtarëve të huaj në Maqedoninë e Veriut. Sa i përket pjesës së projektit që trajton risocializimin dhe riintegrimin, pas gjetjes së shumë familjeve që kanë humbur mbështetjen e mbajtësit kryesor të familjes së tyre (për shkak të faktit se më së shpeshti meshkujt i bashkangjiten ISIS-it apo Al Nusra-s) projekti është fokusuar në ofrimin e ndihmave humanitare këtyre familjeve, respektivisht nevoja themelore, ushqim apo pajisje higjienike. Qëllimi i dytë i projektit ishte trajtimi i çështjes se familjet e luftëtarëve të huaj shpesh janë të stigmatizuara nga shoqëria. Ato përballen me stigmatizim në punësimin e tyre në sektorin privat, ku kompanitë private refuzojnë t'i punësojnë këta persona për shkak të frikës se mund të kenë probleme me autoritetet shtetërore, pasi ata besojnë se duke punësuar një person që ka një anëtar të familjes në Siri apo Irak, do të bëhen cak i mundshëm për agjencitë e inteligjencës të cilat mund t'i konsiderojnë ata se kanë lidhje ose mbështesin grupet ekstremiste. Ndonjëherë në shoqëri mbizotëron ideja shqetësuese se anëtarët e familjeve të luftëtarëve të huaj mund të radikalizohen, dhe shumë familje vuajnë nga ky paragjykim, edhe pse zakonisht ata nuk janë të radikalizuar. Anëtarë të shumë familjeve kanë folur kundër këtij paragjykimi shumë herë publikisht. Një çështje tjetër që projekt propozimi i BFI-së synonte ta prekë ishte gjendja psikologjike e familjeve të luftëtarëve të huaj. Këto familje kanë nevojë për mbështetje psikologjike nga profesionistë, pasi që disa prej tyre mund të kenë humbur familjarët e tyre në Siri apo Irak, dhe disa prej tyre jetojnë në frikë të vazhdueshme nga çfarë mund të ndodhë me të dashurit e tyre që janë radikalizuar dhe u janë bashkangjitur grupeve ekstremiste për të luftuar. Përveç frikës dhe problemeve të tjera shëndetësore, të tilla si depresioni dhe ankthi, me të cilat mund të përballen, rreziku që këto familje ende mund të vihen në shënjestër nga rekrutuesit e mundshëm, është shumë i lartë. Ky rrezik rritet veçanërisht kur këto familje kanë më shumë anëtarë meshkuj të moshës luftarake. Rreziku se meshkujt e tjerë nga familja, si prindërit

apo vëllezërit e motrat, mund të radikalizohen gjithashtu, është shumë i lartë, pasi që të afërmit e tyre që tashmë janë në Siri apo Irak mund të jenë duke u përpjekur për t'i bindur që t'u bashkangjiten. Radikalizimi i vëllezërve dhe motrave, e veçanarisht vëllezërve ka qenë dukuri e zakonshme. Dimensioi tjetër i radikalizimit është kur njëri prej bashkëshortëve radikalizon tjetrin. Të tilla raste kemi kur një partner është në Siri, dhe kërkon nga partneri tjetër që t'i bashkangjitet, dhe, në këto raste, ata zakonisht i marrin edhe fëmijët me vete. Në Republikën e Maqedonisë së Veriut ka informacione për tri familje, ku etërit kanë marrë familjet e tyre, duke përfshirë edhe fëmijët. Në mënyrë që këto familje të pajisen me argumentet e nevojshme kundërshtuese dhe mekanizmat se si të ballafaqohen me çështjen e të pasurit një anëtar të familjes të radikalizuar, janë të nevojshme programe të forta deradikalizuese. Deri më tani, në Maqedoninë e Veriut, projekti nga BFI-ja ka trajtuar vetëm çështjen e anëtarëve të familjeve të luftëtarëve të huaj, por në temat e diskutimit nuk përfshihen edhe luftëtarët e huaj të kthyer në Maqedoninë e Veriut. Në ligjin që kriminalizon pjesëmarrjen në luftëra të huaja për qytetarët e Maqedonisë së Veriut, qeveria maqedonase në mënyrë të qartë ndalon çdo kontakt me ish-luftëtarët e huaj, pasi që çdo kontakt që nuk raportohet tek autoritetet shtetërore, mund të shihet si një akt bashkëpunimi, gjë që do ta inkriminojë personin. Prandaj, edhe BFI në vitet e fundit është përballur me vështirësi në kryerjen e aktiviteteve efektive të deradikalizimit. Ata përballen me një situatë ku ish-luftëtarët e huaj janë duke u shtyrë më tej në margjinat e shoqërisë, ose duke u izoluar totalisht ose duke u fshehur për shkak të kufizimeve ligjore që miqtë dhe familjarët e tyre të mos mundem t'u afrohen lirshëm. Kjo padyshim ka ndikim në zbulimin e atyre personave dhe vlerësimin e efektit të tyre në radikalizimin e mëtejshëm të të tjerëve. Projekti i BFI-së nuk kishte mbështetje institucionale dhe nuk ka arritur të sigurojë mjetet financiare për zbatimin e tij. Edhe pse deri më tani nuk është identifikuar ndonjë veprim konkret, Presidenti i mëparshëm, u ka bërë thirrje të gjitha institucioneve për të siguruar mbështetje për BFI-në në luftimin e kësaj dukurie. Strategjia për luftën kundër terrorizmit për Maqedoninë e Veriut, e miratuar në mars të vitit 2016, ka trajtuar në pika të shkurtra aktivitetet parandaluese dhe mundësitë për programet e deradikalizimit. Këto janë fragmente nga strategjia, se si adresohet deradikalizimi dhe parandalimi.

- ✓ Vendi ynë ka sanksionuar si vepër penale pjesëmarrjen në ushtri dhe formacione parashtarake të huaja, por kërkon masa të vazhdueshme për funksionalizimin e saj. Paralelisht me masat parandaluese, do të marrë masa për riintegrimin e tyre në shoqëri.
- ✓ Aplikimi i masave dhe aktiviteteve komplekse arsimore, ekonomike, sociale dhe të sigurisë për të rritur ndërgjegjësimin e publikut dhe rezistencën ndaj faktorëve motivues dhe mjeteve që nxisin radikalizimin;
- ✓ Zhvillim dhe zbatim të projekteve për deradikalizmin e individëve tashmë të radikalizuar, si dhe projekte për rehabilitimin/riintegrimin e ish-terroristëve
- ✓ Marrja e masave për të parandaluar radikalizimin në burgje.
- ✓ Ngritja e vetëdijes së qytetarëve dhe sektorit privat në luftën kundër terrorizmit dhe promovimin e tolerancës dhe mirëkuptimit publik të të gjitha llojeve të terrorizmit;
- ✓ Përforcimi i mendimeve të moderuara mbi ato ekstremiste, gjë që do të sigurojë që mendimet e ekstremistëve të mos mbizotërojnë. (Kaltrina Selimi, 2016, pp. 45-50)

Strategjia rendit mundësitë për të punuar dhe zhvilluar programe të tilla në të ardhmen, por deri tani nuk ka shkuar në detaje se cilat institucione do të jenë përgjegjës për kryerjen e këtyre aktiviteteve, kryesisht për shkak se Planet e veprimit ende nuk janë miratuar. Përveç kësaj, mungesa e Planit të Veprimit për Strategjinë e Luftimit të Terrorizmit në Maqedoninë e Veriut, bën që trajtimi adekuat i kësaj çështjeje të bëhet edhe më i vështirë. Meqenëse nuk ka një institucion të caktuar për secilin aktivitet, nuk është e qartë se si do të ndahen paratë e buxhetit për zbatimin e kësaj strategjie, dhe nuk ka afate kohore brenda të cilëve duhet të zhvillohet çdo aktivitet, kështu që bëhet më e vështirë të dihet koha se kur mund të priten rezultatet, për të parë nëse strategjia është duke përmbushur synimet e saja në kohë. Duke pasur parasysh se Strategjia Kombëtare për Luftën kundër Terrorizmit ka parashikuar që organet zbatuese të kësaj strategjie të jenë vetëm institucionet e sigurisë, duke përfshirë këtu edhe Ministrinë e Financave dhe departamentit të saj kundër krimit financiar, nuk është e qartë se kush nga këto organe do të jetë përgjegjës për zbatimin e aktiviteteve të deradikalizimit, pasi që asnjëri prej tyre nuk ka një rol edukativ, ndërsa aktivitetet e strategjisë kanë të bëjnë me arsimin. Një qasje që zakonisht përdoret në programet e deradikalizimit në vende të tjera në botë është se këto programe ofrohen

zakonisht nga organizata të mbështetura nga shteti, të cilat janë të hapura gjatë një periudhe mjaft të gjatë, me qëllim që personat e radikalizuar të kërkojnë vullnetarisht ndihmë prej tyre, ose për familjarët e ndonjë personi të radikalizuar, që të arrijnë deri te këto organizata dhe të kërkojnë ndihmë për të dashurit e tyre. Ato shpesh ofrojnë edhe seanca këshilluese online. Kjo qasje është përdorur nga një organizatë e financuar nga shteti, “Hayat” e cila ka qenë partner me Zyrën Federale Gjermane për Çështjen e Emigracionit dhe Refugjatëve, me ç’rast ka mundësuar linjë telefonike kombëtare për këshillim mbi radikalizimin. Në shembullin e Hayat-it, ekspertët bëjnë analiza dhe vlerësime të rrezikut dhe arrijnë një konkluzion nëse një person është në rrezik për t’u bërë i radikalizuar (në mënyrë të dhunshme). Pasi që këshilltari të ketë fituar një pamje të qartë të situatës konkrete të një personi të caktuar, projektohet një proces individual i këshillimit dhe një plan i hap pas hapshëm, duke përfshirë masa të ndryshme për të parandaluar radikalizimin e mëtejshëm apo për të ndaluar dhe kthyer mbrapa procesin. Këshillimi ofrohet falas, është konfidencial dhe në dispozicion në shumë gjuhë, si gjermanisht, anglisht dhe arabisht. Është me rëndësi të madhe që Maqedonia e Veriut të mësojë nga praktikrat që kanë treguar disa norma të suksesit, siç është rasti i Hayat-it, dhe se në procesin e luftimit të ekstremizmit të dhunshëm përfshihen komunitetet fetare dhe lokale dhe shoqëritë civile. Spektri i aktiviteteve, programeve dhe llojeve të angazhimeve në fushën e P/CVERLT është i gjerë dhe përfshin përpjekje në nivel ndërkombëtar, rajonal, kombëtar, komunitar dhe personal. Dy mënyra të zakonshme për të kategorizuar programet e P/CVERLT janë sipas llojit: ndërgjegjësimi, trajnimet, komunikimet strategjike etj, ose sipas funksionit: parandalimi, ndërhyrja dhe rehabilitimi. Disa ekspertë sugjerojnë se kuadret për reduktimin e dhunës nga grupet kriminale, ose modelet e shëndetit publik mund të jenë të dobishme për qëllimin e zhvillimit dhe grupimit të programeve të P/CVERLT-së. (Kaltrina Selimi, 2016, pp. 49-50)

Programet e parandalimit – janë programe që synojnë të reduktojnë rrezikun për rekrutim/mbështetje ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe krijojnë rezistencë ndaj ndikimit dhe përhapjes së tij. Këto programe përfshijnë: ndërgjegjësim mbi kërcënimet ndaj ekstremizmit të dhunshëm në shkolla, fushatat e informimit publik dhe diskutime në komunitete, dialogun ndërfaqetor, ngritjen e kapaciteteve për mësuesit dhe drejtuesit e komuniteteve në identifikimin dhe mbështetjen e personave të prekshëm ndaj radikalizimit,

mesazhet e mediave, vendohen e besimit të ndërsjelltë ndërmjet komuniteteve dhe organizatave ligjzbatuese, etj. Programi i ndërhyrjes synon të etiketojë audiencat “në rrezik” dhe kërkon të ndërhyjë në rrugën e radikalizimit të një personi përpara se ai të ketë kaluar vijën e veprimtarisë kriminale, apo akte dhune. Llojet e programeve që bien në këtë kategori ndonjëherë njihen si “integruese” ose “programet e daljes”. Këto programe janë vullnetare dhe përfshijnë: mekanizmat e referimit, mbështetje psiko-sociale, mentorim, debat teologjik/doktrinor, trajnim dhe mbështetje me arsim dhe punësim, etj.

Programet rehabilituese – programe që përqendrohen tek individët e dhunshëm të radikalizuar, në raste të caktuara edhe te familjet e tyre, në kontekst të nevojave dhe shkallës së radikalizimit të këtij personi. Llojet e programeve përfshijnë: programet e deradikalizimit/ shpëputjes që zhvillohen në institucionet e privimit të lirisë; programet e kujdesit pas lirimit, të cilat përqendrohen tek mundësitë reintegruese të ish të dënuarve për terrorizëm dhe programet për integrimin e luftëtarëve të huaj, të kthyer në vendin e origjinës. Disa programe ofrojnë trajnim arsimor dhe profesional, këshillim, mundësi punësimi, etj. Politikat dhe programet e P/CVERLT të hartuara dhe zbatuara nga aktorët qeveritarë dhe shoqëria civile duhet të synojnë të gjitha format e ekstremizmit të dhunshëm, duke përfshirë ekstremizmin ultranacionalist dhe ekstremizmin e djathtë ekstrem, ose atë të majtë ekstrem. Po aq e rëndësishme është që këto programe të mbrojnë të drejtat e njeriut dhe të mos shkelin liritë civile, në veçanti, lirinë e mendimit dhe të shprehjes, lirisë së besimit, mos diskriminimin ndaj komuniteteve ose grupeve të caktuara. Këto të drejta rrezikohen gjatë përpjekjeve për të parandaluar VERLT, ndaj qeveritë duhet të kujdesen që çdo kufizim i cilësuar të jetë legjitim, i nevojshëm dhe proporcional. (Evropë, 2018, pp. 20-24)

Katër parimet drejtuese për risocializimin dhe riintegrimin e personave të kthyer:

- 1.** Risocializimi, riintegrimi dhe rehabilitimi janë të rëndësishme për të parandaluar që personat e kthyer të dëmtojnë shoqërinë.
- 2.** Është e nevojshme një përjasje e personalizuar dhe e diferencuar bazuar në profilin e rrezikut të secilit person të kthyer. Personat e kthyer janë të gjithë të ndryshëm dhe kanë nevojë për përjasje të veçanta dhe ndërhyrje e mjete të ndryshme.

3. Janë të rëndësishme një përfaqje multidisiplinore dhe një përfshirje në nivel lokal, si për vlerësimin e rrezikut ashtu dhe rehabilitimin / riintegrimin. Të gjitha organizatat përkatëse duhet të përfshihen në përpjekje gjithëpërfshirëse për të risocializuar dhe riintegruar personin e kthyer. Autoritetet lokale ose rajonale janë në pozicionin më të mirë për të koordinuar këtë përfaqje për një person specifik të kthyer në nivel lokal.

4. Gjatë punës me personat e kthyer, është jashtëzakonisht i rëndësishëm shkëmbimi i informacionit mes shërbimeve të inteligjencës, policisë dhe organizatave sociale nga nivelet kombëtare dhe rajonale. Duhet të merren në konsideratë gjithashtu investimet shtesë në shkëmbimin e informacioneve mes nivelit kombëtar dhe lokal, dhe mes organizatave të ndryshme. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, p. 59)

Parimet drejtuese nga perspektiva e burgut

Parimet drejtuese për punën me personat e kthyer në një mjedis burgu janë të ngjashme me ato për punën me shkelësit ekstremistë të dhunshëm/terroristë në përgjithësi. Konkluzionet kryesore në trajtimin e të gjitha llojeve të shkelësve ekstremistë të dhunshëm janë: • siguria e shoqërisë, garantohet më mirë përmes promovimit të mirëqenies dhe rehabilitimit të shkelësve; • krimet e terrorizmit mbulojnë një gamë aktivitete; individët e dënuar për akte terroriste nuk përbëjnë të njëjtin rrezik për shoqërinë; • promovimi i marrëdhënieve pozitive mes personelit dhe të burgosurit dhe klima e shëndetshme në burg janë kusht paraprak për reduktimin e rreziqeve që lidhen me radikalizimin dhe kontributin për rehabilitimin dhe riintegrimin.

Pasi një person i kthyer është dënuar me burg, ekzistojnë dy mënyra kryesore në të cilat burgjet mund të aplikojnë metoda dhe ndërhyrje konkrete:

- *siguria dhe sigurimi;*
- *rehabilitimi dhe riintegrimi;* (për të mbështetur të burgosurin në distancimin nga rruga ekstremiste e dhunshme dhe përgatitja e tij për të bërë edhe një herë në shoqëri një jetë pa krime).

Përgjithësisht, personi i kthyer do të hyjë në burg sapo të arrestohet dhe të fillojnë përgatitjet për gjyqin. Në disa raste, personat e kthyer nuk është nevoja të qëndrojnë në burg gjatë fazës përpara gjyqit, por mund të qëndrojnë në shtëpi (ndoshta me monitorim elektronik). Pasi të përfundojë gjyqi dhe të jetë dhënë vendimi, personi i kthyer do të

vendoset në vendin përkatës. Juridiksione të ndryshme kanë rregulla të ndryshme mbi mënyrën se si kryhet vendosja në një burg ose sektor burgu të caktuar dhe se kush i marr këto vendime (p.sh. gjykatësi, Ministri i Drejtësisë, drejtori i burgut). Vlerësimet e rrezikut duhet gjithmonë të përsëriten me kalimin e kohës për të vlerësuar nëse profili i rrezikut të shkelësit po ndryshon. Vendimet mbi këto ndërhyrje shpesh do të bëhen në ekipet që përfshijnë profesionistët e ndryshëm, si p.sh. personeli i burgut, drejtori i burgut, psikologët, personeli i burgut nga programet e rehabilitimit, policia etj. Kohëzgjatja e dënimit me burg të një personi të kthyer do të ndikojë te sasia e kohës që mund të investohet në rehabilitimin dhe integrimin në ambientin e burgut. Duke qenë se publiku i gjerë ka tendencën t'i konsiderojë personat e kthyer si individë që nuk e meritojnë ndihmën, mund të jetë e vështirë që të sigurohen burime të mjaftueshme dhe programe pavarësisht rreziqeve që krijohen për mosofrimin e këtyre shërbimeve. Ndërhyrjet rehabilituese vijnë në forma të ndryshme, dhe shpjegohen me detaje më poshtë. Deri më sot, nuk ekziston asnjë program specifik integrimi apo rehabilitimi për personat e kthyer. Nëse pjesëmarrja në ndërhyrje është vullnetare ose e detyrueshme varet nga kushtet e dënimit dhe politikat e burgut. Në përgjithësi, specialistët besojnë se pjesëmarrja vullnetare do të sjellë rezultate më të mira sepse ka një motivim të brendshëm për të marrë pjesë. Nëse ata dëshirojnë, p.sh. të mësojnë një gjuhë të huaj ose një zanat specifik, është e dobishme që të shikohet nëse kjo mund të integrohet brenda planit të rehabilitimit sepse do të ndihmojë në krijimin e bashkëpunimit me shkelësin dhe do të garantojë që të ketë një fokus në të ardhmen. Në praktikë, programet dhe planet e përshtatura të rehabilitimit për personat e kthyer përfshijnë elemente të deradikalizimit dhe të shkëputjes. Çdo sistem burgu ka në zbatim ndërhyrje standarde për të mbështetur rehabilitimin e të burgosurve. Këto përfshijnë aksesin në punë, aktivitete të kohës së lirë dhe arsim. Këto lloje aktivitësh do të ndihmojnë që të burgosurit të përgatiten për lirim dhe riintegrimin në shoqëri. Këto aktivitete në vetvete mund të kenë efekt shkëputës dhe deradikalizues. Nëse personat e kthyer të burgosur ruajnë apo jo një mentalitet të ideologjisë ekstremiste, varet pikësisht nga motivimet e tyre dhe faktorët nxitës për t'u bërë luftëtarë të huaj dhe përvojat e tyre dhe ekspozimi ndaj këtij dimension i gjatë qëndrimit të tyre me një grup terrorist. Vlerësimi fillestar është i nevojshëm për të përcaktuar shkallën e nevojshme të ndërhyrjes rehabilituese që synohet për të influencuar mentalitetin e personit të kthyer, ose nëse ndërhyrjet e tjera do të jenë më të përshtatshme për rreziqet dhe nevojat e personit të

kthyer. Nëse vlerësimi tregon një nevojë për ndërhyrje në nivel ideologjik, ekzistojnë një numër formash në të cilat mund të bëhet kjo ndërhyrje: **Këshillimi individualisht:** Në këto seanca, një profesionist me ekspertizë në ideologjinë, teologjinë, ekstremizmin ose fusha të ngjashme, do të flasë me personin e kthyer. Disa vende kanë caktuar “ekspertë radikalizimi” specialë për të zhvilluar këtë lloj këshillimi. Rekomandohet pjesëmarrja vullnetare në këto seanca këshillimi; seancat krijojnë gjithashtu një hapësirë të sigurt për të ndarë mendimet dhe emocionet. **Seanca dialogu në grup:** si mjet për të reflektuar situatat e jetës reale (në të cilat personat jetojnë shpesh mes të tjerëve) dhe për të përdorur ndryshimet në pikëpamje dhe opinione, seancat e dialogut në grup mund të jenë mjet efikas në aktivizimin e emocioneve dhe një proces mendimi mbi botëkuptimin. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 43-45)

Personat e kthyer në sektorë të veçantë- Sektorët e veçantë në burgje kanë njëfarë përvoja me personat e kthyer. Deri më sot, kjo përvojë sugjeron se ata nuk kanë asnjë ndryshim nga llojet e terroristëve të tjerë në këta sektorë. Si zakonisht psikologët që punojnë në një sektor të veçantë për terroristët vërejnë se ato e kanë të vështirë të krijojnë kontakt real me shumicën e personave të kthyer. Ata duket se janë të stërvitur në “sjelljen model” ndaj autoriteteve, dhe nuk i zbulojnë mendimet dhe emocionet e tyre reale. Megjithatë sjellja model dhe e mirë vlerësohet nga anëtarët e personelit, ata duhet të jenë të ndërgjegjshëm për motivet e fshehura dhe nuk duhet të ulin vigjilencën. Marrëdhëniet e përditshme mes personelit dhe shkelësve janë thelbësore në ruajtjen e një mjedisi të sigurt dhe të siguruar në burg. Me rritjen e pritshme në burg të numrit të personave të kthyer, është i rëndësishëm investimi në trajnimin e personelit të specializuar.

Edukimi dhe reflektimi: ekzistojnë disa mënyra sipas të cilave personi i kthyer mund reflektojë vetë rreth bindjeve dhe botëkuptimit. Ofrimi i një koleksioni divers librash, revistash dhe dokumentarësh që tregojnë një shumëllojshmëri perspektivash rreth p.sh. politikës së jashtme, standardeve të dyfishta dhe diskriminimit, mund të nxisë personat e kthyer të burgosur që të edukohen dhe të reflektojnë, veçanërisht gjatë orarit që kalojnë në qelinë e tyre.

Ofrimi i mbështetjes fetare dhe shpirtërore: Nga natyra, burgjet janë një kontekst në të cilin shumë shkelës në një pikë të caktuar e ndiejnë nevojën për udhëzim shpirtëror ose fetar. Një gamë faktorësh mund ta nxisin këtë nevojë: dëshira për të vazhduar praktikimin e

një feje, për të marrë udhëzim dhe një kuptim për jetën, për të gjetur qetësi dhe paqe për mendjen, për të ndihmuar në rindërtimin e vetëbesimit, për të mbështetur ndryshimin e sjelljes, për të fituar mbrojtje nga grupe të caktuara, për të pasur mundësinë që të takohen me anëtarë të seksit të kundërt, për të fituar akses të lirë në burimet e veçanta etj. Praktika tregon se disa persona të kthyer të burgosur praktikojnë dhe janë të interesuar në fenë e tyre. Ofrimi i një kujdesi fetar të përshtatshëm përmes punonjësve fetarë të burgut (në këto raste shpesh janë imamë, por edhe figura nga fetë e tjera), do të ndihmojë në vjeljen e efekteve pozitive të një stili jetese fetare dhe do të ndihmojë që të burgosurit të largohen nga ideologjia ekstremiste duke diskutuar perspektiva dhe interpretime të ndryshme fetare. Duke ofruar këtë kujdes, është e rëndësishme që punonjësit fetarë të jenë të kontrolluar dhe të trajnuar mirë për të punuar në ambientin e burgut. E njëjta vlen edhe për materialet fetare dhe burimet që ofrohen në ambientin e burgut. Vlen që të nënvizohet se punonjësit fetarë duhet të jenë në gjendje të punojnë në një ambient konfidencial (gjithashtu për të mbetur legjitimë edhe në sytë e të burgosurve) dhe nuk duhet t'u ngarkohen automatikisht objektivat e deradikalizimit (sepse për këtë do t'u duhej një trajnim i veçantë). Oficerët e shërbimit të provës si edhe profesionistët e tjerë të mbështetjes kanë treguar se përvoja e të qenit në burg në disa raste ka pasur efekt negativ në zhvillimin ideologjik, që do të thotë se ka përforcuar bindjet e personit të kthyer. Kjo mund të shkaktohet nga rrethanat në burg që personi i kthyer i ka konsideruar si poshtëruese dhe çnjerëzore (p.sh. mbingarkesë në burgje, vizitat, oraret e tjerë).

Rilidhja me familjen dhe mjedisin shoqëror: Një karakteristikë kyçe e grupeve ekstremiste dhe terroriste është synimi i tyre për të izoluar personat vulnerabël nga mjedisi i tyre normal shoqëror që të mund t'i influencojnë dhe t'i rekrutojnë ata. Megjithatë, në disa raste rrjeti shoqëror dhe familja nuk kanë ndikim pozitiv ose mund të komplotojnë me shkelësin gjatë kohës që ai/ajo është në burg. Prandaj, është i nevojshëm një vlerësim i kujdesshëm përpara përfshirjes së familjes dhe rrjetit shoqëror në ndërhyrjet e rehabilitimit. Në disa raste, familja ndihet e turpëruar dhe e stigmatizuar nga lidhja e të afërmit të tyre me një grup terrorist dhe nuk duan që të jenë në kontakt. Procesi i rilidhjes me familjen mund të rezultojë i vështirë kur bëhet fjalë për persona të konvertuar që janë bërë luftëtarë të huaj terroristë dhe janë kthyer. Në këto raste, familja dhe kontaktet shoqërore zakonisht nuk janë në gjendje të kuptojnë se pse anëtari i familjes u konvertua dhe nuk janë të sigurt se si

të veprojnë me këtë gjë. Ndërsa afrohet data e lirit, është e rëndësishme që të ketë një rrjet të sigurt për të shmangur kthimin sërish të shkelësit në rrugët e vjetra ose rekrutimin për së dyti menjëherë pas lirit. Ka shumë skenarë të ndryshëm: familje që janë lënë pas të shkatërruara, familje që mendojnë se i afërmi i tyre është hero, familje që kanë udhëtuar dhe janë kthyer bashkë (dhe janë dënuar vetëm disa anëtarë të familjes), familje që janë krijuar jashtë vendit etj. Ky rrjet më i gjerë duhet të merret parasysh kur ofrohet mbështetje. Oficerët e shërbimit të provës gjithmonë duhet të jenë të ndërgjegjshëm se askush nuk e di vërtet se çfarë ndodh pas dyerve të mbyllura dhe sa të forta mund të jenë lidhjet familjare. Nëse familja dhe rrjeti shoqëror duket se kanë efekt negativ te personi i kthyer (p.sh. duke përforcuar mendimet ekstremiste), oficerët e shërbimit të provës dhe partnerët e tjerë duhet të fokusohen te sjellja e personave të rinj në rrethin shoqëror për të ofruar një kundër-balancë. Këta mund të jenë udhëheqës fetarë, mentorë të komunitetit ose profesionistë të OJQ-ve. Nëse familja dhe rrjeti shoqëror duket se janë një forcë pozitive për ndryshim, oficerët e shërbimit të provës dhe partnerët e tjerë duhet të shfrytëzojnë atë potencial dhe të shikojnë nëse mund të përfshijnë anëtarët e familjes në elemente të procesit të rehabilitimit, për shembull, përmes sesioneve të përbashkëta të ndërmjetësimit ose duke zhvilluar së bashku aktivitete të kohës së lirë. Objektivi kryesor do të ishte të forcoheshin sërish lidhjet familjare dhe të shmangej izolimi i personit të kthyer.

Ofrimi i mbështetjes psikologjike: Kjo është ndërhyrja standarde për burgjet. Në përgjithësi, një vlerësim i shëndetit mendor të një shkelësi është pjesë e rrezikut të përgjithshëm dhe ka nevojë për vlerësim. Për personat e kthyer, duhet aplikuar e njëjta gjë, duke i kushtuar vëmendje të veçantë problemeve psikologjike dhe traumave që mund të jenë zhvilluar për shkak të qëndrimit të tyre në zonën e konfliktit. Nëse zbulohen probleme të tjera të shëndetit mendor (si p.sh. sëmundje të personalitetit, autizëm etj.) duhet të ofrohet trajtim për këto probleme dhe duhen marrë në konsideratë kur personi i kthyer përfshihet në skema të tjera. Praktika tregon se është shumë e vështirë të përcaktohet gjendja psikologjike dhe niveli i traumës mes personave të kthyer sepse ata zakonisht ngurrojnë të tregojnë historitë e asaj që kanë përjetuar jashtë vendit, edhe pasi janë dënuar dhe kanë vuajtur dënimin. Kjo paraqet gjithashtu një sfidë për shërbimet e provës, që kanë detyrën që t'i drejtojnë personat e kthyer te mbështetja psikologjike e përshtatshme, si edhe të krijojnë një marrëdhënie të hapur dhe të bazuar te besimi. Në shumicën e rasteve, duhet të krijohet

një hapje nga vetë personi i kthyer për të folur rreth problemeve psikologjike, duke lejuar punonjësit e shërbimit të provës dhe profesionistët e tjerë të ofrojnë ndihmë në sigurimin e ndihmës. Burgjet duhet të përmirësojnë kapacitetin ose aksesin e tyre në ekspertët e traumës për të punuar me këtë grup të veçantë.

Metodat dhe modelet e ndërhyrjes në një mjedis shërbimi prove

Ambienti i burgut dhe i shërbimit të provës kanë si ngjashmëri ashtu dhe ndryshime. Të dyja kanë të përbashkët faktin se nuk janë zhvilluar ndërhyrje specifike për personat e kthyer. Prandaj metodat dhe ndërhyrjet e përdorura për shkelësit terroristë në shërbimin e provës do të jenë të vlefshme edhe kur punohet me personat e kthyer. Ndërsa personat e kthyer kthehen në shoqëri pas një dënimi me burg, do të ketë sfida shtesë për vetë personin e kthyer si edhe për shërbimet e mbështetjes dhe komunitetin. (Luftëtarët e huaj terroristë dhe familjet e tyre, 2017, pp. 46-51)

Financimi i terrorizmit në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Format dhe mënyrat e veprimit të subjekteve terroriste janë nga më të ndryshmet, por në ditët tona predominon shkaputja e territorit të shtetit dhe krijimi i një shteti tjetër që drejtohet nga grupet terroriste, bashkëngjitja e këtij territori me një shtet tjetër, dominimi i territorit apo burimeve nga grupe të ndryshme etnike, vendosja e një forme të veçantë qeverisëse, privim ekonomik të popullatës ndaj pasurive në formën e parasë apo në formën e burimeve, kundërshtimi ndaj vendimeve të qeverisjes, dhe të tëra këto nuk mund të realizohen pa pasjen e burimeve financiare. Financimi i terrorizmit siguron fonde për veprimtari terroriste. Ai mund të përfshijë fonde të mbledhura nga burime të ligjshme, të tilla si dhurime personale, fitimet nga bizneset dhe organizatat bamirëse, si dhe nga burime kriminale, të tilla si tregtia e drogës, kontrabandës së armëve dhe mallrave të tjera, mashtrimet, rrëmbimet dhe grabitjet. Financimi i terrorizmit vjen nga individë, organizata dhe shtete, por në fund të fundit burimi kryesor i financimit të terroristëve dhe akteve terroriste vjen nga fitimet e paligjshme, kombinuar me mënyra të tjera si kontrabanda e mallrave të ligjshme dhe të paligjshme, parave dhe e njerëzve, mashtrimet, grabitjet, rrëmbimet për pagesë, etj. Në lidhje me financimin e terrorizmit, përgjigjia mund të jetë e

disa dimensioneve, por kryesisht përfshin ndryshimet ligjore dhe ndryshimet në praktikat e auditimit dhe mbajtjes së kontabilitetit, forcimin e procedurave penale, saktësimin e kompetencave të institucioneve dhe personave përgjegjës për luftën kundër financimit të terrorizmit, me synim rritjen e aktiviteteve të zbulimit dhe vëzhgimit të kësaj dukurie, forcimin e sistemit bankar, të siguracioneve dhe transport- logjistikës, etj. Në aspektin e marrëdhënieve familjare, mund të shtohet se nga studimi i tipologjisë së pjesëmarrësve në akte terroriste, evidentohet fakti se autorët për kryerjen e aktit terrorist janë paguar në shumën të caktuar, që kanë shkuar për familjet e tyre dhe shumë pak janë përdorur për jetë të çrregullt, përdorim droge, alkooli, etj. Përveç shumave për pagesë, financimi i terrorizmit ka nevojë edhe për para që shpenzohen për përgatitjen e akteve terroriste dhe kjo është edhe më e rëndësishme si në aspektin e filozofisë ashtu dhe në aspektin e shumës së parave që kërkohen për këtë. Edhe plani më i thjeshtë terrorist kërkon shumë para për t'u vënë në zbatim, dhe këtu nuk bëhet fjalë thjesht për blerjen e mjeteve që vihen në dispozicion të planit terrorist, por diskutohet mbajtja në kushte të caktuara jetesë të dhjetra e mijëra individëve që kryejnë stërvitje luftarake, mjete dhe pajisje luftarake, territore të mëdha stërvitjeje, pajisje dhe mjete pune të specializuara shpesh edhe të tipit kompjuterik të sofistikuar, etj, që janë të kushtueshme. (Enriko Ceko, 2016, pp. 2-4)

Neni 394-c KP- “Financimi i terrorizmit” – Ai i cili sugjeron apo grumbullon mjete në çfarëdo qoftë mënyre, direkte apo indirekte, joligjore dhe të vetëdijshme, me qëllim që ato të përdoren apo duke pasur njohuri se ato do të shfrytëzohen tërësisht apo pjesërisht për të kryer veprën penale rrëmbim fluturakes apo lundrueses (neni-302), kërcënim i sigurisë së komunikacionit ajror (neni-303), kërcënim terrorist të rendit kushtetues dhe të sigurisë (neni-303), organizata terroriste (neni-394a), terrorizëm (neni-394b), krimet kundër njerëzimit (neni-403a), terrorizëm ndërkombëtar (neni-419), marrja e pengjeve (neni-421), dhe vepër tjetër të vrasjes dhe lëndimit të rëndë trupor me qëllim që të krijohet ndjenja e frikës apo pasigurisë te qytetarët, do të dënohet me së paku katër vjet burgim. (Osmani, 2010, p. 315)

Pastrimi i parave dhe parandalimi i kësaj dukurie

Një nga aspektet kryesore të financimit të terrorizmit është pastrimi i parave, që është procesi i përdorur për të fshehur burimin e parave ose pasurive që rrjedhin nga veprimtaria kriminale. Krimi motivohet nga fitimi dhe përfshin një shumëllojshmëri të aktiviteteve të

paligjshme nga trafikimi i drogës dhe kontrabandës tek mashtrimi, grabitja dhe korrupsioni. Përmasat e të ardhurave kriminale janë të konsiderueshme dhe në nivel vjetor vlerësohen të jenë nga 590 miliard deri në 1.5 trilion dollarë amerikan në mbarë botën. Pastrimi i parave lehtëson korrupsionin dhe mund të destabilizojë ekonomitë e vendeve të ekspozuara. Ai gjithashtu çënon integritetin e sistemeve financiare dhe institucioneve legjitime dhe i jep krimit të organizuar fondet që i duhen për të ushtruar veprimtari të tjera kriminale. Ky është një problem global, dhe teknikat e përdorura janë të shumta e të sofistikuara. Zhvillimet teknologjike në tregëtinë elektronike, shumëllojshmëria e tregjeve financiare globale dhe risitë e produkteve financiare sigurojnë mundësi të mëtejshme për të pastruar të ardhurat e paligjshmedhe fshehjen e gjurmëve të parave që mund të lidheshin më veprën penale. Teknikat për pastrimin e produkteve të krimit variojnë në mënyrë të konsiderueshme dhe shpesh janë të ndërlikuara por përgjithësisht kalojnë në tre faza në proces: Vendosja, Shtresëzimi dhe Integrimi.

- **Vendosja:** përfshin depozitimin e të ardhurave të krimit në sistemin financiar;
- **Shtresëzimi:** përfshin shndërrimin e të ardhurave të krimit në një formë tjetër duke krijuar një sërë transaksionesh financiare të ndërlikuara për të fshehur gjurmët e auditimit dhe burimin apo pronësinë e fondeve (p.sh. blerja dhe shitja e aksioneve, mallrave ose pronës) dhe
- **Integrimi:** përfshin përdorimin e të ardhurave të pastruara përsëri në ekonomi duke ju dhënë një pamje "të ligjshme". Rëndësi e veçantë në aspektin e institucioneve shqiptare që merren me pastrimin e parave i është kushtuar analizës financiare të raporteve të mbërritura në Drejtorinë e Përgjithëshme të Pastrimit të parave dhe për këtë qëllim, në ndryshimet strukturore të propozuara është rritur numri i specialistëve në Sektorin e Analizës dhe krahas faktorit njerëzor, theksi i është vënë edhe teknologjisë së informacionit, duke synuar manaxhimin e rasteve në shqyrtim. (Enriko Ceko, 2016)

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut mbetet një problem shumë i madh përdorimi i lartë i parasë fizike. Në më shumë se 30% të rasteve të dyshimta të referuara ka përdorim të parasë fizike dhe ky fakt është një tregues që e vendos këtë instrument me risk të lartë dhe që lidhet drejtpërdrejtë edhe me prurjet e nga aktiviteti kriminal, brenda dhe jashtë vendit. Përderisa paraja fizike ka një përdorim të lartë, ngelet problem fakti se deklaratimet në kufi janë ende krejt të papërfillshme (sidomos në hyrje) dhe në pika të veçuara kufitare, në një

kohë kur është e pritshme që hyrjet reale të parasë fizike të jenë shumë herë më të larta. Pastrimi i parave është procesi i përdorur për të fshehur burimin e parave ose pasurive që rrjedhin nga veprimtaria kriminale dhe përgjithësisht përfshin shndërrimin e të ardhurave të krimit në një formë "të ligjshme". Pastrimi i parave dhe financimi i terrorizmit mund të përfshijnë edhe institucionet financiare si bankat, subjektet financiare jobanka dhe zyrat e këmbimit valutor, nëpërmjet kanaleve të transferimit të parave, pagesave apo kredisë. Përfshirja, edhe pa dijeni, në këto procese mund t'i shkaktojë dëm serioz reputacionit të një institucioni, sistemit financiar, organit të tij rregullator. Banka e Maqedonisë së Veriut në zbatim të Ligjit "Për parandalimin e pastrimit të parave dhe financimin e terrorizmit" mbikëqyr veprimtarinë e subjekteve të licencuara prej saj dhe vlerëson zbatueshmërinë e akteve ligjore dhe rregullative mbi parandalimin e pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit. Në seancën e 72-të, Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, konfirmoi tekstin e ri të Propozim-ligjit për parandalimin e larjes së parave dhe financimi i terrorizmit. Qëllimi i propozim ligjit dhe harmonizimit të tij me dispozitën e katërt të Rregullores të BE-së, është që të bëhet parandalimi dhe përdorimi i sistemit financiar për larjen e parave dhe financimin e terrorizmit nga viti 2015. Në përputhje me këtë rregullore, ndër të tjera, precizohen dhe harmonizohen dispozitat që kanë të bëjnë me pronarët e vërtetë në kuadër të Regjistrimit Qendror të RMV-së. Me këtë parashihet obligimi i personave juridik të posedojnë dhe në regjistër të shënojnë pronarët e vërtetë, të dhënat për pronarët e tyre të vërtetë, dhe zvogëlohet vlera për ndalesë të kryerjes së pagesave kesh nga 15.000 euro në 2.000 euro. Maqedonia e Veriut ka institucione të mjaftueshme të cilat duhet të parandalojnë daljen masive të kapitalit jashtë vendit dhe kthimin e një pjese të tij nga destinacionet e dyshimta dhe nga investitorë jokredibil. Analistët vendor sugjerojnë që pikërisht Drejtoria për të Hyrë Publike, Banka Popullore dhe Banka Komerciale, janë institucione nga ku mund të kontrollohet nëse kompanitë maqedonase dhe shtetasit kanë llogari në offshore destinacionet. Edhe pse të gjithë kompetentët e hedhin topin pas pyetjes për kontroll të rrjedhjes së kapitalit dhe me vite nuk kemi asnjë gjykim spektakular për këtë çështje, në mënyrë zyrtare nga viti 2004 deri në vitin 2013, ose gjithsej për 9 vite në Maqedoninë e Veriut kanë rrjedhur jashtë vendit mbi 5 miliard dollar "para të zeza", të fituara me veprime kriminale, korruptime dhe fshehje të tatimeve, tregon hulumtimi i "Global Finacial Integrity". Nëse analizohen të dhënat shihet se shuma më e madhe e parave janë gëlltitur në zgjedhjet e vitit 2008 dhe 2013 ose afërsisht 2 miliard euro.

Me rrjedhë mesatare nga 516 milion dollar të parave jo legale, Maqedonia e Veriut u gjind në vendin e 88 në rang listën e GFI-së. Nga vendet e rajonit Serbia është në vendin e 35 me dalje prej 4 miliard dollar në mesatare vjetore, ndërsa Kroacia është në vendin e 40 (3,5 miliard dollar në nivel vjetor), ndërsa në vendin e 105 është Mali i Zi me 257 milion në nivel vjetor, ndërsa Shqipëria është në vendin e 118 me 123 milion dollar në vit. Bëhet fjalë për një hulumtim i cili bëhet në bazë të të dhënave të grumbulluara për këmbim ndërkombëtar dhe bilancin e pagesave, të cilat i komunikon Fondi Ndërkombëtar Monetar, sipas vlerësimit të parave të vjedhura nëpërmjet krimit, korrupsionet dhe mënyrave tjera të evazionit tatimor. Paratë të cilat arrijnë ose shkojnë në Panama janë mjete të cilat kërkojnë seleksionim dhe observacione më rigorozë, ngase Panama është vend i cili bartë rrezikun e larjes së parave. Maqedonia e Veriut ka shkallë të ulët të tatimit nga 10 % dhe është vend i favorshëm për të pasurit, ngase ka tatim të niveluar. Më e logjikshme është në Panama të ik kapitali i ndonjë njeriu të pasur nga vendet ku nuk ka tatim të ulët dhe ku të pasurit duhet të paguajnë më shumë, diku dhe deri 70 % nga të ardhurat shkojnë në tatime. Nevoja që paratë të dërgohen në llogaritë në Panama janë paratë e fituara nga marrëveshjet kriminele, kështu që kërkohen këto destinacione ku nuk pyetet prejardhja e tyre dhe atje ata fitojnë legjitimitet. Paratë mund të vinë edhe nga krimi klasik (reket, prostitucion, tregti me njerëz, drogë), por ka edhe mashtrime ose para të fituara nga korrupsioni. Zakonisht kompanitë e avokatëve rekomandojnë disa hapa të një pas njëshëm. Së pari bëhet transferimi i parave në një llogari të bankave lokale pastaj bëhet pastrimi i parave në disa faza. Zakonisht dhe fillimisht është formimi i ndonjë sipërmarrje të re të cilën e udhëheq ndonjë avokat lokal (kompani me të cilat kontaktohet) dhe ky është moment me rëndësi për të cilin duhet të ekzistoj shkallë e lartë e besueshmërisë. Paratë lehen në duar të kompanisë për të cilën paraprakisht nuk është ditur se ekziston dhe ku duhet të mbarojnë gjurmët eventuale ndaj pronarit të kapitalit nga ana e vendit të tij. Nga ajo kompani më pas bëhen edhe dy transaksione në kompani tjera, që të pamundësohet përcjellja e “qarkullimit”, pra të humben gjurmët. Hetimi, i cili eventualisht do të ndërmerret maksimalisht arrijnë deri në nivelin e dytë (shikuar prej nga fundi), dhe nuk ka gjasa pushteti lokal të mundësoj të gjurmojnë në fillimet e transaksioneve, për shkak se mungojnë të paktën dy veprime paraprake, me ç’rast, del që kanë qenë “bujar” dhe që kanë dhënë shënimet e duhura (ishin bashkëpunues). Me çka praktikisht nuk mund të shihet kapitali i kujt lahet, para së gjithash, ai që do të ishte në shënjestër të hetuesisë, kompani e vendit ose qytetar i vendit. Në tetor

të vitit 2002 u formua së pari njësia për luftë kundër krimit të organizuar, ndërsa në vitin 2008 dhe prokuroria e posaçme. Çdo herë kur kemi dyshime se bëhet fjalë për larjen e parave pos veprës bazike penale, nëpërmjet Drejtorisë për Kundërzbulim Financiar shumë shpejtë i marrim edhe të dhënat për personat për të cilët ka interes, së pari a kanë llogari në shtetet tjera, pastaj a kanë para të cilat nga shtete tjera hynë në llogaritë në vend, pastaj kërkojnë ndihmë juridike ndërkombëtare, deri te ngrirja e përkohshme e parave në bankat e huaja dhe anasjelltas. Sipas **“Ligjit për parandalimin e larjes së parave dhe terrorizmit financiar”** çdo pagesë mbi 1.000 euro çdo organizatë financiare e ka për obligim të siguroj të dhëna për subjektin i cili e bënë shërbimin (neni 13). Organizatat e këmbimit duhet të kushtojnë më shumë vëmendje ndaj çdo kujt i cili bën këmbim mbi 500 euro (neni 20). Dënimet janë të larta për udhëheqësin e organizatës financiare i cili bën kundërvajtje të kësaj fushe dënohet prej 80 deri në 100 mijë euro ndërsa mos identifikimi i identitetit dënohet me 5 deri në 10 mijë euro. Sipas nenit 5 të këtij ligji: Subjektet janë të detyruar të marrin masa dhe veprime për zbulimin dhe parandalimin e pastrimit të parave dhe financimin e terrorizmit të parashikuara nga kjo ligj. Subjekte përgjegjës sipas këtij ligji janë: Institucionet financiare dhe filialet, degët dhe njësitë e biznesit të huaj, institucionet financiare që në përputhje me ligjin funksionojnë në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Personat juridikë dhe fizikë që kryejnë shërbimet e mëposhtme: Noterët, avokatët dhe firmat juridike që ushtrojnë autoritetin publik në përputhje me ligjin. Organizatorët e lojërave të fatit. Besimi i ofruesve të shërbimeve ose personave juridikë. Depozitari Qendror i Titujve dhe personat juridikë që kryejnë veprimtarinë e marrjes së pengut të sendeve të luajtshme dhe pasuri të paluajtshme (pengje). A është legale është një çështje, a është morale është çështje tjetër dhe e treta a paguhen tatime në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Vetë akti ekzistimit, hapjes së offshore kompanive nuk është e ndaluar, kjo ndodh në të gjithë botën, por ne duhet t’i shfrytëzojmë të gjithë mekanizmat për të demotivuar që paratë të dalin nga Republika e Maqedonisë së Veriut. Të paktën ai që dëshiron që t’i transferoj këto para në një offshore kompani të paguaj tatime të mjaftueshme në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë që të jetë i plotësuar kriteri i sjelljes solidare ndaj shtetit. Në këtë kontekst është edhe interesi i gazetarëve, edhe i prokurorisë, kuptohet edhe i shërbimeve të cilat merren me larjen e parave, dhe interes i parë i tyre është që të shihen a janë paguar tatimet ndaj shtetit para transaksioneve të tilla të parave në parajsat tatimore. Nëse një personi i llogaritim paraqitjen e mjeteve në llogarinë përfundimtare dhe

nëse e krahasojmë me pasurinë që e posedon, duhet 70 % e pronës t'i merret, nëse dëshmohet se nuk ka prova që vlera e pronës është më e madhe se ajo e fituar! Republika e Maqedonisë së Veriut ka tatime të ulëta, por sërish nuk i ka më të ulëta ngase në botë ka tatime edhe më të ulëta prandaj motivet që parandë shkojnë atje janë tjera dhe nuk janë rastësi. Vështirë është ndjekja e larjes së parave. (*Thuhet në emisionin televiziv në rastin "Arsenal"*). Parat dalin nga MNO dhe shkojnë tek realizuesi i cili ka më shumë kompani dhe llogari jashtë vendit dhe ata para dalin nga vendi në mënyrë legale. Punët fillestare janë në duart e Drejtorisë të së Hyrave Publike. Ajo me kontakt të drejtpërdrejtë i kontrollon librat, i ndjek rrjedhjen e parave, pastaj ndjek kush ka paguar tatim, nëse ka bërë kërkesë apo i ka ikur asaj. Në drejtorinë tonë për Kundërzbulim Financiar dihen vendet e rrezikshme, DHP duhet të informoj, nëse ka krim të dukshëm lajmërohet edhe prokuroria, e cila duhet të ndër marr aksione konkrete. Megjithatë fillestare dhe kyçe është roli i Drejtorisë për të Hyra Publike. Ai është organ i cili përkujdeset për grumbullimin e tatimeve dhe në këtë kontekst është me rëndësi që të reagohet nga ata. Nëse paratë ikin dhe humbet gjurma e tyre ndërsa tatimi nuk është paguar, ata janë gjithmonë të humbura apo do të kthehen si para të pastra.. (Kostovski, 2014).

Rast Studimor "Qelia 1"

Në shtator të vitit 2014 deri në mes të vitit 2015, të dënuarit M.R, A.Z, F.S, dhe të akuzuarit I.F, A.A, E.R, I.M, S.S, në kundërshtim me ligjin, morën pjesë aktive në organizimin dhe përgatitjen e një lige për pjesëmarrje në formacionet paraushtarake jashtë territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, sigurimin dhe mbledhjen e burimeve financiare dhe materiale për pjesëmarrësit në formacione paraushtarake jashtë territorit të RMV dhe përmes rrjeteve sociale dhe nëpërmjet llojeve tjera të komunikimit- rekrutim dhe thirje të personave për të marrë pjesë në formacione paraushtarake jashtë territorit të RMV, fshehje të personave që morën pjesë në formacionet paraushtarake jashtë territorit të RMV, nxitje tek popullata dhe në mënyrë aktive morën pjesë në formacionet paraushtarake jashtë territorit të Maqedonisë së Veriut. Ndërsa **M.R**, 36 vjeç, imam nga xhamia famëkeqe Tutunsus në Shkup, i cili është i martuar dhe ka dy fëmijë, u konsiderua si rekrutuesi kryesor për ISIS-in në Maqedoninë e Veriut dhe ishte synimi kryesor i operacionit antiterrorizëm-Celula.

Gjykata Themelore SHKUP 1 Shkup, departamenti për Krim të organizuar dhe korrupsion, duke vendosur në bazë të aktakuzës së Prokurorisë themelore KO nr. 162/15 për ndjekje të krimit të organizuar dhe korrupsionit me datë 01.02.2014 kundër I.F, A.A, E.R, I.M dhe S.S për vepër penale “pjesëmarrje në luftë të huaj, polici, formacioni paramilitare dhe ushtarake“ nga neni 322-a paragrafët 1-2 dhe 6 të Kodit Penal të Republikës së Maqedonisë, pas mbajtjes së shqyrtimit gjyqësor, publik dhe gojor, në prani të përfaqësuesve të akuzës, në prani të prokurorit publik OJO Shkup, të pandehurve dhe mbrojtësve të tyre me dt.18.05.2016 bazuar në nenin 381 i LPK-së mori dhe e shpalli publikisht aktgjykim kundër të pandehurve:

I.F- 24 vjeçar nga Shkupi, i papunë, i pa martuar, nuk ka të dhëna të mëparshme penale. I pandehuri në fjalë, pasi bëri kontakte telefonike me të pandehurin **A.A** gjatë muajit janar dhe shkurt të vitit 2015, organizoi transport dhe siguroi fonde për personat që largoheshin për në Siri me qëllim që të merrnin pjesë në formacionet paraushtarake në këtë vend.

A.A- 27-vjeçar nga Tetova i cili është i martuar dhe është baba i 5 fëmijëve. Nuk ka të dhëna paraprake penale. I pandehuri A.A në kundërshtim me ligjin ka organizuar dhe ka përgatitur personat- që nisen për në Siri për të qenë pjesë e formacioneve paraushtarake, kështu që A.A dhe i pandehuri **S.B** gjatë muajit tetor dhe nëntor 2014 kishin komunikime të rregullta telefonike me njëri-tjetrin dhe me të dënuarin **S.R** i cili ishte në Siri dhe i cili vazhdimisht i informonte ata për vendndodhjen dhe i udhëzonte ata se si të komunikonin, duke fshehur kryesin e krimit.

E.R - 36-vjeçar nga Shkupi, i papunë, nuk ka të dhëna të mëparshme penale. I pandehuri **E.R** organizoi, siguroi dhe mblodhi fonde për pajisjen e një personi ose grupi dhe për përgatitjen e tyre për pjesëmarrje në formacionet paraushtarake në Siri, ku në dhjetor të vitit 2014 ka komunikuar me telefon me personin **A.I** i cili u largua në mënyrë të paligjshme nga territori i Republikës së Maqedonisë së Veriut për të shkuar në Siri, ku **E.R** e përgatiti në mënyrë të paligjshme personin **A.I** duke siguruar një numër telefoni turk, orientojë të strehohet në një hotel në zonën kufitare me Sirinë dhe pasi ta bëjë këtë ai kërkoi që t'i dërgohet emri i hotelit dhe numri i dhomës në të cilën ai ndodhet, dhe më 12.02.2015 me anë të SMS ata ranë dakord për shpërndarjen e fondeve për personat që tashmë janë të pranishëm ose duhet të mbërrijnë në Siri, në të njëjtën kohë i pandehuri **E.R** ishte në komunikim të vazhdueshëm edhe me personin **J.I** i cili më 12.12.2014 me anë transportit ajror përmes aeroportit të

Shkupit, u largua nga Republika e Maqedonisë nga ku u nis për në Siri përmes Republikës së Turqisë i cili më pas u takua me **A.XH** i cili ishte në Siri dhe ilegalisht mori pjesë aktive në një formacion paraushtarak, ku më pas në rrjete sociale ai postoi fotografi dhe vuri në dispozicion një mesazh që së bashku me A.I, S.I, R.O janë pjesë e formacioneve paraushtarake në Siri.

I.M- 38-vjeçar shofer taksi nga Shkupi, ka marrë pjesë në formacione paraushtarake në Siri, pas së cilës më datë 16.12.2014 përmes aeroportit “Aleksandri i Madh” u kthye në republikën e Maqedonisë së Veriut.

S.S- 32 vjeç, i pa martuar dhe është mjek (është i vetmi i dënuar me etnicitet maqedonas në rastin “qelia 1”). Me datë 13.08.2014 me anë të kufirit Bogorodica u largua nga RMV për të marrë pjesë në mënyrë të paligjshme në formacionet paraushtarake në Siri, dhe me datë 03.03.2015 me një fluturim nga Stambolli i Republikës së Turqisë u kthye në RMV. Ai u thirrë në betimin e Hipokratit gjatë gjykimit, duke thënë se nuk ka asgjë të keqe në dhënien e ndihmës mjekësore njerëzve pavarësisht nga besimi i tyre, raca dhe kombësia.

Ky grup u akuzua për veprat penale “pjesëmarrje në luftë të huaj, polici, formacioni paramilitare dhe ushtarake” neni 322 të KP.

Ku i pandehuri:

I.F- u dënua me katër vjet e gjysmë, për pjesëmarrje në një organizatë të huaj paraushtarake i nënshtruar nenit 322-a të kodit penal.

A.A- u dënua me tre vjet e një muaj në burg për pjesëmarrje në një organizatë të huaj paraushtarake i nënshtruar nenit 322-a të kodit penal.

E.R- u dënua me gjashtë vjet burg për organizimin e transportit për luftëtarë të huaj dhe gjithashtu mori pjesë në një organizatë të huaj paraushtarake i nënshtruar nenit 322-a të kodit penal. **I.M-** u dënua me dy vjet burg për pjesëmarrje në një organizatë të huaj paraushtarake i nënshtruar nenit 322-a të kodit penal.

S.S- u dënua me dy vjet burg për pjesëmarrje në një organizatë të huaj paraushtarake i nënshtruar nenit 322-a të kodit penal.

Intervist- me të kthyerin **I.F-** ish i dënuar me katër vjet e gjysmë në rastin “Qelia” për pjesëmarrje në luftë në Siri, i cili tani më është 29 vjeçar, i punësuar dhe poashtu i martuar.

1. Cili ishte synimi apo motivi juaj për pjesëmarrje në luftë në Siri-“Shtet Islamik” ?

Përgjigje: Me të filluar lufta në Siri duke parë skenat filmike në televizion, Portale, video se si torturoheshin se si vriteshin fëmijë, gratë muslimanë dhe në pamundësi tjetër të bëj diç tjetër për tju dal në ndihmë atyre njerëzve u interesova të gjej kontaktet, lidhjet për tu ndihmuar vllëzërve të një dini (feje) dhe për të dal në xhihad që tja dal në ndihmë këtyre njerëzve nga përbuzja e qafirëve (të pa feve) sepse mendoja që sakrifikimi për xhihadin dhe vëllezërit tanë ishte qëllimi më i lartë i një myslimani.

2. Cilit grup opozitar të Siris u bashkuat?

Përgjigje: Me të shkuar atje nëpërmjet Republikës së Turqisë, jemi vendosur në kampe trajnimi për regrut ku minimum një muaj kemi ushtrur Kur'an dhe predikimin e fesë. Pastaj muajin tjetër jemi trajnuar për luftime të frontit me armatime të ndryshme si kallashnikov, snajper dhe kemi kryer disa aktivitete tjera fizike, dhe jemi bashkangjit grupit Al-Nusra dhe ISIS.

3. A jeni të zhgënjyer me atë që e keni parë dhe që keni përjetuar në Siri?

Përgjigje: Jemi zhgënjyer prej fillimit me atë që kemi parë sepse nuk doli ajo që e shifshim në portale dhe në video, u zhgënjym sepse qëllimi i luftës nuk ishte për të mbrojtur muslimanët por për të sulmuar muslimanët tjerë, gabimi ka qenë edhe mos informimi i saktë rreth organizatave sepse ato bënë mizori të pafundme në emër të Kur'anit dhe fesë.

4. A keni qenë dëshmitar të vrasjes së civilëve gjatë pjesëmarrjes apo luftimit juaj në Siri?

Përgjigje: Po, kam qenë gjatë sulmeve që na kanë sulmuar me aeroplanë, me armatime të ndryshme ku janë vra dhe plagosur bashkëluftëtarët por kam qenë edhe dëshmitar ku kemi sulmuar vendbanime të armikut ku janë vra edhe civilë.

5. Në cilin kamp dhe qytet të Sirisë qëndronit ?

Përgjigje: Kemi qëndruar në qytete, Rakka dhe Deir ez-Zor në Siri, në qytetin Mosul, dhe në rrethin të Irakut. Kampi quheshte Al-Ayn-Issa.

6. A jeni takuar edhe me shqiptarë tjerë qoftë gra apo fëmijë nga Maqedonia e Veriut, Shqipëria apo Kosova?

Përgjigje: Po jemi takuar, kemi edhe bashkëlufëtëtar të gjallë dhe të plagosur si nga Maqedonia e Veriut, Kosova dhe Shqipëria ashtu edhe nga diaspora. Përveç se kemi bë miqësi ka edhe të martuar ku kanë krijuar familje shqiptarët ndërmjet veti nga këto troje.

7. A keni pas vështirë marrjen e pasportës nga anëtarët e opozitës në Siri dhe kalimin e kufirit Turk për të khyer në Maqedoninë e Veriut?

Përgjigje: Shumë vështirësi e madhe dhe pothuaj se e pamundur të marrish leje për kthim në vendlindje, të gjithë jemi larguar dhe kthyer pa dokumentacion në mënyr ilegale nga Republika e Turqisë.

8. A jeni penduar për këtë vepër ?

Përgjigje: Po jam penduar përshkak të rrethanave dhe për arsye se janë mërzit prindërit dhe familjarët.

9. A ustroni donjë profesion tani ?

Përgjigje: Po punoj tregtar, shes pemë dhe perime kam tezg.

10. A jeni kërcënuar nga institucionet shtetëore që të flisni apo mos flisni dicka rreth asaj që keni përjetuar aty, gazetarëve,mediave,apo popullatës ?

Përgjigje: Nuk jam kërcënuar as të flas e as të mos flas ndaj gazetarëve, por popullata ka pasur interesim, ka pasur pyetje të ndryshme se si shkuam, me çfar u përballëm atje e tjerë.

11. A keni pas donjë trajtim të vecantë gjatë vuajtjes së dënimit me burg – a janë aplikuar treatmane si psh: mbështetje sociale, psiqike, apo a keni pas donjë ligjeratë nga hoxhallarët apo organizatat joqeveritare?

Përgjigje: Normal kemi qenë të mbikqyrur,por nuk janë aplikuar mbështetje sociale, kemi pas psikolog në burg, ligjerata nuk kemi pas nga hoxhallarët as donjë vizit, por jemi vizituar nga organizatat joqeveritare të huaja dhe të vendit.

12. Gjatë vuajtjes së dënimit me burg keni qëndruar bashkë me të radikalizuarit tjerë apo me të kryerit e krimeve të tjerë?

Përgjigje: Secili prej nesh ka vuajtur dënimin në njësi –dhoma të ndryshme me persona tjerë që kanë kryer krime të tjera.

13. A keni pas të drejtë vizite në burg me familjarët apo me avokatin?

Përgjigje: Kemi pas vizita dy herë në muaj me familjen poashtu edhe me avokatin.

14. Pas daljes nga burgu a keni pas mbështetje nga institucionet shtetërore qoftë nga policia, prokuroria, administrata e burgut apo nga organet joqeveritare, dhe si jeni pritur nga shoqëria e jashtme (nga njerëzit tjerë) ?

Përgjigje: Nuk kemi pas asnjë mbështetje institucionale në asnjë form, ndërsa nga shoqëria e jashtme nuk jemi prit edhe aq mirë, edhe për at arsye jemi vetizoluar, i kemi rrallu daljet, faljet e namazeve i bëjmë në shtëpi dhe shumë rrallë në xhami.

15. A keni akoma kontakte me personat tjerë të atëhershme të dënuar në rastin “Qelia”, qoftë edhe shoqërisht?

Përgjigje: Kemi kontakte në suaza shoqërore, pra nuk qëndrojmë bashkë por normal përshëndetemi.

Analiza dhe Kritika rreth rastit konkret:

Sipas studimit dhe hulumtimit të punimit arritëm të kuptojmë se brenda shtetit tonë ka shumë lloje të ndryshme kriminelësh të dhunshëm ekstremistë veçanërisht është në rritje numri i atyre që udhëtojnë drejt Sirisë pas shpalljes së të ashtuquajturit “kalifat”. Rrezikimi i vendit bazohet në personalitetin, motivimin, qëllimin, bindjen e tyre në kauzën e ISIS-it, kohëzgjatjen e qëndrimit jashtë vendit, si dhe provat e sjelljes kriminale. Si zakonisht rastet që kanë të bëjnë me pjesëmarrje në luftëra të huaja janë të lidhura me njëra-tjetrën andaj është e nevojshme të zhvillohet një procedurë e plotë për ndarjen e informacionit sepse rastet e lidhura mund të nënkuptojnë rrezik për profesionistët që punojnë me ta, si edhe personat që janë pranë personave të kthyer, nëse informacioni bie në duart e gabuara. (Kaltrina Selimi, 2016, pp. 64-68). Duke pas parasysh rastin e lartëpërmendur e pamë se personat e rekrutuara qoftë me dëshirën e tyre vijnë nga familje e shtresës së ulët, të cilët

poashtu kanë qenë të papunë. Ky operacion u konsiderua si një ndër operacioneve më të suksesshme në vend e cila poashtu tërhoqi shumë vëmendjen e medias dhe popullit. Trajtimi i këtyre personave mbas kthimit ka qenë tejte i dobët ndoshta edhe do të ishte më mirë që rekrutuesi kryesor të ndjeket më gjatë kohë pasi që ndjekja penale do mund të rezultonte edhe më suksesshëm duke mbledhur më tepër prova dhe duke konstatuar më tepër persona me të cilat do të ishin në kontakt pasi që akoma kemi shumë shtetas që gjenden në Siri të cilët mundohen të rekrutojnë shtetasit tonë por padyshim ka edhe prej atyre që dëshirojnë të kthehen në vendlindje. Një ndër aspektet negative që ndikon tek të kthyerit është etiketimi i tyre si terroristë ku vështirëson riintegrimin e tyre në shoqëri andaj ka gjasa që simpatia e tyre për ideologjinë e ISIS-it të rritet, kjo ndodh gjithashtu sepse ato vendosen në të njëjtin burg me persona të tjerë të dënuar, me mentalitete të ngjashme, andaj do të ishte mirë ofrimi i aksesit te një teolog për këshillim e cila mund të rezultojë i dobishëm tek këta persona ku feja luan rol të rëndësishëm në jetën e tyre. Është e vërtet se kur personi vjen prej një vendi ku zhvillohen luftëra, ku gjatë gjithë kohës ka pasur luftime, bombardime, vrasje, atëherë normalisht që nuk mund të presim dikë që do te vijë aq lehtë në gjendje normale, pa asnjë problem. Te të kthyerit shpesh është vërejtur probleme që i përgjigjen stresit post-traumatik, dhe frikë që është shkaktuar nga zhurma e krismave dhe nga aeroplanët. Sipas studimit të rastit konstatuam se shumica e të kthyerve janë penduar për arsye se e kanë gjetur realitetin shumë të ndryshëm se ç'kishin menduar. Ndërsa riintegrimi i të kthyerve kërkon kohë sepse është një proces i ngadaltë dhe i komplikuar dhe sigurisht se ka sfidat e veta. Kontakti i shpeshtë individual me personin e kthyer është i domosdoshëm për të vlerësuar se si po ecën personi i kthyer, edhe mbështetja nga anëtarët e familjes, kontaktet e mira me administratën e burgut, me të afërmit dhe me autoritete të tjera është thelbësor kur përgatitet kthimi në shoqëri i këtyre personave. Nëpërmjet studimit të rastit arritëm të kryejmë një intervistë me njërin prej të kthyerve i cili ka mbaruar me vuajtjen e dënimit me burg, në intervistën e dhënë e pamë se të kthyerit janë shumë të mbyllur, të penduar madje edhe të pasigurtë nga ardhmëria që do të ofrohet, dhe hezitojnë të flasin për gjëra që kanë përjetuar atje. Ndoshta një pjesë e tyre nuk guxojnë me fol me media, shoqëri civile ose me këdo tjetër përshkak të presioneve të institucioneve që ja bëjnë. Sipas studimeve të shumta të kryer në vend është konstatuar se popullsia për luftimin e ekstremizmit të dhunshëm beson aktiviteteve të organeve qeveritare, BFI, në bashkëpunim me familjet dhe organizatave joqeveritare, megjithatë do të ishte më mirë se

në këto aktivitete të mos përfshihen vetëm myslimanët por edhe komunitetet e tjera fetare, të cilët duhet të mësojnë për Islamin dhe të kuptojnë se feja jonë është larg prej asaj që ndodhet në Siri dhe Irak. Edhe pse MPB së bashku me Agjencinë për Siguri Kombëtare dhe Ministrin e Jashtme janë në koordinim që në mënyrë institucionale tu sigurojnë shtetasve tonë të ngujuar në kampet e emigrantëve në Siri dhe familjarëve të tyre kthim të shpejtë e të sigurt është shqetësues se aktualisht në Maqedoninë e Veriut nuk ka asnjë program aktiv për risocializimin dhe riintegrimin e luftëtarëve të huaj të cilët janë kthyer dhe do të kthehen në vendlindje dhe të cilët përshkak të mungesës së programeve nuk mund të fitojnë fushëbetejën me ardhmërin.

Intervist ekskluzive me teolog dhe profesor të fakultetit të Filozofisë Prof.Musa Musai:

1. Si definoni iden e ekstremizmit dhe radikalizmit të dhunshëm në Islam?

Përgjigje: sa i përket konceptin e ekstremizmit dhe radikalizmit të dhunshëm në Islam, nuk guxojmë assesi të themi se elemente të caktuara brenda koncepteve të islamit të ketë ndonjë përmbajtje të tillë. Kryesisht këto prirje ne i shohim si rezultat i mënyrës së interpretimeve parciais të njerëzve të cilët me pa të drejtë krijojnë bindjen e gabuar mbi disa parime kur'anore. Madje ndonjëherë këto janë edhe si rezultat i indoktrinimeve (shpërlarjes së trurit) të cilat vijnë si pasojë e protagonistëve që përmes këtyre elementeve të ruajnë pushtetet e tyre utopike.

2. Si e vlerësoni pjesëmarrjen e shqiptarëve të Maqedonisë së Veriut në luftërat e huaja në Siri dhe Irak?

Përgjigje: Nga pikëpamja ime ka qenë rezultat i veprimit aksidental, si dhe si rezultat i propagandës më të zeze të mundur duke viktimizuar skajshëm shtresat e shoqërive të atjeshme kur është në pyetje e drejta e tyre elementare dhe fetare. Madje ne kemi edhe raste që duken shumë qartë se njerëzit kanë qenë të dezinformuar lidhje me rrethanat e atyre shoqërive. Nuk përjashtohen edhe mundësitë e indoktrinimeve përmes rrjeteve sociale. Si epilog gati se në të gjitha rastet u pa që ata njerëz aspak nuk i kanë njohur rrethanat dhe dinamikat social politike të atyre vendeve.

3. Sa është e rrezikuar vendi ynë nga individë radikal vehabist?

Përgjigje: Parë nga spektri i jetës shoqërore në vendin tonë, nuk e ndaj mendimin se ka ndonjë rrezik eventual për ndonjë shkallëzim nga vet njerëzit që mbrojnë vijën e selefizmit, ose ndryshe të njohur edhe si vehabist.

4. Si mund të shpjegoni xhihadin apo rrugën në “Kalifat” - “Shtet Islamik”?

Përgjigje: Nocioni i xhihadit nuk ndërlidhet vetëm me luftën e shenjtë me armë, por xhihadi kap edhe simbolikën e promovimit të vlerave humane, kulturore, intelektuale, madje një ndër komponentat më të rëndësishme e saj është lufta e njeriut që bën me epshin, pasionet e tija.

5. Sa është efektshme bashkëpunimi i BFI me organet e pushtetit shtetëror kundër parandalimit të ekstremizmit të dhunshëm?

Përgjigje: Ato janë dy institucione të pavarura njëri me tjetrin, madje edhe me mision dhe detyra shumë më ndryshe nga njëri tjetri. BFI bën organizimin e jetës fetare në vend, ndërsa organet shtetërore kanë për qëllim sigurinë dhe mirëqenien e banorëve të vet.

6. Pasi që ekstremizmi dhe radikalizmi i dhunshëm që shpie në terrorizëm konsiston në kryerjen e një krimi nga një individ, grup apo shtet, pse pikërisht muslimanët janë ndër të parët që zgjojnë dyshimin apo etiketohen si “terrorist” te opinioni i gjërë?

Përgjigje: Ngjarjet deri më sot nga mediat kanë arritur që në një farë mënyre të i sjellin botës opinionin se kryesisht aktet terroriste janë të kryera nga musliman. Kjo ka krijuar

efektin e vet në paragjykimet ndaj çdo një muslimani dhe ka vënë në shënjestër besimtarët. Aktet e shfaqjes së dhunës dhe terrorit assesi nuk duhet të ndërlidhen me përmbajtjet fetare burimore, por me interpretimet dhe indoktrinimet parciales që njerëzit mund të ju bëjnë teksteve të shenjta.

KONKLuzionet dhe Rekomandimet

Fenomenet e ekstremizmit të dhunshëm, radikalizmit dhe terrorizmit janë fenomene të ngjashme dhe të ndërlidhura, të cilat mund të ndikojnë negativisht në shoqëri të caktuara kur ekzistojnë kushtet e nevojshme. Shkaqet e lindjes së këtyre fenomeneve janë të shumta dhe është e vështirë të identifikohen një numër i vogël që ndikojnë në rritjen dhe zhvillimin e tyre. Ndër shkaqet kryesore që ndikojnë në lindjen dhe zhvillimin e këtyre fenomeneve mund të përmendim: vështirësitë ekonomike, prapambetjen sociale dhe kulturore dhe ndjenjën e diskriminimit. Çështja e luftëtarëve të huaj nuk është një fenomen i ri për Maqedoninë e Veriut. Qytetarët e Republikës së Maqedonisë së Veriut janë bashkuar në luftëra të huaja gjatë disa dekadave të fundit. Maqedonia e Veriut dhe vendet e Ballkanit Perëndimor kanë qenë gjithashtu të prekur nga ky fenomen. Ku 86 luftëtarë janë kthyer gjatë viteve 2015-2016 në Maqedoni nga konflikti në Siri dhe Irak. Më shumë se njëqind persona nga Maqedonia e Veriut janë ende në Siri/Irak apo janë vrarë duke luftuar. Bazuar

në fenomenet ekstremizmit të dhunshëm, radikalizmit dhe terrorizmit, mund të konkludojmë se:

Qeveria:

- ⇒ Duhet të inicojë marrëveshje të reja dypalëshe/rajonale në mes të institucioneve të sigurisë në rajon dhe konkretisht vendet fqinje, mbi përçimin në kohë të informacionit dhe rritjen e bashkëpunimit në luftën e përbashkët kundër kësaj dukurie.
- ⇒ Të formohen organe ekspertësh me profile të ndryshme, si psikologë, udhëheqës fetarë dhe punonjës socialë të cilët do të mund të vlerësojnë më mirë nëse ish-luftëtarët e huaj ende kanë tendenca të dhunshme dhe nëse ata janë në fakt një kërcënim për shoqërinë.
- ⇒ Qeveria e Maqedonisë së Veriut poashtu duhet të alokon buxhet/mjete financiare/ mjete teknike për implementim të aktiviteteve që lidhen me VERLT
- ⇒ Nga ana e qeverisë duhet të ketë angazhim për të rritur investimet në programe që trajtojnë drejtpërsëdrejti shenjat e hershme paralajmëruese. Hartimi i politikave në bashkëpunim dhe konsultim do të përmirësojë besimin te kapacitetet e institucioneve publike
- ⇒ Pavarësisht rëndësisë mbi parandalimin, miratimi dhe zbatimimi i legjislacionit për kriminalizimin dhe dënimin e këtyre aktiviteteve është i nevojshëm

Ministria e Punëve të Brendshme:

- ⇒ Duhet të ketë më tepër transparencë gjatë operacioneve policore në dhënien e informacioneve në kohë të përshtatshme për publikun.
- ⇒ MPB-ja duhet të jetë më e hapur për bashkëpunim me aktorë të tjerë relevantë siç janë BFI, OShC-të dhe Ministria e Arsimit, kur bëhet fjalë për Luftimin e Ekstremizmit të Dhunshëm.
- ⇒ Të punësohen më shumë njerëz me njohuri/profil fetar, dhe folës arabë.
- ⇒ Të trajnohen oficerët policorë se si t'i njohin shenjat e para të radikalizmit dhe si t'u qasen rasteve të tilla.
- ⇒ Të zhvillohen programe të trajnimit për zyrtarët e MPB-së, punonjësit socialë dhe të arsimit për njohjen e hershme të shenjave të radikalizimit. Të zhvillohet një program

deradikalizues në bashkëpunim me BFI-në, Ministrinë e Drejtësisë dhe Ministrinë e Punës.

BFI:

- ⇒ Duhet të jetë më e hapur dhe transparente, kur është fjala për financat e saja për të siguruar kredibilitet në opinion si një institucion fetar.
- ⇒ Duhet të rrisë praninë e saj në rrjetet sociale duke krijuar një ekip social medial që do t'i kundërvihet propagandës ekstremiste online.
- ⇒ Duhet të punojë me ish ekstremistët që kanë heqë dorë nga rruga e tyre e dhunshme, pasi së bashku ata mund të arrijnë deri tek të rinjtë që janë në fazat e hershme të indoktrinimit.
- ⇒ Të zhvillohen programe edukative mbi fenomenin e radikalizmit dhe në mënyrë aktive të flitet për të kundërshtuar propagandën ekstremiste në mesin e besimtarëve në të gjitha xhamitë në Maqedoninë e Veriut.
- ⇒ BFI, medresetë dhe Fakulteti i Shkencave Islame duhet të formojnë lëndë shkollore, ku nxënësit do të mësojnë më shumë për specifikat e ekstremizmit të dhunshëm, dhe si ta njohin dhe ta parandalojnë atë.
- ⇒ Për shmangien e këtyre fenomeneve është i nevojshëm luftimi i ideologjive radikale përmes aktiviteteve, aktivizimeve dhe promovimeve të figurave tolerante, dhe teologëve.

Mediumet:

- ⇒ Duhet të jenë më të kujdesshme kur raportojnë mbi çështjet e luftës kundër ekstremizmit të dhunshëm, për të mos përhapur edhe më tej propagandën ekstremiste.
- ⇒ Gazetarët të trajnohen se si të raportojnë dhe të shkruajnë në këtë temë.
- ⇒ Gazetarët duhet të mbulojnë tema të lidhura me luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm në mënyrë investigative gazetareske, gjë që do të krijojë bazë për diskutime të mirëfillta për këtë çështje.

Shoqëria Civile:

- ⇒ Të monitorohet dhe vlerësohet zbatimi i aktiviteteve sipas strategjive të luftës kundër terrorizmit/luftës kundër ekstremizmit të dhunshëm, të vendosen afate të shpeshta kohore të raportimit.
- ⇒ Të aktivizojnë këshillat e tyre parandaluese dhe të inicohen diskutime në komunitete mbi çështjen e ekstremizmit
- ⇒ Të organizohen fushata me këshillin parandalues për luftën kundër propagandës ekstremiste në komunat dhe shkollat.
- ⇒ Forcimi i programeve aktuale që nxisin vlerat qytetare dhe identitetin qytetar mes anëtarëve të komunitetit. Prezantimi dhe zbatimi i programeve që rrisin kohezionin social.

Sistemi gjyqësor:

- ⇒ Të jetë më transparent në rastet e ndjekjes penale të individëve të dyshuar për ekstremizëm të dhunshëm.
- ⇒ Kapacitetet e Zyrës së Prokurorit Publik duhet të rriten në menaxhimin e rasteve në lidhje me pjesëmarrje në luftëra të huaja. (Kaltrina Selimi, 2016, pp. 68-73) (Kalajdziovski, 2018, pp. 68-70)

Referencat

Afërdita Jaha, A. K. (2018, Maj).

file:///C:/Users/User7860/Downloads/Parandalimi%20i%20ekstremizmit%2019%2006%202018%20per%20web.pdf. Retrieved from Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP) në bashkëpunim me Fondacionin Evropian për Demokraci (EFD).

Alexander, Y. (2002). *Lufta kundër terrorizmit*. SHBA: Shtëpia e Librit dhe Komunikimit.

- DASH. (2015, qershor 21). Dhjetra shtetas të Maqedonisë iu bashkangjitën grupeve islamiste. *www.botasot.info*. Retrieved from <https://www.botasot.info/maqedonia/418756/dash-dhjetra-shtetas-te-maqedonise-iu-bashkangjiten-grupeve-islamiste/>
- DASH. (2018). Maqedonia bashkëpunon në përpjekjet antiterroriste. Retrieved from <https://ina-online.net/dash-maqedonia-bashkepunon-ne-perpjekjet-antiterroriste/>
- Enriko Ceko, B. H. (2016). Mbi luftën kundër financimit të terrorizmit. Ministria e Rendit Publik. Retrieved from https://www.academia.edu/36575676/MBI_LUFT%C3%8BN_KUND%C3%8BR_FINANCIMIT_T%C3%8B_TERRORIZMIT_COMBATING_THE_FINANCING_OF_TERRORISM
- Evropë, O. p. (2018). *Roli i shoqërisë civile për parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm*. Sekretariati i OSBE-së. Retrieved from https://www.osce.org/files/f/documents/8/d/411689_0.pdf
- Haykel, B. (2016). The Middle East's Cold War. *www.project-syndicate.org/*. Retrieved from Project Syndicate, 2016.: <https://www.reporter.al/lufta-e-ftohte-e-lindjes-se-mesme/>
- Helsinki, K. S. (2018). http://www.ahc.org.al/wp-content/uploads/2018/06/Manual_Ekstremizmit-1.pdf. (D. R. Izabela Kisic, Ed.) Retrieved from MANUAL PËR ORGANIZATAT. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/ran_br_a4_m10_al.pdf. (2017, Korrik). Retrieved from MANUAL I RAN.
- Kalajdziovski, F. S. (2018). https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/WB_PVE/CTR_CaseStudy1_Macedonia_alb.pdf. Retrieved from www.berghof-foundation.org.
- Kaltrina Selimi, F. S. (2016). https://www.analyticamk.org/images/Files/extremism-al-updated-FINAL-web_14c87.pdf.

- Kostovski, L. (2014). Larja e parave: institucionet nuk kanë përkrahjen politike. *vertetmates.mk*. Retrieved from <http://vertetmates.mk/larja-e-parave-institucionet-nuk-kane-perkrahjen-politike/>
- Krasniqi, D. K. (2010). *Terrorizmi Ndërkombëtar*. Prishtinë: Botimi II.
- (2019). *Luftëtarët e huaj terroristë*. UNODC . Retrieved from https://www.unodc.org/pdf/terrorism/Foreign_Terrorist_Fighters_Handbook/ALBANIAN_FTF_SEE_Manual_2019.pdf
- Morina, E. (2019). Ekstremizmi i dhunshëm në Ballkanin Perëndimor. *abcnews.al*. Retrieved from <https://abcnews.al/ekstremizmi-i-dhunshem-ne-ballkanin-perendimor/>
- OSCE. (2014, Mars). *file:///C:/Users/User7860/Downloads/OSCE-AUT-RPT-4117-SQ-4110(2).pdf*. Retrieved from <https://www.osce.org/secretariat/terrorism>.
- Osmani, A. (2010). *Kodi Penal i Republikës së Maqedonisë*. Furkan ISM.
- Perteshi, F. Q. (2018, 03). http://www.qkss.org/repository/docs/Ceshtjet_e_ekstremizmit.pdf. Retrieved from http://www.qkss.org/repository/docs/Ceshtjet_e_ekstremizmit.pdf
- Qirez, D. A. (2017, qershor). *file:///C:/Users/User7860/Downloads/PublicPulse-Albanian-Final-PRINT-3.pdf*. (U. Kosovë, Ed.)
- Sandër SIMONI, M. X. (2018, Mars). *PARANDALIMI I EKSTREMIZMIT TË DHUNSHËM DHE RADIKALIZMIT NË BASHKINË ROSKOVEC DHE ZONAT RURALE NË KËTË BASHKI*. Projekt, Qendra për Nisma Ligjore Qytetare, ROSKOVEC. Retrieved from http://www.qag-al.org/publikime/raport_ekstremizmi.pdf
- Stojkovski, D. F. (2019, Janar). <http://www.crpm.org.mk/wp-research-and-policy-making>
- UNESCO. (2016). <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>.
- Борче Петревски, З. А. (2018). https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/bpt_nacionalna_strategija_2018.pdf.

Bunzel, C. (2015) Nga shtet në letër në kalifat: Ideologjia e Shtetit Islamik [Online] Projekti Brookings për Marrëdhëniet Amerikane me Botën Islame. I disponueshëm në <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/The-ideology-of-the-Islamic-State.pdf> (Qasur më 20 qershor 2017).

Global Counterterrorism Forum, Good Practices on Women and Countering Violent Extremism (2015)

Protokolli shtesë për Konventën e Këshillit të Evropës për Parandalimin e Terrorizmit, CETS Nr. 217 (2015)

Memorandumi Hagë-Marakesh mbi praktikën e mira për një përgjigje më efektive ndaj fenomeneve të LHT (2014) dhe Shtojca e tij (2015)

Konventa Ndërkombëtare e vitit 2005 për shtypjen e akteve të terrorizmit bërthamor

BK-u pranon se dy xhami i ka jashtë kontrolli <http://www.telegrafi.com/bik-upranon-se-dy-xhami-ka-jashte-kontrolli/>, 16.02.2016

Intervistë me zyrtarë nga BFI e Maqedonisë së Veriut dhe me njërin prej ish të dënuarve nga rasti Qelia1

Gazeta zyrtare e Republikës së Shqipërisë:

http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2015/PDF-2015/203-2015.pdf, Nr. 203, 25.11.2015

Gazeta zyrtare e Republikës së Kosovës, Ligji nr, 05/L për ndalimin e bashkimit më konfliktet e armatosura jashtë territorit të shtetit <http://bit.ly/1PZ1PKH>, prill 2015, Republika e Kosovës

SHTOJCË

VENDIMI GJYQËSORË TË LËNDËS “QELIA-1”

«КОК-27/16»

Со кои дејствија обвинетиот [REDACTED] сторил кривични дела-Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации по чл. 322-а ст.1, 2 и 6 од КЗ, обвинетиот [REDACTED] сторил кривични дела-Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации по чл. 322-а ст.1 и 6 од КЗ, обвинетиот [REDACTED] сторил кривични дела-Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации по чл. 322-а ст.1 и 2 од КЗ, обвинетиот [REDACTED] сторил кривично дело-Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации по чл. 322-а ст.3 од КЗ, обвинетиот [REDACTED] сторил кривично дело-Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации по чл. 322-а ст.3 од КЗ, па согласно цитираниот член и членовите 4, 32, 33, 34, 35, 39, 40 и 41 од КЗ, судот

На обвинетиот [REDACTED] за кривично дело Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од чл. 322-а ст.1, му утврдува казна затвор во траење од 3 (три) години, за кривичното дело од чл. 322-а ст.2 му утврдува казна затвор во траење од 3 (три) години и за кривично дело од чл. 322-а ст.6 од Кривичниот законик, му утврдува казна затвор од 6 (шест) месеци, па согласно чл.44 од КЗ

**ГО ОСУДУВА НА
ЕДИНСТВЕНА КАЗНА ЗАТВОР ВО ТРАЕЊЕ ОД 4 (ЧЕТИРИ)
ГОДИНИ И 6(ШЕСТ) МЕСЕЦИ**

На обвинетиот [REDACTED] за кривично дело Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од чл. 322-а ст.1, му утврдува казна затвор во траење од 3 (три) години, за кривичното дело од чл. 322-а ст. 6 му утврдува казна затвор во траење од 6(шест) месеци, па согласно чл. 44 од КЗ

**ГО ОСУДУВА НА
ЕДИНСТВЕНА КАЗНА ЗАТВОР ВО ТРАЕЊЕ ОД 3 (ТРИ) ГОДИНИ
И 1 (ЕДЕН) МЕСЕЦИ**

На обвинетиот [REDACTED] за кривично дело Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од чл. 322-а ст.1, му утврдува казна затвор во траење од 3 (три) години, за кривичното дело од чл. 322-а ст. 2 му утврдува казна затвор во траење од 3 (три) години, па согласно чл. 44 од КЗ

**ГО ОСУДУВА НА
ЕДИНСТВЕНА КАЗНА ЗАТВОР ВО ТРАЕЊЕ ОД 4 (ЧЕТИРИ)**

«КОК-27/16»

ГОДИНИ

Обвинетиот [REDACTED] за кривично дело Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од чл. 322-а ст.3,

**ГО ОСУДУВА НА
КАЗНА ЗАТВОР ВО ТРАЕЊЕ ОД 2 (ДВЕ) ГОДИНИ**

Обвинетиот [REDACTED] за кривично дело Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од чл. 322-а ст.3,

**ГО ОСУДУВА НА
КАЗНА ЗАТВОР ВО ТРАЕЊЕ ОД 2 (ДВЕ) ГОДИНИ**

Врз основа на чл.47 од КЗ, во изречената казна затвор на обвинетите им се засметува и времето поминато во притвор и тоа на обвинетиот Иса Фуџа сметано од 13.08.2015 година, а обвинетите Абдула [REDACTED] сметано од 06.08.2016 година, до започнување со издржување на казната затвор.

ОС-
криминал
Гоко Рист
Илиевска
Стојанка
записничка
ОЈО за го
01.02.2016
во странс
чл. 322-а с
за кривич
параполиц
обвинетио
полиција,
од Кривич
Учество в
формации
Стефанови
паравоени
законик, п
Јавниот о
на ден 18.
објави сле

ОБВ
[REDACTED] т
живеење
Албанец,
средно об
дело.

[REDACTED]
на живеен
образован
државјани

«КОК-27/
дело посе

[REDACTED]
живеење
образован
Албанец,
кривично д

[REDACTED]
С., ЕМБГ
компанија,
се води п
.....

[REDACTED]
пријавена
завршено
државјани
дело посе

